

פנינים יקרים
מפרד"ס התורה
על סדר פרשיות השבוע

משפטים

מאוצר שיחותיו ומאמריו
של הרה"ג מו"ר המקובל
רבי בניהו ושישבר שמואלו שליט"א

התשפ"ג

כל הזכויות שמורות
למכון "בני יששכר"
שע"י ישיבת המקובלים "נהר שלום" תכב"ץ

ניתן להשיג את הספר בישיבתנו הקדושה

רחוב שילה 6 י-ם

02-6249000

או בחנויות הספרים,

הפצה ראשית

"סגולה"

02-6443300

ניתן לשלוח הארות והערות

למכון "בני יששכר"

באמייל: m6222560@gmail.com

לזכר עולם יהיה צדיק

לעילוי נשמת

מורנו ורבנו

שר התורה ועמוד ההוראה

גאון ישראל ותפארתו

הרועה הנאמן פוסק הדור

ראש ממשלת התורה

מרן הראשל"צ הגאון כמוהר"ר

עובדיה יוסף

זצוקלה"ה זיע"א

נפטר ג' בחשון התשע"ד

ת.נ.צ.ב.ה.

אשת חיל מי ימצא

לעילוי נשמתה
הטהורה
של מרת אמנו
הרבנית הצדקנית
מזכת הרבים

מרת **שולמית רחל**

שמואל

בת **מזל ע"ה**

נלב"ע ביום ז"ך אלול ה'תשע"ט

ת.ג.צ.ב.ה.

ספרי פורים עכשיו על המדף

מדרשים על פי פרדס התורה מאוצרו של מורנו **ראש הישיבה הרב בניה שמואלי שליטא** בתוספת מגילת אסתר השווה לכל נפש!

מטבע ברכה לימי הפורים עם כוונת השמות במגילת אסתר ולשם יחוד עם הקדמות נפלאות

ימי
הפורים

כוונת
פורים

הפצה ראשית
סגולה - החנות של ספרי הישיבה

תשמישי קדושה • ספרי קבלה • סגולות • קמיעות ועוד

רחוב שילה 4 ירושלים 02-644-33-00

משמיעין על השקלים

כמידי שנה בשנה ניתן להעביר את מעות

זכר למהצית השקל

עבור פעילות החסד והפצת התורה
שעל ידי ישיבתנו הקדושה

(ערך מחצית השקל כ-25 ש"ח)

שמות התורמים ובקשותיהם האישיות יועברו אל רבני ומקובלי
ישיבתנו ובראשם מו"ר ועט"ר רבינו בניהו שמואלי שליט"א
אשר יערכו עבורם תפילה מיוחדת ביום תענית אסתר
בה יעתירו עבורם לברכה וישועה

ישיבת המקובלים 'נהר שלום'

מיסודו של מו"ר המקובל האלקי ר' מרדכי שרעבי זיע"א

רח' שילה 6 ת.ד. 2822 מיקוד 9102701 ירושלים

טל': 02-624-9000, 02-6222-560

שבת שקלים

הלכות פרשת שקלים

- א.** תיקנו חז"ל לקרות ארבע פרשיות מר"ח אדר הסמוך לניסן עד חודש ניסן, והם: א. פרשת שקלים, לפי שבראש חודש אדר משמיעין על השקלים להביא נדבת המקדש. ב. פרשת זכור, כדי להקדים זכירת מעשה עמלק למחייתו. ג. פרשת פרה, לפי שהיו ישראל נטהרים קודם הפסח באפר פרה אדומה. ד. פרשת החודש, שנאמר בה על ר"ח ניסן החודש הזה לכם ראש חודשים א.
- ב.** סדר הפרשיות שקוראים בשבועות אלו, סימנם שזופ"ה ר"ת שקלים, זכור, ופרה, החודש, והכלל לזמני קריאת ד' פרשיות אלו, שתהא פרשת שקלים קודם ר"ח אדר או בר"ח עצמו ופרשת זכור קודם פורים, ופרשת החודש קודמת לר"ח ניסן או בר"ח עצמו ופרשת פרה לפניה. וכאשר חל ראש חודש אדר תוך ימי השבוע, בשבת שלאחר ראש חודש אדר אין מוציאים שני ספרי תורה, אלא קוראים בפרשת השבוע בלבד.
- ג.** כשחל ראש חודש אדר תוך ימי השבוע, בשבת שלפני ראש חודש מוציאים שני ספרי תורה, בראשון קוראים פרשת השבוע, ובשני פרשת שקלים, שהיא מתחלת פרשת כי תשא עד "לכפר על נפשותיכם". והטעם א. מפני שבזמן שבית המקדש היה קיים היו משמיעים באחד באדר על השקלים לשקול מחצית

עיונים והארות

- א. שו"ע** (סי' תרפה ומ"ב ס"ק א). ע"י הצדקה והחסד שאנחנו עושים.
- פרשת** זכור היא כנגד מוח הגבורות דדעת, שאותו מתקנים ע"י הגבורות והדינים שאנחנו משתמשים בהם כנגד הרשעים, כגון מחיית עמלק והמון, שכידוע מכים אותם ע"י הגבורות הקשות הנרמזות בברכת האל הרב את ריבנו והזן את דיננו וכו', שיש שם חמש נ"ו, שכל נ"ו היא גבורה קשה כנודע, כנגד חמש גבורות מנצפ"ך.
- פרשת** פרה היא כנגד מוח הבינה, שמתקנים אותו ע"י הטהרה והקדושה, והיא מטהרת את האדם, שהתשובה היא באמא העליונה המטהרת ומנקה את האדם מעוונותיו.
- ופרשת** החודש היא כנגד מוח החכמה שמתקנים אותו ע"י ראש חודש, כמ"ש ראשית חכמה, כי החכמה היא בראש. וכמבואר בדברי רבינו האר"י ז"ל בדרושי ר"ה, כי חדשי השנה הם כנגד אברי הראש: תשרי-כנגד הגולגולת, חשון כסלו-כנגד ב' אזניים, טבת שבט - כנגד ב' עיניים, אדר - כנגד החוטם, והפה - נתקן במה שמקדשים ישראל את החודש בפיהם. והם האברים המנהיגים את כל גופו של האדם לתורה ולמצוות, ה' יזכנו לתקן הכל.
- ועוד** נודע שאלו הפרשיות ג"כ כנגד ארבע אותיות הוי"ה ב"ה, וכנגד הארבעה חושים שבאדם: ראייה, שמיעה, ריח, ודיבור. והם הכנה לקראת השנה הבאה עלינו לטובה המתחדשת בחודש ניסן ראש לחדשים.
- וראה** זה פלא כי ד' החושים הנ"ל שמקומם ב - עי"ן, חוט"ם, אוז"ן, פ"ה, עולים בגי' פור"ם, כי פורים הוא הברית התיכון שבין הפרשיות שכן ב' פרשיות לפניו וב' פרשיות לאחריו.
- כתב** בנטעי גבריאל עבודת סדר ד' פרשיות שאנו קוראים בחודש אדר שהוא זמן תשובה דהנה כדי לעשות תשובה צריך קודם להכיר חסרונות עצמו כמ"ש נחפשה דרכינו ונחקורה ונשובה וגו'. וזהו מורה פרשת שקלים לדעת שהוא חצי ואינו שלם ושיש לו עוד הרבה לתקן, ואח"כ קוראים פרשת זכור ויום הפורים שהם ימי מחיית עמלק שהוא שורש הרע סור מרע. ואח"כ קריאת המגילה בבחי' עשה טוב מקבל עול תורה יום קבלת התורה מרצון. ואז צריך עדיין לטהר עצמו שכבר נטמא מעבירות שעשה וזה פרשת פרה ואח"כ הוא פרשת החודש בבחינת התחדשות להתחיל מהיום שנה חדשה וכמו שאומרים בהפסרת פר' פרה וזרקתי עליכם מים טהורים וגו' ונתתי לכם לב חדש וגו' שזהו ב' פרשיות הללו פר' פרה ופר' החודש.
- ב. בגמ'** מגילה (כט) זמני קביעת הארבע פרשיות וסימנם זט"ו ב"ו ד"ד ובי"ו. וזה לשון מרן שו"ע (סי' תרפה ס"ו): הימים שראוי לקבוע בהם ר"ח אדר זבד"ו, וסימן לשבתות ההפסקה זט"ו ב"ו ד"ד ובי"ו, כלומר כשחל ר"ח בשבת מפסיקין בחמשה עשר בו וסימן זט"ו, וכשחל ביום שני מפסיקין בו' בו וסימן ב"ו, וכשחל ביום ד' מפסיקין בד' בו וסימן ד"ד, וכשחל ביום ו' מפסיקין בשתי שבתות ב' וי"ו בו וסימן ובי"ו.
- פרשיות** אלו שסימנם שזופ"ה הם ארבע, כנגד ארבעה מוחין שיש בכל פרצוף ופרצוף בעולמות העליונים, וכנגד זה יש באדם ארבעה מוחין, והם: מוח חכמה, מוח בינה, ומוח הדעת שמתחלק לשנים - חסדים דדעת וגבורות דדעת.
- פרשת** שקלים היא כנגד מוח החסדים דדעת, שאותו מתקנים

השקל לכל אחד מישראל, ולהביאם לבית המקדש כדי שמראש חודש ניסן יקריבו את הקרבנות מתרומה חדשה הבאה ממעות מחצית השקל^ג. ב. אמר ר' שמעון בן לקיש צפה הקב"ה שעתידי המן הרשע לשקול כספו על ישראל, אמר מוטב שיוקדם כספן של בני לכספו של אותו רשע, לפיכך מקדימין וקורין בפרשת שקלים^ד.

ד. בשנה מעוברת שיש שני אדרים, נוהגות הלכות אלו באדר השני הסמוך לניסן^ה.

ה. אחר הקריאה מפטירין "ויכרות יהודע" שמדובר שם בענין השקלים^ו. וכשחל ר"ח באחד (היינו שחל ל' שבט ביום ראשון) בשבת נוהגים להוסיף בסוף הפטרה פסוק ראשון ואחרון של הפטרת מחר חודש^ז.

ו. אם חל ראש חודש אדר בשבת מוציאים שלשה ספרים, בראשון קוראים פרשת השבוע, ובשני של ראש חודש, ורק אח"כ אומרים חצי קדיש דכבר נשלמה חובת היום בשבעה עולים ובשלישי מפטיר בפרשת שקלים ואומר חצי קדיש ואחר גמר הפטרה נוהגים לומר פס' ראשון ואחרון של הפטרת השמים כסאי שהיא הפטרת שבת ור"ח (ישעיה פרק סו פסוק א' ופסוק כג-כד)^ח.

עיונים והארות

את החיים. וזו כונת מצוה יקרה זו של מחצית השקל. [ועי' טז ד"ה ודחי] שכתבו, ז"ל: שמעתי שעשרת אלפי ככר כסף עולין חצי שקל לכל אחד מישראל שהיו שש מאות אלף, ע"כ. ביאור דבריהם הוא, כי כשנחשוב סכום כל חצאי השקלים אשר נותנים ס' ריבוא כל ימי חייהם שהם חמשים שנה, [כי שנות האדם שבעים שנה, צא מהן עשרים לפיטור, דהמצוה רק מבין עשרים ומעלה ישארו חמשים שנה], שכל אחד מישראל נותן בהם מנה של חול למחצית השקל של קודש מידי שנה בשנה, [כי מחצית השקל הוא ב' דינרים, וחמשים פעם ב' דינרים הוא מנה], וששים איש נותנים בחייהם ששים מנה שהם ככר אחד כסף, א"כ ששים ריבוא מישראל עולה עשרת אלפים ככר כסף.

ועי' חזון עובדיה (דיני קריאת ארבע פרשיות במקורות להלכה א ד"ה אולם) שכתב, שדעת הרמב"ן והרמב"ם והתוס' יו"ט, שחיוב מחצית השקל הוא מבין י"ג ומעלה. ושם האריך לפרש כוונת התוס' דלעיל ע"פ מש"כ רבינו בחיי וכו', עיי"ש ותשמח וירוח לך.

ה. **מגילה** (ו:). והטעם הוא כדי לסמוך גאולה לגאולה, גאולת מרדכי לגאולת משה, וא"ת נעשה כל המצוות בשניהם, ת"ל בכל שנה ושנה, מה כל שנה ושנה פעם אחת, אף בשנה מעוברת פעם אחת, ומה כל שנה ושנה אדר הסמוך לניסן, אף בשנה מעוברת באדר הסמוך לניסן.

ו. **וכראיתא** בגמ' מגילה (כט:): בשלמא למאן דאמר כי תשא - היינו דמפטירין ביהודע הכהן, דדמי ליה (שהפטרה זו דומה לענין הפרשה), דכתיב ביה (מלכים א יב, ה) כסף נפשות ערכו (וכתיב הכא: "ונתנו איש כפר נפשו" והוא מענין נתינת מחצית השקל שבפרשת כי תשא). ובמכילתא איתא בוא וראה רחמיו של מי שאמר והיה העולם על בשר ודם, שאדם קונה את עצמו בממון מידי שמים, שנאמר כי תשא את ראש בני ישראל לפקודיהם וגו' ואומר איש כסף נפשות ערכו. וכו'. וכ"ה בטור ובשו"ע (סי' תרפה) שמדובר שם בענין השקלים שנאמר כסף נפשות ערכו. חזון עובדיה (שם הלכה א).

ז. **חזו"ע** (שם).

ח. **מגילה** (כט:), טור שו"ע (סי' תרפה ס"א). ויקראו בפרשת השבוע ששה עולים, והשביעי המשלים יקרא בס"ת שני

ג. **טור** שו"ע (סי' תרפה). והטעם הוא, דאמר קרא זאת עולת חודש בחדשו, אמרה תורה יש לך חודש שאתה צריך לחדשו בהבאת עולות תמידין ומוספין מתרומה חדשה, ובגמרא מגילה (כט:): גמרינן בג"ש שחודש זה הוא חודש ניסן. וכיון דבניסן בעי להקריב מתרומה חדשה, לכך מקדימין ומשמיעין על השקלים באדר הסמוך לו. ובזה"ז אנחנו משלמים פרים שפתינו בקריאת הפרשה של "כי תשא" דכתיב בה ענין השקלים.

ובתב הרי"ח הטוב שענין השמעת השקלים הוא מלשון משקל מאזנים, כי אמרו רבותינו בניסן נגאלו ובניסן עתידין להגאל, ולכן צריך שישראל יעשו תשובה קודם, כדי שיהיו ראויים להגאל. וזו כונתם ז"ל כי באדר משמיעים על השקלים, דהיינו שהאדם 'ישקול' מעשיו מאשר חטא על הנפש, כמה מצוות יש בידו, וכמה עבירות יש בידו, ויחזור בתשובה כדי שיהיה ראוי לגאולה.

עוד כתב, כי שקלים גי' ת"ף, כמנין פלונית לילי"ת, כדי שנשבור כחה וכל גונדא דילה, והאלילים כרות יכרתון, וזה הענין של מחיית עמלק בחודש זה.

ונראה לומר עוד, ע"פ הידוע שיש חמש גבורות קשות והן חמשה אלהים, ושם אלהים גי' פ"ו, וחמש פעמים פ"ו יעלה ארבע מאות שלושים, כמנין שקל. אמנם הקב"ה ציוה אותנו ליתן רק מחצית השקל, והענין הוא, כי חצי מארבע מאות ושלושים עולה כמנין מאתים חמש עשרה, גי' גבורה עם הכולל, וכידוע שהגבורות הן עיקר הדינים. והנה אדם יחיד לבדו אינו יכול לבטל את כל הגבורות הקשות, אלא צריך את האחדות של כלל ישראל, ורק עי"ז יתבטלו כל הדינים ויתמתקו ה' שמות אלהים, ובזה נזכה לגאולה שלימה בקרוב.

כתב במועד לכל חי (סי' לא אות ב) בערב שבת שקלים יתן כ"ג פרוטות לצדקה, כנגד שם הוי"ה ב"ה, ובר"ח אדר יפריש י"ג פרוטות, כמנין אח"ד, אשר יחד עולה מנינים ט"ל, וינצל בזה מל"ט קללות, ויזכה לטל של תחיה.

ד. **בן** הוא בירושלמי (פ"ק דמגילה ה"ה), וכן הוא בגמרא (מגילה יג:): וזה רמוז בתיבת "מחצית", כי הצ' שבאמצע תיבת מחצית רומזת לצדקה, והאותיות מ' ת', רחוקות מן הצ', מ' בתחילת מחצית ות' בסוף, ואותיות ח"י סובבות את הצ', לומר כי הצ' שהיא מצות הצדקה מרחיקה את המות ומקרבת

ז. נהגו בק"ק חסידים בית אל יכב"ץ כי בשעת הוצאת ג' הספרים מן ההיכל בעוד שההיכל פתוח ואומר החזן פסוקים אלו: מי לא ייראך מלך הגויים וגו' (ירמיה י' ז). מאין כמוך ה' גדול אתה וגו' (שם ו'). וה' אלהים אמת וגו' (שם י'). אתוהי כמה רברבין (דניאל ג' לג). ימין ה' רוממה (תהלים קי"ח ט"ז). שמע ישראל וגו'. ה' מלך וגו' (ב"פ). אנא ה' הושיעה נא (ב"פ). אנא ה' הצליחה נא (ב"פ) ט.

ח. אם שכחו הציבור לקרוא פרשת שקלים:
אם נזכרו באותה שבת לאחר שכבר אמרו ההפטר והפטרות וברכותיה צריך לחזור ולהוציא ס"ת ולקרוא את הפרשה בברכה, וקדיש, והפטרות בלא ברכה כיון שכבר הפטירו בהפטרות השבוע אין צריך לחזור ולברך. אם נזכרו לאחר שהתחיל לברך על ההפטרות יגמור הברכה ויאמר קצת פסוקים מהפטרות השבוע ויוציאו ס"ת ויקרא מענינו של יום ואחר ברכה אחרונה יאמר קדיש ויקרא ההפטרות בלא ברכה שלפניה, אבל עם ברכה שלאחריה י"א.
ואם נזכרו אחר שברך ברכה אחרונה על התורה, יוציאו ס"ת אחר ויאמר קדיש ויקרא אח"כ אחר הפרשה עם ברכותיה י"ב.
ואם לא נזכרו עד שעת מנחה י"א שמוציאים ס"ת לפרשת שקלים ויקראו בו אחר פרשת השבוע. וי"א שהתקנה לפרשת שקלים היא רק בתפילת שחרית, ואם נזכרו במנחה הו"ל עבר זמנו בטל קרבנו. ושב ואל תעשה עדיף י"ג.
פרטי דינים הנ"ל הם בכל ד' פרשיות.

ט. אם שכחו לקרוא פרשת שקלים בשבת שקלים, אין לקרוא בשבת הבאה, כיון שעבר עיצומו של יום שתקנו לקרוא פר' שקלים, אין לנו לחדש מדעתנו לקרותה בשבת הבאה, דעבר יומו בטל קרבנו וכל מדות הז"ל באו בדקדוק י"ד.

י. טעו וקראו פר' שקלים בשבת שלפניו אין צריך לחזור ט"ו.

יא. טעו וקראו הפרשיות באדר א' צריך לחזור ולקוראם באדר ב' ט"ז.

עיונים והארות

להוציא ג' ספרים מכל בית כנסת לקבל פני המלך, והיו מקלסים אותו, וגם המלך היה מהלל למלך מלכי המלכים הקב"ה, ונעשה להם נס וכו' עיי"ש.

י. כ"פ המ"ב (סי' תרפה ס"ק ב). וחזו"ע (שם הלכה ו).

יא. מ"ב (שם).

יב. מ"ב (שם). וכה"ח (ס"ק ח).

יג. חזו"ע (שם).

יד. כ"פ החיד"א בשו"ת יוסף אומץ (סי' כז). וכן דעת השערי אפרים (שער ח סעי' צה) ובחידושי הגרע"א והביאם המ"ב (שם ס"ק ב'). וכן דעת הכה"ח (ס"ק י) שאין משלימין. ובחזו"ע (שם הלכה ו) הביא דעות דיש תשלומין לפרשת שקלים וטעמם לזה כיון שעדיין שייך מה שאמרו הקדימו שקליכם לשקלי המן, וגם עדיין ראויים להביא שקלים. ולכן מי שרוצה להשלים יש לו מי שיסמוך.

טו. חזו"ע (הלכה ט).

טז. כתב המ"ב (שם) טעו וקראו הפרשיות באדר א' בב"י משמע דאין צריך לחזור, ודעת הדרכי משה, וכ"פ הא"ר דצריך לחזור. ע"כ. וכתב בחזו"ע (שם במקורות אות כו) דלא זכר (המ"ב) מ"ש מרן בבדק הבית למסקנה שצריך לחזור דהלכה כרשב"ג בשם ר' יוסי (מגילה ו:); וכמו שפסק הטור (סוף סי' תרפ"ח). וכ"פ הכה"ח (ס"ק ו).

בענין ר"ח ויתחיל מ"וביום השבת" וגו', ויאמר לאחריו חצי קדיש, והמפטיר יקרא פרשת שקלים ויאמר עוד הפעם חצי קדיש, כן מנהג הספרדים. ולאחר הקריאה בס"ת הראשון אין לומר קדיש, מכיון שעדיין לא השלימו חובת היום שהם שבעה עולים, ורק לאחר שקראו מנין הקרואים החייבים באותו יום יש לומר קדיש. ועיין בספר זכור לאברהם (מערכת ס"ת דף עה ע"ב) שכותב, שלא יאמרו קדיש אחר ס"ת ראשון אפי' עלו יותר משבעה עולים, שכולהו כשיתא חשיבי. וכ"כ שיירי כנסת הגדולה (סי' תרפד). אולם מוכח מדברי מרן החיד"א בספר לדוד אמת (סי' י אות יד) שכל מקום שמוציאים שלשה ספרים יש לומר קדיש אחר ס"ת ראשון אם עלו שבעה עולים, חוץ מיום שמחת תורה שם יש טעם שאין אומרים קדיש לאחר ס"ת ראשון. וכן כתב המאמר מרדכי (סי' רפב ס"ק ז), וכן מובא בשו"ת צדקה ומשפט (חלק או"ח סי' ו), וכן מנהג בגדד.

ודע, דגם במקום שיש רק ס"ת אחד וגוללין ממקום למקום כדי לקרוא כמה קריאות, אחר כל קריאה יאמר קדיש, דהקדיש על הקריאה ולא על הס"ת, וכמו"ש בשו"ת אור לציון (ח"ב פמ"ה הלכה נד).

טז. עיין בספר דברי שלום במנהגי בית אל תכב"ץ (מנהג ו). שכתב כי לא מצא טעם כתוב למנהג זה. וכתב עוד: שאלתי לחו"ר דורנו ולא שמעו ולא ראו טעם למנהג זה. ונלע"ד לומר טעם לזה, ע"פ מנהג שנהגו בני סארגוסטו, שהיו נוהגים

ב. אם אחר שגמר פרשת השבוע טעו והתחילו לקרוא פרשת שקלים במקום לקרוא בשל ר"ח, יסיים פרשת שקלים והעולה השלישי יקרא בשל ר"ח ויפטיר השמים כסאי, ולא יפטיר בשל שקלים".

הלכות חודש אדר

- א.** ישתדל כל אדם לעשות תשובה מכל ליבו בערב ראש חודש אדר ויקרא כל התהלים עם סליחות דשבעה כורתי ברית, כי הזמן מסוגל ביותר. וגם כי הוא סיום ימי השובבי"ם והכל הולך אחר החתום".
- ב.** משנכנס אדר מרבים בשמחה, ומי שיש לו דין ומשפט נגד גוי, ישתדל מאד שהדין יתקיים בחודש אדר מפני שיד ישראל על העליונה, ומגלגלין זכות ליום זכאי".
- ג.** ראוי להתענות ביום שבעה באדר שהוא יום פטירת משה רבינו, ויש שנוהגים לעשות לימוד בליל שבעה

עיונים והארות

נשברים ונתערבו. ולכן אז בגומרם התיקון אז משמיעין על הכלאים שהם כלאי זרעים שלא יתערבו. והכוונה על זרע האדם, שלא יחזור ויקלקל זרעו חס ושלום לערב הטוב ברע חלילה. או יובן בס"ד, משמיעין על השקלים גימטריא ת"ף במנין פלוניית [לילי"ת], לשבר כחה היא וכל גונדא דילה, והאלילים כרות יכרתון לתקן עולם במלכות שדי.

ובמועד לכל חי (סי' לא אות א) כתב וז"ל: ולהזהר בהפרשת מעות לצדקה כסדר שכתב בספר מעשה הצדקה דף קכה, ולומר נוסח התפילה הכתובה שם בדף קלב ע"ב אות נט, קחנה משם, ועיין עוד שם לחדש אדר, ועיין בחמ"י דף סג ע"ג, נוסח התפילה ליום התענית של משמרת ערב ראש חדש אדר, עיין שם.

ב. תענית (כט.), אמר רב יהודה בריה דרב שמואל בר שילת משמיה דרב, כשם שמשנכנס אב ממעטין בשמחה, כך משנכנס אדר מרבין בשמחה. אמר רב פפא הלכך בר ישראל דאית ליה דינא בהדי נכרי לישתמיט מיניה באב דריע מזליה, ולימצי נפשיה באדר דבריא מזליה. וכן הביא מג"א (סי' תרפו סק"ה).

ונכתוב מעט מעניני חודש זה, הנה אדר הוא נוטריקון א'-דר. א' מרמז לאלופו של עולם, אחד יחיד ומיוחד. כי בכל ימות השנה כשהעולם פועל לפי מהלך טבעי, נסתרת ההשגחה העליונה ואינה ניכרת. עד כדי כך שעלול האדם לטעות אחר אלילים מעשי ידיו ולומר להם אתם אלהי. אבל כאשר מתגלים נסים שהם למעלה מדרכי הטבע כשה' יתברך משדד מערכות, אז מכירים הכל ומוודים כי אין בבריאיה כל כח וכל יכולת זולתי רצון ה', המחיה כל עולמים, כמו שנאמר "ואתה מחיה את כולם". ובחודש זה ראו כל אפסי ארץ את ישועת אלקינו, וניכר ונתגלה לעין כל כי אלופו של עולם הוא "דר" ונמצא בכל מקום, כמאמר הזוהר הקדוש "לית אתר פנוי מיניה".

ג. חודש זה מסוגל מאד לתשובה, ולכן מרבים בשמחה, כי ע"י התשובה מקרבים את הגאולה, והוא הכנה לניסן, כמו שאמרו המפרשים על הפסוק, "כי לולא התמהמנו כי עתה שבנו זה פעמיים", "לולא" אותיות "אלול", ואם חלילה התמהמנו לשוב בתשובה בחודש אלול, "כי עתה שבנו" דהיינו ניתן לנו זמן נוסף לשוב בתשובה, בחודש "זה" שהוא בגימטריא י"ב, כלומר בחודש השנים עשר הוא חודש אדר, ובפרט בשנה ש"זה" החודש הי"ב מתגלה "פעמיים", כלומר בשנה מעוברת. והענין בזה, שכשם שאלול הוא הכנה לתשרי, כך אדר הוא הכנה לניסן, ומי שאיחר לשוב באלול יכול עדיין לתקן באדר.

י. **שערי** אפרים הביאו מ"ב (שם ס"ק ה). **א.** **אשרי** אדם יאחז דרכו להתענות ולומר סליחות בערב ר"ח אדר שהוא יו"כ קטן, וישוב בתשובה שלימה. כי כשם שקודם ראש השנה ניתנו לנו ימי הרחמים חודש אלול, כך קודם חודש הגאולה ניסן, ניתנו לו ימי חודש אדר הנהדר להתעורר בתשובה.

וב"כ באוצר נחמד (דבילצקי עמ' מג) וז"ל הרה"ג כמוה"ר אליהו כהן ז"ל והרב המופלא כמוה"ר חיים אבולעפיא ז"ל קבלו מתלמיד מורינו כמוה"ר חיים ויטאל ז"ל שצריך אדם לצום ביום משמור ר"ח אדר ולקרוא את התהלים וזה סגולה לתיקון הנשמה עכ"ל. (הובא בנטעי גבריאל).

ועי' בשפת אמת (ליקוטים לחודש אדר) שכתב וז"ל: ראש חודש אדר לשון חוזק כמו אדיר במרום ה' כי אדר כמו אלול עת רצון לתשובה, באלול קודם ראש השנה בבחינת יראה, ואדר קודם ניסן שגם כן ראש השנה זמן תשובה מתוך אהבה ושמחה ונדיבות להש"ת, ובעל תשובה בחילא סגי, לכן נקרא בלשון חוזק, והחודש אשר נהפך וכו' בחינת תשובה שנעשין זכויות, וכמו כן אלול הארבעים יום שנהפכו מכעס לרצון בקבלת לוחות אחרונים, וכן באדר היה קבלת התורה ברצון ונדיבות, כמו שכתוב הדר קבלוהו בימי אחשוורוש וכתב רש"י מחביבות הנס ע"ש, והכנה לשבת הגדול מ' יום, כמו מאלול ליום הכפורים כמ"ש בזה"ק שהוא כמו יום הכפורים בעשור.

וכתב מו"ר הבא"ח (אדרת אליהו פ' משפטים) וז"ל: ואפשר לפרש בס"ד דרך רמז דברי רבותינו ז"ל שאמרו באחד באדר משמיעין על השקלים ועל הכלאים, והוא כי ידוע מה שאמרו רבותינו ז"ל בניסן נגאלו ובניסן עתידין ליגאל, ואם כן, כיון שחדש ניסן מסוגל לגאולה, צריך שישראל יעשו תשובה קודם, כדי שיהיו ראויים לגאולה. ואם כן כמו שקודם חדש תשרי יש חדש אלול, שצריך להרבות סליחות ותחנונים להתעורר בתשובה, כי זמן בית דין שלשים יום, לכן השתא גם קודם חדש ניסן שלשים יום, שהוא באחד באדר, צריך לעורר העם בתשובה. וזה שאמרו משמיעין על השקלים, כלומר שכל אדם צריך אז לשקול עצמו וערכו, וחישב עם קונו מאשר חטא על הנפש, וכמה מצוות יש בידו וכמה עוונות חמורות עשה וקלקל בנפשו בעוונות הרבים, כדי שאז יכיר מיעוט ערכו וישוב אל ה' וירחמהו ואל אלהינו כי ירבה לסלוח.

ומה שאמרו על הכלאים, יובן כי על הרוב יהיה אחד באדר אחר סדר משפטים, שהוא סיום השובבים, שאז העולם תיקנו תיקון הקרי של שכבת זרע לבטלה שנפלו לבורות

באדר ומנהג יפה הוא, וכשהשנה מעוברת טוב לעשות הלימוד גם באדר ראשון, וגם באדר שני.

עיונים והארות

כי נשמת משה ורשב"י משורש אחד, ומרבים בשירות ותשבחות. ואנו נוהגים לעשות גם סעודה והדלקת נרות, ולומדים מאמרי הזוה"ק או אדרא זוטא כפי הזמן והמקום ועושים הילולא גדולה לכבוד מרע"ה. וכתב הרי"ח זלה"ה בהקדמתו לתיקון ז' באדר, שבשנה מעוברת יש מתענים באדר ראשון ויש באדר שני ויש שמתענים בשניהם, אמנם סדר הלימוד יעשו בשניהם, יעו"ש. ועיי' מועד לכל חי (סי' לא אות ז). והנה בילקוט (יהושע ה, בפסוק וישבות המן ממחרת הפסח), מחלוקת תנאים מתי היא עת פטירת מרע"ה, לר' יהושע בז' באדר נפטר, ולר"א המודעי שנה מעוברת היתה ונפטר בז' באדר א', ולר' אליעזר נפטר בז' בשבט. והתלמוד שלנו (בקידושין לח.) אזיל כר' יהושע. ובכף החיים סופר (ס' תקפ ס"ק כב) כתב וז"ל: ובהלכות קטנות (חלק ב סימן קעג) כתב דיש להתענות בשני יעו"ש. וכן כתב בתשובת אגורה באהלין דיתענה באדר שני יעו"ש. וכן הסכים בתשובת חתם סופר (חלק אורח חיים סי' קסג) להתענות בשני. ובשאלת יעב"ץ (סי' קז) כתב בשם אביו הרב חכם צבי לקובעו בשני והוא הריע דשני ידיעות יש להם על מה שיסמוכו וסוגיין דעלמא להתענות בראשון יעו"ש. ועל כן מי שאפשר לו יש להתענות בשניהם כמ"ש לעיל סימן תקס"ח סעיף ז' בהגה יעו"ש, ומי שקשה עליו התענית להתענות בשניהם אז יש לילך אחר המנהג.

וכתב עוד בכה"ח (שם ס"ק כג) יש נוהגין לעסוק בתורה בליל ז' באדר מתחלת הלילה עד סופה כדי לעשות תיקון כרת, ואם השנה מעוברת עושין בשניהם.

ומו"ר מופת הדור בחזו"ע (הלכות ודיני חודש אדר הלכה ב) כתב וז"ל: מנהג חסידים ואנשי מעשה (הבריאים) להתענות ביום שבעה באדר שהוא יום פטירת משה רבינו. וכשהשנה מעוברת יש נוהגים להתענות ביום ז' באדר א', ויש נוהגים להתענות ביום ז' באדר ב'. והמנהג האחרון יותר נכון להתענות באדר ב'. ויש נוהגים לעשות לימוד בליל שבעה באדר, ומנהג יפה הוא. ובשנה מעוברת יעשו הלימוד גם כן בליל שבעה באדר ב', וטוב לעשות הלימוד גם בז' באדר א', וגם בז' באדר ב'.

והנה חודש אדר הוא כנגד שבטו של יוסף, ועל כן השב בתשובה ומתקן מעשיו בחודש זה, ממתיק את גזר דינו של משיח בן יוסף שחלילה לא יהרג במלחמת גוג ומגוג, ועיי"ז ג"כ ממתיק ומייקל על חבלי המשיח. על כן תמצא רמז "משיח בן יוסף" יעלה בגימטריה "אדר שני". שע"י ההתחזקות בתורה ותפילה ומעשים טובים, יקויים בהם בישראל מקרא שכתוב "בשובה ובנחת תושעון".

חודש אדר הוא אחרון לחדשי השנה, וצריכים אנחנו להכין את עצמנו בהכנה הראויה לחודש הגאולה הוא חודש ניסן שבו עתידין להגאל. ועל כן משמיעים בו על השקלים, הנתנים לפדיון וכופר נפש. חשוב ותמצא כי "שקל" הוא בגימ' "צדיק יסוד עולם". כלומר על ידי הצדקה ותיקון המעשים יזכו כל ישראל "ועמך כולם צדיקים" לרשת ארץ בגאולה העתידה. לפיכך תראה גם, כי האותיות הבאות אחר "שקל" הם "תמר", שהוא נוטריקון "תם מר", ר"ל שנשלמה הגלות ונסתלקו המחלוקות שגורמות לגלות, וזבה נתכונן בהכנה המתאימה לחודש הגאולה. וכן תמר נוטריקון תם מר, מ"ר גימ' עמלק, כי בחודש זה מוחים שמו של עמלק מן העולם.

מזלו של אדר 'דגים' ולא דג בלשון יחיד, כמו גדי טלה אריה וכו', אלא דגים בלשון רבים, כי יש בו ב' אדרים בשנה מעוברת. וכן דגים ר"ת י"ג מכילן דרחמי. וכן 'דגים' בגימ' הוא שמות הרחמים והחסדים "א-ל הויה", שהם בגימטריה "זן", כמנין התיבות שיש במזמור כ"ז בתהלים "מזמור לדוד ה' רועי לא אחסר" הנאמר לפני ברכת "המוציא לחם", להורות כי בחודש זה מתגלית המחשבה הקדומה להטיב עם ישראל, ולרוממם כשנים קדמוניות.

ג. טור שו"ע (סי' תקפ), ובשו"ת מהרי"ל (סי' לא) בשם בעל הלכות גדולות. וכתב מרן ב"י (שם), שלא ראה מעולם ולא שמע מי שנהג להתענות בימים ההם שהובאו בטור (שם). מ"מ בשו"ע פסק שיש להתענות ביום זה.

וסדר הלימוד שאנחנו נוהגים ללמוד בז' באדר, הוא הסדר שתיקן רבינו יוסף חיים זיע"א. ויש שנהגו לומר הסדר שתיקן החמ"י ואנו לא נהגנו לאמרו רק סדר הלימוד של הרי"ח זלה"ה. ונוהגים ביום זה לנסוע למירון על ציון הרשב"י זיע"א

מאמרי הזוה"ק

פרשת משפטים

ח"ב צ"ד ע"א

פְּתַח ר' שְׁמַעוֹן וְאָמַר, (שמות כא) וְאֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר תִּשְׁיִם לְפָנֵיהֶם, תִּרְגְּמוּם
התרגום מתרגם [א], וְאֵלֶּיךָ דִּינֵיךָ דִּתְסַדֵּר קְדָמֵיהוֹן ואלו הדינים שתסדר לפניהם ורוצה לומר
שפירוש אלה הדינים, אֵלֶּיךָ אֲנֹנִי סְדוּרִין דְּגִלְגוּלָא אלו הם הסדרים של גלגול הנשמה, שהם דִּינֵיךָ
דְּנִשְׁמָתֵינוּ, דְּאִתְדָּנוּ בְּלַחַד וְחַד לְקַבֵּל עוֹנְשֵׁיהָ הדינים והעונשים של הנשמות שנדונות כל אחת
ואחת לפי ענשה, על ידי שתתגלגל נשמתו לקבל את העונש המגיע לה כדי לזכך אותה, ואח"כ תגיע למקומה בג"ע. וזה
שאמר ואלה המשפטים-הדינים והסודות של גלגולי הנשמות שתסדר אחת לאחת ותגלה אותם לבני ישראל.

(שמות כא) בִּי תִקְנָה עֶבֶד עֲבָרֵי שֵׁשׁ שָׁנִים יַעֲבֹד וּבְשִׁבְעִית יֵצֵא לְחֶפְשֵׁי חָנָם.
חֲבָרִיא, עֵדֶן הָכֵא לְגִלְגָּא בְּמָה רִוּין טְמִירִין דְּגִלְגוּלָא. חברים, כאן הזמן כשאנחנו
לומדים פרשת המשפטים לפרש ולגלות לכם סודות טמונים ונסתרים של הגלגול הנרמזים כאן **בִּי תִקְנָה עֶבֶד**
עֲבָרֵי שֵׁשׁ שָׁנִים יַעֲבֹד. אתה הגוף הנגוף תקנה עבד עברי שהוא נשמה מעולם היצירה, עד שש שנים יכולה
הנשמה לבא בגלגול כדי לתקן עצמה כלומר שש פעמים יבוא בגלגול לתקן ו"ק דו"א **בְּדַ נִשְׁמָתָא אִתְחִיבַת**
בְּגִלְגוּלָא, כאשר הנשמה של האדם נתחייבה בגלגול כדי לתקן ולהשלים תקונו ועוונותיו, ויש ב' אופנים בדבר זה
בדמפרש **אִם הִיא מְסֻרָא דְהִיא עֶבֶד מְטֻרִין,** אם היא הנשמה מצד של אותו עבד מלאך מטטרו"ן
שבעולם היצירה הנקרא עבד עברי למלכות דאצילות **דְּאִיהוּ בְּלִיל שְׁוִת סְטֻרִין,** שהוא כולל ששה קצוות

עיונים והארות

וזה דרך הנפש ממש בדיניה לא פחות ולא יותר שבאה לעוה"ז
וישב שם ע' שנים וטרח כל ימיו, וכשבא לבית עולמו אומרים לו
שומרי פתח הגן אינך יכול להכנס לפי שאין בידך תורה ומעש"ט.
וחוזר לעוה"ז פעם נוספת. והיה מוטב שיקבל שם עונש בגיהנם
והיה נטר ועולה לקבל פני המלך. וכיון שזה עונש גדול לנשמה
קראו הרשב"י סדורין דגלגולא, דינין דנשמתין אלה הם סדרי
הגלגול, הם דיני ועונשי הנשמות שנידונו כל אחת ואחת לפי
עונשה. וענין הגלגול יש בו חילוקים לאין תכלית ותלוי בחטאי
האדם מחד או בסוג השלימות שחסרה לו כשהוא צדיק. לכן אמר
סדורין דגלגולא, כי אין עניינם שווה לכל נפש גם אם דרך המשפט
נקרא בכללות גלגול. ומה שאנו יכולים להשיג הוא שינוי סוגי
הנשמות מפני שאינן שוות כי יש נשמה דאצילות ובה ד' מינים
נר"ן ואדם כדלקמן. ויש נשמה דבריאה ויש רוח דיצירה ויש נפש
דעשיה. וכל חלוקה אחת מאלו יש בה הרכבות ובחינות רבות.
ע"כ מהרמ"ק.

א. כתב הרמ"ק, דע שהגלגול הוא על שני פנים. הא' כשהיה
צדיק אלא שהוצרך להשלים איזה ענין משלימות הנפש. ואז
אין נפש הצדיק הזה מתגלגלת אלא במקום בטוח לו שיועיל ולא
יזיק. אבל כאשר היה רשע בחייו והוצרך לתקן, אז שבה נפשו
לעוה"ז, אם הטיבה הרי טוב ואם הרשיעה בפעם השנית נותנים
לה פעם שלישית ורביעית. וזהו פוקד עון אבות על בנים על
שלשים ועל רבעים (כמ"ש בסוף פרשת יתרו). וזו דרך לרשעים. אבל
לצדיקים עד אלף דור, ר"ל עד שתשלים עצמה.
ודע כי סוד הגלגול הוא עונש קשה לנפש מכל העונשים
שבעולם יותר מגיהנם, כי גיהנם הוא כעין רחיצה לנפש
באש, ואח"כ תצא משם טהורה ונקיה ונכנסת לג"ע. אבל בגלגול
הוא קשה מאד לנפש. משל לאדם שטרח כמה טרחות והלך כמה
שנים ללכת לעיר אחת להוליך עמו סחורה להרויח בה כי היא
שם יקרה מאד. ובבואו לפתח העיר היא, אמרו לו שוטה שכמוך,
תבן אתה מכניס לעפריים, אין סחורתך שווה כלום. ואז אותו עני
יצטרך לחזור בדרך עוד כמה שנים ומאומה אין בידו וחוזר חלילה.

וצדדים, שהוא כללות עולם היצירה, דהיינו שנשמתו נמשכה מן ב"ע שהוא זיווג הנעשה בימות החול [ב] **כְּתִיב בִּיה** כתוב בו **יֵשׁ שְׁנַיִם יַעֲבֹד, גְּלִגְלוּלִין דִּילָהּ לָא מִתְחַיֵּבָא אֶלָּא שְׁנַיִן**, פירושו, הגלגולים שצריכה להתגלגל כדי לתקן בהם עוונותיו בגלגול ראשון, איננה מתחייבת בהם אלא עד שש שנים, כנגד ו"ק חג"ת נה"י, כלומר עד שש פעמים **עַד דְּאִשְׁלִימַת שֵׁשׁ דְּרַגְוִין, מִתְּהוּא אֲתֵר דְּאִתְנַטְיִלַת** שמשלמת ומתקנת שש דרגות מאותו מקום שבאה ונוצרה משם, שהם ששה היכלות דעולם היצירה, שבאלו הו"ק משרשות כל המצוות, כי מצוות עשה הם בחסד, מצוות לא תעשה בגבורה, התורה בתפארת, והנה"י בנ"ך. וז"ש כי תקנה את הגוף-עבד עברי, שהוא הנשמה מעולם היצירה הנקרא עבד, שש שנים יעבוד, כלומר הנשמה יכולה לבא בגלגול עד שש פעמים אם לא זכתה להתקן בתחילה.

אָבֵל אִם נִשְׁמָתָא הִיא מְסֻרָא דְשְׁכִינְתָא, דְּאִיהִי שְׁבִיעִית אבל אם הנשמה נחצבה מצד השכינה-מלכות דאצילות, שהיא הספירה השביעית מהשבע התחתונות דאצילות, שנמשכה מזווג דליל שב"ק ונדאי מה כתיב, **וּבְשִׁבְעִית** בודאי מה נאמר על נשמה זו, מי שנשמתו ממלכות דאצילות אפי' שעשה הרבה עוונות בכל זאת **יֵצֵא לְחַפְשֵׁי חֲנָם, דְּצַדִּיק, וְנָדָי לִית בִּיה מְלָאכָה, בִּיּוֹן דְּלִית בִּיה מְלָאכָה, לִית בִּיה שְׁעָבוֹד**. כלומר לא ישתעבד בגלגולו, מפני כי היסוד שנקרא צדיק ודאי אין בו בירור נשמות, וכיון שאין בו בירור נשמות אלא הוא מושך נשמות חדשות מעולם הנשמות, אין בו שעבוד כיון שהוא מעולם האצילות שאין בו מלאכת הבירור לכן אין בו שעבוד אל הקלי' **וְנִשְׁמָתָא דְּאִיהִי מִתְּמָן, אֲתֵמַר בָּהּ** ונשמה שהיא משם, ממלכות דאצילות נאמר בה **וּבְשִׁבְעִית יֵצֵא לְחַפְשֵׁי חֲנָם, לִית בָּהּ שְׁעָבוֹדָא**. [ג] אין בה שעבוד מלאכת הבירור כלל ועיקר והיא מתקנת הכל ע"י עסק התורה והמצוות.

עיונים והארות

בדרישת המלאכות והחכמות הגשמיים, והיא נעלבת בפנות אחרי הדברים הגשמיים. אמנם הנשמה שהיא מצד מלכות דאצילות, שביעית יום השבת, לית בה שעבוד ומלאכה ואינה שורה באדם אלא ביום השבת. הרמ"ק, עכ"ל.

והרא"ג כותב: ומאחר שת"ח אינם עושים מלאכה אלא מלאכת שמים, אין בהם שעבוד עון שישעבדנו תחת ממשלת זקן וכסיל לפי שאין חטא בא על ידו. והענין כי תוספת נשמה שיש לשאר בני אדם בשבת, יש לת"ח בימי חול והטעם הוא לפי שהוא נעשה בשבת בזמן שהיה לאביו נשמה יתירה ובאותו שימוש שנעשה בשבת (שהרי נשמה מהאצילות נמשכת רק כאשר הזיווג נעשה בשבת) נשתתפה נשמה יתירה דשבת. באופן שלת"ח לעולם יש להם תוספת נשמה, וביום השבת יש להם כפליים, לכן נקראים ת"ח שבתות ויו"ט.

ב. דע, שבזיווג האדם עם אשתו בימי החול, אין ממשיכין בו כי אם נר"ן מבי"ע אבל לא מהאצילות, כי נשמה שנמשכה בימי החול שנעשה בהם מלאכה מסטרא דעבד מטטרו"ן, יש בה שעבוד מלאכה, ר"ל שהוא משעבד את הנשמה בזה שמביא עליה יסורים וחלאים ודלות וטלטול וטירוף וכיו"ב שהנשמה ממש סובלת מכל זה. וזה נקרא מלאכה ושעבוד לנשמה. אבל הזיווג שנעשה בשבת, אז נמשך נפש ממלכות דאצילות ורוח מת"ת ונשמה מבינה, ואותה נפש שנמשכת באותו זיווג היא של בת יחידה, בת מלך בתו של אברהם אבינו בת חורין שאין חטא בא על ידה אם תתגלגל להשלים איזו מצוה, והגלגול שלה הוא כדי לזכות את הדור וכיוצא. והם נקראים בנים אתם לה'. אבל העושים בחול נקראים בנים זרים. (מהרא"ג)

ג. והענין כי הנשמה שהיא מצד ימי החול, נעזר האדם ממנה

אִדְהָכִי, הָא סָבָא נָחַת לְגַבְיָהּ, [ד] אָמַר לֵיהּ, אִי הָכִי, רַבִּי, בתוך כך נשמת איש זקן אחד ירדה מג"ע אצל רשב"י ואמר לו לרשב"י אם בן רבי שאמרת שנשמה מאצילות שבאה בגלגול אין בה שעבוד **מַה תּוֹסֶפֶת לְנִשְׁמָתָא דְאִיהִי מְנַה,** מה תוספת ויתרון יש לנשמה שהיא מאצילות, יותר מנשמות דבי"ע שהרי הכתוב הוזה את כולם **דְאֶתְמַר בְּהִי,** שנאמר בה (שמות כ) **לֹא תַעֲשֶׂה כָל מְלָאכָה אֶתְּה וּבְנֶךָ וּבִתֶּךָ וְעַבְדְּךָ וְגו'** לא תעשה כל מלאכה אתה נשמה מאצילות, ובנך רוח מאצילות, ובתך נפש מאצילות, ועבדך נר"ן דבי"ע. הגה הוזה אותם הכתוב שהרי על כולם נאמר לא תעשה כל מלאכה, ואלו מדבריך נכר שרק הנשמה דאצילות אין בה שעבוד מלאכה.

אָמַר לֵיהּ, סָבָא סָבָא, וְאֵת שְׂאִיל דָּא אמר לו רשב"י זקן זקן אתה שגדול מאד בתורה, האתה שואל שאלה בזה, בתמיהה, **דִּינְדְאִי הָאִי עַל נִשְׁמָתָא דְצַדִּיק אֶתְמַר** כי בודאי זה הפסוק נאמר על נשמה של צדיק שבאה מן היסוד דאצילות, **דְאֵתְּה עַל גַּב דְאֶתְחִיב לְאַחְתָּא בְּגַלְגּוּלָא בְּכָל אֱלִין,** שאע"פ שנתחייבה לרדת בגלגול ולהתלבש בכל אלו בני האדם **אֶפְלוּ בְּעַבְד וְאֶמָה, וּבְעִירָן דְאֶנוּן אוּפְנִים, אוּ בְכָל חִיּוֹן,** דהיינו אפי' בעבד שרוחו מהיצירה, ואמה שנשמתה מהבריאה, ובהמות שהם מלאכים מהעשיה הנקראים אופנים בחי' נפש דעשיה או בכל ארבע חיות הקודש שביצירה ובבריאה **דְמַנְהוֹן נִשְׁמָתִין דְבְנֵי נְשָׂא,** שמשם יורדות נשמות של בני אדם שנולדו מזווג דימי החול **בְּתִיב בְּהִי לֹא תַעֲשֶׂה כָל מְלָאכָה.** כתוב בנשמה שירדה מאצילות ונתלבשה באלו בני אדם-לא תעשה כל מלאכה, שלא תשעבד בה מלאכה וכנ"ל **וְהָאִי אִיהוּ,** וזה הוא סוד מה שכתוב (ויקרא כה) **לֹא תַעֲבֹד בּוֹ עֲבוֹדַת עֶבֶד, בְּצַדִּיק דְאִיהוּ יוֹם הַשַּׁבָּת** שפסוק זה נאמר בנשמה של צדיק מעולם האצילות, שהיא נשמה מיחוד של שב"ק עליו נאמר, **לֹא תַעֲבֹד בּוֹ עֲבוֹדַת עֶבֶד, דְאִיהוּ יוֹם דְחוּל** ואפי' שבאה בגלגול ונתלבשה במי שיש בו רוח דיצירה, לא תשעבד אותו בשעבוד עבודה כמו עבד, שהוא נשמה שבאה ע"י יחוד של ימי החול, שצריך לה תיקון על ידי עבודה.

אֶבֶל סָבָא סָבָא, שַׁבָּת (ד"א נִשְׁמָתָא) דְאִיהִי בַת יַחֲדָה הוסיף ר"ש ואמר, לפי מה שמפורש להלן שפרשת וכי ימכור איש את בתו לאמה, עוסקת בנשמה דאצילות הנקראת בתו של הקב"ה, קשה לי, נשמה זו שהיא נקראת בת יחידה של המלכות דאצילות, **וְאִיהִי בַת זוּגְיָה דְצַדִּיק, דְאִיהוּ שַׁבָּת** והמלכות היא בת זוגו של היסוד הנקרא צדיק, שהוא סוד יום השבת שממנו יוצאות הנשמות דאצילות דרך המלכות, שהוא משפיע אותן מלמעלה ממקור הנשמות, אם כן. **מֵאִי אִם אַחֲרַת יַקַּח לוֹ** מי היא האחרת שיקח וישתף הקב"ה

עיונים והארות

ד. ז"ל הרא"ג: הא סבא, נשמת זקן חכם שבג"ע נשתלח אליו לשאת ולתת עמו. והטעם כי רשב"י ז"ל היה עושה תיקון גדול לשכינה בעסקי סודות התורה והיה עושה קן לה לפי שאין לה נחת רוח אלא ע"י עסק זה, וכל נשמות הצדיקים באים ע"י כן להתדבק בשכינה. עכ"ל.

להנשמה דאצילות, כי מלשון אחרת נראה שהיא זרה ממש דהיינו נשמה מסטרא אחרא השוכנת בגוף של נכרי, וזה ודאי אי אפשר שנשמה דאצילות תתלבש בנשמה דקליפה. **אָמַר לִיָּהּ הָא וְדַאי הַבְּדִלָּה, חוּלוֹ שֶׁל שַׁבָּת** אמר לו הסבא לר"ש זה שכתוב אם אחרת יקח לו, היינו מובדלת הנשמה שהיא בחי' חולו של שבת, **דַּאִית אֲחָרָא דְלֵא אֶתְקַרִיאת חוּלוֹ שֶׁל שַׁבָּת, אֶלָּא חוּלוֹ שֶׁל טְמֵאָה שְׁפָחָה. אָמַר לִיָּהּ, וְהָא חוּלוֹ שֶׁל שַׁבָּת מַאי הִיא** כי יש נשמה שהיא אחרת לגמרי שאינה נקראת חולו של שבת, אלא שהיא בחי' חול של הקליפה שהיא חול גמור, שעל זו ודאי לא נאמר אם אחרת יקח לו, אמר לו ר"ש לסבא וז"ש חולו של שבת מה הוא, שלא פרשת על מי נאמר. **אָמַר לִיָּהּ, דָּא אֶמְתָּא, דַּאִיהִי גּוּפָא דְבַת יְחִידָה, דַּעֲלָה אֶתְמַר, אִם אֲחָרַת יִקַּח לֹו** אמר לו הסבא וזהו נשמה מאמה העבריה שהיא סוד עולם היצירה, שהיא הגוף של הנשמה דאצילות הנקראת בת יחידה, והיא המבדלת בין הקדושה והקליפה, פי' שיכולה הנשמה דאצילות להתגלגל ולהתלבש בנשמה דיצירה שהיא אחרת ממנה.

ח"ב צ"ד ע"ב

תָּא תְּוִי בא וראה, **נְשָׁמְתָא אִית דַּאֲתְקַרִיאת אִמָּה** יש נשמה שנקראת אמה מעולם היצירה, **וְאִית נְשָׁמְתָא דַּאֲתְקַרִיאת שְׁפָחָה** ויש נשמה שנקראת שפחה שמרשת מהקלי', **וְאִית נְשָׁמְתָא דַּאֲתְקַרִיאת בְּרַתָּא דְמִלְכָּא** ויש נשמה שנקראת בת מלך, ממלכות דאצילות. **הֲכִי אִית אִישׁ, דַּאֲתְמַר בֵּיהּ** כך יש איש שנאמר בו (שמות טו) **יְהוָה אִישׁ מְלַחֲמָה** שהוא ז"א דאצילות. **וְאִית אִישׁ, דַּאֲתְמַר בֵּיהּ (דניאל ט) וְהָאִישׁ גְּבַרִיאֵל** ויש איש שנאמר בו והאיש גבריאל ז"א דיצירה.

וּבְגִין דָּא, נְשָׁמְתָא דַּאִיהִי מְחִיבָא בְּגִלְגּוּל ובשביל זה נשמה שהיא חייבת בגלגול, **אִם הִיא בְּרַתָּא דְקוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא** אם היא בתו של הקב"ה כלומר שנמשכה מזו"ן דאצילות, **אִי תִימָא דַּאֲזִדְבֵּן בְּגוּפָא נּוֹכְרָאָה, דִּתְמָן שְׁלִטְנוּתָא דִּיצַר הָרַע דַּאִיהוּ מְסִטְרָא דְסַמְא"ל חַס וְשְׁלוֹם.** אם תאמר שהיא נמכרת ומתגלגלת בגוף נכרי ששם שליטת היצר שהוא מצד של הס"מ חס ושלום. **דְּהָא בְּתִיב, שְׁהִי כְתוּב (ישעיה מב) אָנִי יְהוָה הוּא שְׂמִי, וּכְבוֹדִי** שהיא הנשמה דאצילות **לְאַחַר לֹא אֶתֵּן פִּי, לֹא אֶתֵּן לֵה לְהַתְגַּלְגַּל בְּגוּף דְס"א דַּאִיהוּ יִצַר הָרַע** שהוא היצר הנקרא אחר שמחטיא את האדם אלא ודאי אם צריכה היא להתגלגל מתגלגלת בגוף המשרש בקדושה.

וְהָהוּא גּוּפָא, דִּשְׁרִיא בְּרַתָּא דְמִלְכָּא, שְׁשׁוּכְנַת בּו בַת הַמֶּלֶךְ, שְׁהִיא נְשָׁמָה דַּאֲצִילוֹת אִי תִימָא דַּאֲזִדְבֵּן בְּבַתְרִין תְּתַאֲוִין דְמְסִאָבוּ, חֲלִילָה וְחַס אם תאמר שבימי גלגולו עלול לחטוא ואז ימכר וימסר בספירות הכתר התחתונות דס"א ויוכלו לשלוט עליו להרע לו חס ושלום. **עֲלָה אֶתְמַר מִפְּנֵי שְׁעִלְיוּ, פִּי עַל גּוּף זֶה נֹאמַר (ויקרא כה) וְהָאָרֶץ לֹא תִמְכַּר לְצַמִּיתוֹת כִּי לִי הָאָרֶץ** שהוא הגוף של נשמה דאצילות, להיות אחוזה לס"א הגוף שייך לי ואין לס"א אחיזה בו. **מֵאַן גּוּפָא דְבְּרַתָּא דְמִלְכָּא,**

דָּא מְטָרוֹן מי הוא הגוף של בת המלך נשמה דאצילות, זה מטטרון שהוא הארה הבאה מעולם היצירה. **וְהָאִי גּוּפָא אִיהוּ אִמָּה דְשְׂכִינְתָא** וזה הגוף הוא אמה של השכינה שהארתו באה מעולם היצירה המשמש לשכינה כאמה **אָף עַל גַּב דְּאִיהִי נְשֻׁמָּתָא דְּאִיהִי בְּרַתָּא דְּמַלְכָּא שְׂבוּיָה תַּמָּן** אף על גב שהיא נשמה שהיא בת המלך מאצילות שבויה שם באור מט"ט, **בְּגִלְגּוּלָא אֲתִיָּא** ובגלגול באה לשם (דְּאֲתִיָּין גְּלַגּוּלִין בְּגִין דְּאֲתִית תַּמָּן), **מָה כְּתִיב בְּהָ מָה נֹאמַר בְּהָ** (שמות כא) **וְכִי יִמְכּוֹר אִישׁ אֶת בְּתוּלָאָה לֹא תֵצֵא כִּצְאֵת הָעֶבְרִים** מלוכלכת בטומאת העוונות כצאת העבדים שמלכלכים עצמם בעוונות.

**שבת מברכים
חודש אדר**

מעלת חודש אדר

חודש אדר הוא החודש השנים עשר והוא האחרון בחדשי השנה למנין שמונים מניסן, ומזל החודש דגים לפי שבחודש זה הדגים שבנהרות ושבאגמים פרים ורבים, ומזל דגים הוא מזל של ברכה מפני שהדגים מכוסים מן העין, ואין עין רעה שולטת בהם ואין הקללה שורה בדגים לעולם, ואפילו במבול לא מתו הדגים, ואף מזלם של ישראל עולה בחודש זה. **בחודש זה בז' באדר נולד משה רבנו ע"ה** ובחודש זה בפורים קיימו וקבלו היהודים את התורה מאהבה בימי מרדכי ואסתר.

חודש אדר הוא החודש השנים עשר - החודש האחרון למנין החדשים, והכל הולך אחר החתום. ומזלו דגים-ג' ז"ן א"ל הוי"ה שמות של חסד ורחמים, להורות כי בחודש זה מתגלים הרחמים והחסדים בעולם. **ר"ת אד"ר רעוא דרעוין אשתכח.** אין דבר רע. **רישא דלא אתידע.**

דגים ר"ת י"ג מכלין דרחמי. דג בהיפוך אתון גדי, שהוא לשון "מזל טוב", כי בחודש זה מתרומם מזלם של ישראל. **חודש אדר כנגד שבטו של יוסף מנשה ואפרים, מזלו דגים**

חודש אדר הוא כנגד שבטו של יוסף אשר ברכתו וידגו לרוב, ולכן מזלו דגים שאין עין הרע שולטת בהם, ולכן נחלק שבטו של יוסף לשני שבטים - אפרים ומנשה, כי מזלו דגים לשון רבים- ב' אדרים, ב' שבטים. **אדר** לשון דירה, וכפי שאמרו חכמינו שכל תכלית בריאת העולמות לא היתה אלא מפני שנתאוה הקב"ה להיות לו דירה בתחתונים, כי הרי בניסן נברא העולם, ושלישים יום קודם יצירת הולד מתחלת הכרות הולד, ונמצא א"כ כי בחודש אדר מתחלת התעוררות של אהבה לשכון בתחתונים ולקבל נחת רוח ממעשיהם, ולפיכך שם החודש-אדר, ע"ש אותה דירה המתוקנת ונשלמת בחודש זה.

מסוגל להעלות הניצוצות ולעשות מהם לבושים קדושים

אמרו חכמינו ז"ל (תענית כט א) "משנכנס אדר מרבין בשמחה", כי עיקר השמחה לאדם היא בהעלותו הניצוצות שירדו בקליפות אל הקדושה, לעשות מהם נשמות ולבושים קדושים לעבודתו יתברך, ומהניצוצות הללו נעשה לאדם המעלה, ומתקן אותם מעין לבוש רוחני המגן עליו מן החיצונים, ומזה מגיעה לו השמחה.

והנה קודם אדר הם ימי השובבי"ם הנוראים - העת של העלאת הניצוצות לקדושה, וכשמגיע אדר כיון שכבר העלה את הניצוצות, עתה באדר הם נעשים לו מלבוש וזהו אדר - לשון מלבוש, כמו אדרת אליהו וזהו מאמר חז"ל משנכנס אדר, דהיינו כשמגיע לאדם הלבוש מהניצוצות הקדושים שהעלה בשובבי"ם, אז מרבין בשמחה, כי באה לו השמחה על ידי שהעלה ותיקן אותם [קדושת לוי].

חודש אדר מסוגל לזכות לשני שולחנות

חודש אדר מסוגל הוא למזלן של ישראל, לזכות בו לשני שולחנות תורה וגדולה במקום אחד, לפיכך תמצא רמז לדבר: מרדכי הצדיק שעל ידו נעשה תקפו של נס, נקרא "איש יהודי" - "איש ימיני" - חשב ומנה תיבות אלו ותמצאם בגימטריא ב' פעמים "שולחן" כלומר "שולחן ועוד שולחן". רומז לב' השולחנות שהנחיל מרדכי לכל ישראל, ע"י תקפו של נס - ישועת ישראל.

כיצא בזה חשב ומנה: "מרדכי ואסתר" - בגימטריא "אורך ימים עושר וכבוד". כן יהיה לנו ולכל ישראל אמן.

ונהפוך הוא לדורות עולם

מזבא בכתבי המקובלים כי "מרדכי" - גימטריא "רב חסד", רמז להתעוררות חסדים גדולים בעולם. כי יש "חסד" ויש "רב חסד". רב חסד הוא בהתעוררות י"ג מידות הרחמים העליונים, שכאשר זוכים ישראל להתעוררות, נשפעת מהם שפעת חיים וחנינה ברכה וישועה. וכמו בזמן חטא העגל שהיה הקטרוג רב ואיום, עד שכביכול רצה הבורא יתברך לעשות כליה בעמו ונחלתו, וכאשר הזכיר משה רבנו את י"ג מידות הרחמים, הצליח להפוך את מידת הדין לרחמים, כן גם מרדכי, הצליח להפוך את גזירת הכליה על ישראל שנחתמה בשמי מרום "להשמיד להרוג ולאבד" - על ראש שונאי ישראל וליהודים נהפך יום זה לדורות עולם, ליום אורה ושמחה ויום טוב. ועל כן "מרדכי" הוא "רב חסד".

אדיר במרום יהוה - ראשי תיבות גימטריא י"ג. רמז לי"ג מידות הרחמים המתעוררות להשפיע בחודש זה.

והנה אדר הוא נוטריקון: א-דר. א' מרמז לאלופו של עולם, אחד יחיד ומיוחד. כי בכל ימות השנה כשהעולם פועל לפי מהלך טבעי, נסתרת ההשגחה העליונה ואינה ניכרת, עד כדי כך שעלול האדם לטעות אחר האלילים - מעשי ידיו, ולומר להם אתם אלהי. אבל כאשר מתגלים נסים שהם למעלה מרדכי הטבע, כשה' יתברך משדד מערכות, אז מכירים הכל ומוודים כי אין בבריאה כל כח וכל יכולת זולתי רצון ה', המחיה כל עולמים, כמו שנאמר "ואתה מחיה את כולם". ובחודש זה "ראו כל אפסי ארץ את ישועת אלהינו", וניכר ומתגלה לעין כל כי אלופו של עולם הוא "דר" ונמצא בכל מקום, כמאמר הזוהר הקדוש "לית אתר פנוי מניה".

חודש אדר מסוגל לתשובה

גם מסוגל חודש זה מאד לתשובה, ולכן מרבים בשמחה, כי ע"י התשובה מקרבים את הגאולה, והוא הכנה לניסן, כמו שאמרו המפרשים על הפסוק, "כי לולא התמהמנו כי עתה שבנו זה פעמיים", "לולא" אותיות "אלול", ואם חלילה התמהמנו לשוב בתשובה בחודש אלול, "כי עתה שבנו" דהיינו ניתן לנו זמן נוסף לשוב בתשובה, בחודש "זה" שהוא בגימטריא י"ב, כלומר בחודש השנים עשר הוא חודש אדר, ובפרט בשנה ש"זה" הוא החודש השנים עשר מתגלה "פעמיים", כלומר בשנה מעוברת. והענין בזה, שכשם שאלול הוא הכנה לתשרי, כן אדר הוא הכנה לניסן, ומי שאיחר לשוב באלול יכול עדיין לתקן באדר.

והנה חודש אדר הוא כנגד שבטו של יוסף, ועל כן השב בתשובה ומתקן מעשיו בחודש זה, ממתיק הוא את גור דינו של משיח בן יוסף שחלילה לא יהרג במלחמת גוג ומגוג, וכן עי"ז ממתיק ומיקל הוא את חבלי משיח. על כן תמצא רמז "משיח בן יוסף" יעלה בגימטריא "אדר שני". שע"י ההתחזקות בתורה ותפילה ומעשים טובים, יקויים בהם בישראל מקרא שכתוב "בשובה ובנחת תושעון".

"שקל" הוא בגימ' "צדיק יסוד עולם"

חודש אדר הוא האחרון לחדשי השנה, ובהתאם לכך צריכים אנחנו להכין עצמנו בהכנה הראויה, לחודש הגאולה הוא חודש ניסן שבו עתידין להגאל. ועל כן משמיעים בו על השקלים, הנתנים לפדיון וכופר נפש. חשוב ותמצא כי "שקל" הוא בגימ' "צדיק יסוד עולם". כלומר על ידי הצדקה ותיקון המעשים יזכו כל ישראל "ועמך כולם צדיקים לעולם ירשו ארץ" לרשת ארץ בגאולה העתידה. לפיכך תראה גם, כי האותיות הבאות אחר "שקל" הם "תמר", שהוא נוטריקון "תם מר", ר"ל שנשלמה הגלות ונסתלקו המחלוקות הגורמות לגלות, ובה נתכונן בהכנה המתאימה לחודש הגאולה. וכן תמר נוטריקון תם מר, מ"ר גימ' עמלק, כי בחודש זה מוחים שמו של עמלק מן העולם.

מזלו דגים

מזלו של אדר "דגים" בלשון רבים, ולא דג בלשון יחיד כבשאר החדשים-גדי טלה אריה וכו', כי בשנה מעוברת ישנם ב' אדרים. וכן דגים ר"ת י"ג מכילן דרחמי. וכן "דגים" בגימ' הוא שמות הרחמים והחסדים "א-ל הויה", שהם בגימטריה "זן", כמנין התיבות שיש במזמור כ"ז בתהלים "מזמור לדוד ה' רועי לא אחסר" הנאמר לפני ברכת "המוציא לחם", להורות כי בחודש זה מתגלית המחשבה הקדומה להטיב עם ישראל, ולרומם כבשנים קדמוניות.

משנכנס אדר מרבין בשמחה

הלכה זו "משנכנס אדר מרבין בשמחה" נכתבה רק במסכת תענית ובהקשר של חודש אב, ולא נכתבה במסכת מגילה אשר היא המסכת המיוחדת לענין פורים. ונראה כי הטעם לכך הוא בכדי ללמדנו שאף בשעת צער, האדם צריך לזכור את ימי השמחה העתידיים לבוא, ואל לו להתייאש מן הפורענות. וכן נאמר (ישעיה נ"ה): "כי בשמחה תצאו", דהיינו, על ידי השמחה בעבודת ה' יתברך ניתן לצאת מכל הצרות. לפיכך, למרות שפורים הנו רק מדרבנן, נאמר במדרש (מדרש משלי פ' ט'): "כל המועדים עתידיים בטלים וימי הפורים אינם בטלים לעולם, שנאמר: "וימי הפורים האלה לא יעברו מתוך היהודים", דהיינו, משום ששמחתם הרוחנית של עם ישראל בימי הפורים אינה נפסקת לעולמים, אפילו לא בשעות של צער ועצב.

ומה שהגמרא מקשרת דווקא בין חודש אב לחודש אדר, נראה לומר בכדי לרמוז לעם ישראל, שכפי שחודש אדר נהפך לעם ישראל מיגון לשמחה, שנאמר: "והחודש אשר נהפך להם מיגון לשמחה ומאבל ליום טוב", כך גם חודש אב עתיד להיפך לחודש של ששון ושמחה לעם ישראל. וכן מבואר במדרש: "עתיד הקב"ה להפוך תשעה באב לשמחה, שנאמר: "כה אמר ה' צבאות צום הרביעי וצום החמישי וצום השביעי וצום העשירי יהיה לבית יהודה לששון ולשמחה ולמועדים טובים".

ועוד מצאנו במשנה "באחד באדר משמיעים על השקלים". לפי שבאחד בניסן צריך להביא קרבנות צבור מתרומה חדשה, דהיינו, משנכנס אדר מכריזים על חידוש התרומות לעבודות הקודש במקדש מרבין בשמחה.

ומה שחז"ל לא הגדירו במדויק כיצד לשמוח, משום שחז"ל התכוונו ללמדנו, שכל אדם ירבה בשמחה של מצוה בכל מה שמשמחו, משום שאין גבולות לשמחה הרוחנית של ימי חודש אדר. לפיכך לגבי מיעוט השמחה בחודש אב חז"ל הגדירו בהגדרות הלכתיות ברורות את דיני האבלות. לעומת זאת חז"ל לא הגדירו איך מרבין בשמחה בחודש אדר, משום שהשמחה היא דבר פנימי ורוחני המשתנה מאדם לאדם, כמובא במדרש: "בעשרה שמות נקראה שמחה: גילה, שישנה, שמחה, רינה, פצחה, צהלה, עלצה, עליזה, חדוה, תרועה, ויש מוציאין תרועה ומעיילין דיצה".

לפיכך שמחת חודש אדר איננה שמחה של בדחנות או צחוק ח"ו, אלא שמחת האמונה המבוססת על הביטחון בקב"ה, וכן נאמר: "ושבחתני אני את השמחה' שמחה של מצוה, "ולשמחה מה זה עשה" זו שמחה שאינה של מצוה. ללמדך: שאין שכינה שורה לא מתוך עצבות, ולא מתוך עצלות, ולא מתוך שחוק, ולא מתוך קלות ראש, ולא מתוך שיחה ולא מתוך דברים בטלים, אלא מתוך דבר שמחה של מצוה.

מאמרי הפרשה

"וְאֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר תִּשִּׂים לְפָנֶיהֶם" (כא, א)

פרשת משפטים מלאה במצוות ודינים, ובעיקר במצוות שבין אדם לחברו, וצריכים ללמוד אותה היטב עם רש"י והמפרשים כדי שנהיה בקיאים בהלכותיה.

הזו מתונים בדין

הגמרא (סנהדרין ז:): מביאה שבר קפרא דרש, למה נסמך פסוק "ואלה המשפטים", לפסוק האחרון בפרשה הקודמת "לא תעלה במעלות [-במדרגות] על מזבחי"? והסביר בר קפרא שזה ללמדנו את הדין שאמרו במסכת אבות (פרק א' משנה א') שהדיינים צריכים להיות מתונים בדין, שלא להכריע הדין במהירות אלא בשיקול דעת ובמתניות.

[כמו שלמזבח עולים בכבש ולא במדרגות, שהעליה בכבש היא במתינות אבל העליה במדרגות היא יותר מהירה]. ומוסיף בעל הטורים רמז לזה, שמילת "מעלות" היא בגימטריא "מתונים".

לתדהמת כולם האברך ה"הרוג" הגיע ברגליו

מעשה נורא המלמדנו כמה צריך להיות מתונים בדיון ולא להכריע במהירות על אף שישנם לכאורה ראיות, אירע בשנות ת"ח ות"ט, שהיו בהן פורענויות קשות לעם ישראל.

באותם ימי דמים, התגורר בעיר וילנא אברך צעיר לימים בשם רבי יעקב ב"ר בנימין ממשפחת אשכנזי ז"ק, [ונקראו כך ז"ק כי היו ז'רע ק'ודש מצאצאי חסידי אשכנזי הקדמונים]. רבי יעקב היה מגדולי תלמידיו של רבי יעקב מלובלין - אביו של רבי העשיל מקראקא. גאונותו בתורה של רבי יעקב ז"ק היתה לשם דבר, עד שתלמידו רבי דוד אופנהיים, רבה של פראג, העיד עליו, שארבעת חלקי השולחן ערוך היו שגורים על פיו.

כשהגיע לפרקו, נשא רבי יעקב את מרת נחמה ביתו של רבי אפרים כהן בעל שו"ת "שער אפרים", שהיה באותו הזמן רב העיר וילנא.

נישואיו של רבי יעקב עם בתו של רבי אפרים, התקיימו תקופה קצרה לפני פרוץ המאורעות הקשים, ומיד אחרי נישואיו השתקע בוילנא עיר מגורי חותנו. יהודי וילנא ישבו אז שקטים ושאננים והיו בהם רבים שזכו לשני שולחנות, תורה וגדולה במקום אחד. שמם של חכמי וילנא דאז נודע לתהילה, ובכל מקום אליהם הגיעו היו לשם ולתפארת. רבי יעקב שקע בלימודיו בבית המדרש הגדול שבעיר, וקבל תורה מפי גדולי הדור שישבו תחת הנהגת חותנו ה"שער אפרים".

אולם, חיש מהר, ותחת ימי השלווה הגיעו ימי פורענות ותלאות. הפרעות הגיעו לוילנא שבליטא כמה שנים אחר חורבן קהילות פולין, והקוזקים עטו על העיר כחיות המשחרות לטרף.

רבי אפרים כהן, הספיק להמלט בעוד מועד יחד עם בני משפחתו, ובהם גם בתו הצעירה שזה עתה נישאה לרבי יעקב ז"ק, אך רבי יעקב חתנו, שהיה אז אברך צעיר לימים, לא הספיק להימלט עמם ונותר בגפו בעיר הנצורה.

לא ארכו השעות, ורבי יעקב נלכד יחד עם רבים מתושבי העיר בידי הקוזקים הארורים, שהוציאו אותם אל גיא ההריגה. רבי יעקב פסע בצעדים כושלים יחד עם שאר השבויים, כששפתיו ממלמלות את מילות הוידוי ובלבו הוא כבר נפרד מארץ החיים בדמי ימיו. ברגליים מטות לנפול ובעיניים נפחדות, רואה רבי יעקב קוזק גדול ממדים, כשבידו חרב חדה, והוא מתזז את ראשי השבויים שלפניו בזה אחר זה. התור הלך והתקצר ורבי יעקב ספר את השניות האחרונות שנתרו לו לחיות, ובקושי הצליח לעמוד על רגליו.

והנה הוא עומד כבר לפני המרצח השפל, שמביט בו בעינים מזרות אימה. רבי יעקב עצם עיניו והכין עצמו, אך, למרבה הפלא שמע את קולו של הרוצח שפונה אליו ואומר: "חבל על אדם צעיר כמוך שיהרג בקיצור ימים. ליבי לא נותן לי להתזז את ראשך". רבי יעקב לא דמיין לשמוע מילים כאלו מפי המרצח השפל, ולמרבה פליאתו, המרצח נטל את החרב שבידו, הפכה לצידה הקהה [שאינו חד], והעבירה על צווארו של רבי יעקב, ולא קרה לו שום נזק. בבעיטה אדירה שילחו הרוצח מלפניו, כשהוא לועג לו: "קום וברח לנפשך, כלב יהודי!"

לא הרחק משם, התחבאו כמה מתושבי העיר, שצפו בחרדה באחיהם המוצאים להורג, וזיהו גם את חתנו הצעיר של רב העיר. הם הספיקו לראות כיצד הרוצח מעביר את החרב על צווארו של רבי יעקב הצעיר. בטוחים היו כי גורלו היה כגורלם של השבויים שלפניו, וביכו את גורלו המר של האברך הצעיר לימים שנהרג על קידוש השם.

בינתיים, שרך רבי יעקב את רגליו בחיפוש אחר מפלט מעמק הבכא, כשהוא ניזון מפטריות שמצא ביערות. באותה עת, הצליחו גם אותם פליטים שצפו במחזות הנוראים, להימלט מהמקום, והגיעו לחוף מבטחים. לא ארכו הימים עד שהצליחו לפגוש את רבם הנערץ, רבי אפרים כהן.

הפליטים סיפרו לרבי אפרים בצער את גורלו המר של חתנו, והיתה בביתו תאניה ואניה.

כעבור זמן, תמו ימי האבל, ורבי אפרים רצה לאפשר לבתו להנשא בשנית, ולשם כך פנה לרבי העשיל מקראקא כדי להתיר את בתו להנשא לאיש אחר. רבי העשיל מקראקא שמע את עדות הפליטים אודות החרב שנשלפה על צווארו של רבי יעקב, והתיר את האשה על פי עדות זו.

אולם האשה, בתו של רב אפרים, מאנה לקבל את פסק הדין, בטענה כי ליבה אומר לה שבעלה הצעיר עדיין בחיים. היו כמה שלעגו לה וחשבו כי דעתה השתבשה עליה מרוב צער.

לאחר חצי שנה נדהמה העיר כולה: 'ההרוג' הגיע ברגליו, כולם שפשפו את עיניהם לראות את רבי יעקב 'המת' מתהלך בריא ושלם. לאחר שרבי העשיל שמע מפי רבי יעקב את תלואותיו, החליט להפסיק להתיר את עגונות הפרעות, זאת כיון שכמעט גרם לאשת איש מן התורה להנשא חלילה, ורק בנס הקב"ה הצילם ממכשול זה.

לאחר אותו נס מופלא, נולד לבני הזוג בן שנקרא צבי הירש, שלימים התפרסם בספריו ובכינויו ה"חכם צבי", אחד מגדולי התורה המפורסמים בדורו, שמחלציו יצאה משפחה ענפה בהם צדיקים רבים כרבי יעקב עמדין בני, הידוע בכינויו "היעב"ץ", ונקרא "יעקב" כשם סבו.

הלכות הדיינים רמוזות בפסוק

עוד כתב בעל הטורים שבפסוק זה מרמוזות הלכות הדיינים: "ואלה" - ראשי תיבות: וחיב אדם לחקור הדין. "המשפטים" - הדיין מצוה שיעשה פשרה טרם יעשה משפט. "אשר" - אם שניהם רוצים. "תשים" - תשמע שניהם יחד מדברים. "לפניהם" - לא פני נדיב יהדר התנכר מהם.

כאשר הדיין מרגיש ברמאות

ואלה המשפטים אשר תשים סופי תיבות "מרמה" לרמוז שאם הדיין מרגיש שהדין מרומה, [דהיינו שהרמאי מביא ראיות אבל הדיין מכיר ומבין שבעל דין זה הוא רמאי], יסתלק הדיין או יחקור היטב וכמו שנפסק בשו"ע חו"מ סי' ט"ו סעי' ג'. (בעל הטורים)

נצטוונו על הדינים במרה

ואלה המשפטים אשר סופי תיבות "מרה", לומר לנו שכבר בהיות עם ישראל במרה נצטוונו על הדינים (כדאיתא בגמ' סנהדרין דף נו:). (בעל הטורים)

לפניהם - לפני עניי העולם הזה

יש לפרש, ש"אשר תשים לפניהם" בא לרמוז, שבכל מעשיו של האדם בעולם הזה צריך ליתן קודם את התורה לנגד עיניו שלא ידחה את התורה בשביל עבודת העולם הזה, וזה מה שכתוב "ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם" - לפני שיקדישו זמן לעבודת העולם הזה, התורה הקדושה תהא קודם, וכן התפילה קודמת לכל, ולכן אסור לאכול ולשתות קודם התפילה.

אל תהי דן יחידי

ויש שדרשו תיבת "לפניהם" שנאמרה בלשון רבים, רמוז למה שאמרו חז"ל באבות (פרק ד' משנה ח') "אל תהי דן יחידי שאין דן יחידי אלא אחד", דהיינו יחידו של עולם, ולכן יש לדון "לפניהם", לשון רבים, ללמד שיש לדון בפני כמה דיינים ולא בפני אחד.

וכמו שראינו בגמרא (סנהדרין דף ז:): שרב אשי כשהיתה באה לפניו שאלה של טריפה, היה מכנס את כל השוחטים שבעירו, ודן יחד איתם, והסביר שעושה כך "בשביל שתגיע לנו נסורת קטנה מן הקורה" [כלומר, שלא תהא כל האחריות עליו].

ומסופר בירושלמי (נדה פרק ב' הל' ז' דף ט.), שרבי חנינא היה גר בציפורי, והיו באות לפניו שאלות בדין והלכה, והיה מוציא הלכה רק לאחר שנשאל באותה הלכה שתי פעמים והיה בטוח בדין. ואף על פי שהיו עימו בעירו רבי יוחנן וריש לקיש, למרות זאת לא היה מצרף אותם עימו בדין, אמרו: חכם הוא הזקן, שאינו זקוק לנו ומורה הוראה מעצמו מבלי לצרף אותנו. פעם אחת הגיעה לפניו שאלה, וצירף את רבי יוחנן וריש לקיש עימו בדין, אמרו לו: מה ראה רבנו שנזדקק לנו היום הזה, אמר להם: יבוא עלי [-לשון שבועה] אם לא כל דין ודין שדנתי, לא דנתי אלא אם כן שמעתי מרבי לדון כן, ואף ראיתי שעשה מעשה במקרה כזה לפחות שלש פעמים, ואילו שאלה זו שבאה כעת לפני, באה לפני רבי רק שתי פעמים בלבד, ולכן הלכה זו לא רציתי לפסוק לכדי, וצרפתי אותכם עמדי. (אמרי חן)

ברכת מלך אוהב צדקה ומשפט

בספר שיבולי הלקט (תפילה סי' י"ח והביאו הבית יוסף או"ח סי' קי"ב) מביא, שמצא מדרש (לא נמצא במדרשים שלפנינו) שמספר כך: "כשניתנה תורה לישראל, ואמר לו הקדוש ברוך הוא למשה, ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם, מיד פתחו מלאכי השרת ואמרו ברוך אתה ה' אוהב צדקה ומשפט". ומכאן תיקנו אנשי כנסת הגדולה בתפילת העמידה את ברכת השיבה שופטינו, שנחתמת במלך אוהב צדקה ומשפט.

"ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם" (כא, א)

בזוהר הקדוש כאן (שמות דף צ"ד ע"א) "אלין אינון סודרין דגלגולא, דינין דנשמתין דאתדנו כל חד וחד לקבל ענשיה".
[אלו הם סדרים של גלגול הנשמות, דהיינו משפטים ודינים של הנשמות החוזרות ומתגלגלות לעולם הזה, הנידונות כל אחת ואחת כנגד עונשה]

אמונת הגלגול - יסוד בתורה הקדושה

צריך לדעת שהאמונה בגלגול היא יסוד בתורתנו ובאמונתנו, והגאון הרמ"ע מפאנו כתב חיבור העוסק בגלגולי נשמות, ובהקדמה לחיבור, כותב הרב המוציא לאור: "אף אמנם כי באמונת הגלגול רבו המתפלספים שלא יחפצו לתת לאמונה הזו יסוד ועיקר בתורתנו הקדושה, אך אנו מאמינים בכל אשר האמינו רבותנו הקדושים, והם עשו את האמונה הזו ליסוד נחוץ ועיקר גדול בתורתנו, והוא גם אחד מיסודות הדת אשר כל בית ישראל נשען עליהם. ומפורש הוא בזוהר הקדוש (הנ"ל, וכן בפרשת פנחס במדבר דף רי"ג ע"א) שהנשמות חוזרות בגלגול לתקן מה שעיוותו, עיין שם, וזכר לדבר [מהמקרא] ממה שאמרו במדרש תנחומא (ויגש סי' י') על הפסוק שאמר יעקב (בראשית מו, ל) 'אמותה הפעם' - שאיני מת אלא פעם אחת ולא אמות פעמיים. וצריך האדם להעמיק בענין הזה היטב", עד כאן לשונו, ועיין שם עוד בחשיבות אמונת הגלגול.

ובסדר הדורות (בהקדמה) כתב, רמז לגלגול מחכמי התלמוד, מהגמרא נדה (דף ל:) על הפסוק (ישעיה מה, כג) "כי לי תכרע כל ברך תשבע כל לשון", ואמרו בגמרא: "תכרע כל ברך - זה יום המיתה, תשבע כל לשון - זה יום הלידה", הרי שהקדים המיתה ללידה, והוא לפי תורת הגלגול, שלאדם המתגלגל יש לידה נוספת אחרי המיתה. ועוד הביא, שכן נראה בתרגום על הפסוק (דברים לג, ו): "יחי ראובן ואל ימות", שפירש - "שלא ימות מיתה שניה", ואיך שייך מיתה אחרי המיתה? אלא שכוונתו למיתה נוספת אחרי שבא בגלגול.

והגאון רבי יוסף חיים בשו"ת תורה לשמה (סי' תנ"ח) הביא בשם ספר "שער הגלגולים" למהרח"ו, עוד רמזים מן הפסוקים לאמונת הגלגול:

הגלגול בבעלי חיים נרמז בפסוק (תהילים כב, כא) "הצילה מחרב נפשי מיד כלב יחידתי", והגלגול בדומם ובצומח נרמז בפסוק (חבקוק ב, יא): "כי אבן מקיר תזעק וכפיים מעץ יעננה" [אבן - דומם. ועץ - צומח]. והגלגול באדם, נרמז בספר איוב (לב ב-ג) שבפסוק אחד משמע שאיוב לא היה צדיק, ומפסוק שסמוך אחריו משמע שהיה צדיק, אלא שהרשיע בגלגול הקודם. וכן מוכח ענין הגלגול מפרשת יבום דכתיב בה (דברים כה, ט): "ככה יעשה לאיש שלא יבנה את בית אחיו", משמע שהאח המייבם בונה ממש את אחיו, שהבן שיוולד למייבם יהיה גלגול של אחיו.

וכן שלמה המלך ע"ה רמז על הגלגול בספר קהלת בכמה מקומות, כגון מה שכתוב (קהלת א, ד): "דור הולך ודור בא" - קודם דור הולך ואחר כך דור בא [שאותו דור בא שוב פעם בגלגול]. וכן כתוב שם, "מה שהיה הוא שיהיה" - שהמתגלגל היה, ויחזור ויהיה, וכן כתוב שם (ה, י): "ראיתי רשעים קבורים ובאו ממקום קדוש ילכו" וכו'. עד כאן דברי התורה לשמה, ועיין שם שהביא עוד רמזים לזה בשאר דברי הנביאים, עיין שם, ואכמ"ל.

הגלגול רמז בברכת המזון

הגאון חיד"א (סידור החיד"א ברכת המזון) מקשה: אנחנו אומרים בברכת המזון, "אבינו מלכנו אדירנו בוראנו גואלנו", ולכאורה היה צריך לומר בהתחלה "בוראנו", ורק אחר כך "אבינו מלכנו אדירנו" וכו', כי הרי קודם כל האדם נולד ונברא, ורק אחר כך מכיר את הקב"ה?

מיישב הגאון חיד"א: יש לבאר שהתכוונו לרמז כאן את סוד הגלגול, ד"בוראנו" הכוונה שמביא אותנו בגלגול, ולפי זה, הסדר של הברכה הוא על פי הנהגתו יתברך עם ברואיו, כך: "אבינו מלכנו" - מלך המשפט. "אדירנו" - חזק במשפט ומביא חשבון על כל חטאיו של האדם, ואחר כך "בוראנו" - מביא אותנו לגלגול עוד פעם כדי לכלות הפשע, ואז "גואלנו" - גאולת עולם מוציא אותנו מהעוונות.

מעט מקורות על נצחיות הנפש

וקודם שנסביר ענין הגלגול, חובה עלינו לדעת שנשמת האדם היא נצחית, וכמפורש בחז"ל, שהביאו לזה מקורות בפסוקי התורה הקדושה. ונביא מעט מזעיר מן המקורות לנצחיות הנפש:

בפרשת בראשית ביצירת האדם כתוב (בראשית ב, ז): "וייצר ה' את האדם עפר מן האדמה ויפח באפיו נשמת חיים", ומפרשים חז"ל במדרש (בראשית רבה פרשה י"ב ס' ח'): "עפר מן האדמה" - מן התחתונים. "ויפח באפיו נשמת חיים" - מן העליונים. ונמצא שהאדם מורכב משני חלקים, חלק הגוף שהוא מן התחתונים, וחלק הנשמה שהוא מן העליונים.

וכך גם מדייקים חז"ל את הלשון בפסוק "וייצר" שכתוב עם שתי יודין שפירושו שתי יצירות (ראה גמ' עירובין יח.). ומסביר המדרש (בראשית רבה פרשה י"ד ס' ג') שבאדם יש שתי יצירות שונות, מן התחתונים ומן העליונים, וממשיך המדרש: "אמר הקב"ה: אם אני בורא רק מן העליונים, הוא חי ואינו מת, ואם אני בורא רק מן התחתונים, הוא מת ואינו חי, אלא הריני בורא גם מאלו וגם מאלו [גופו מן הארץ ונפשו מן השמיים] וככה, אם יחטא - ימות, ואם לא יחטא - יחיה".

ואומרים רבותינו (ראה חזקוני בראשית פ"ב פס' ז) שלכן הנשמה נקראה בפסוק בלשון "נשמת חיים", משום שהיא חיה לעולם ואינה מתה במות הגוף. כי בשעת מיתת האדם כשהוא מסיים את העבודה שלו בעולם הזה, חלק הארץ דהיינו הגוף, חוזר לארץ ונעשה עפר כמו שהיה, כמו שכתוב (בראשית ג, יט): "עפר אתה ואל עפר תשוב", וחלק השמיים - הנשמה - חוזרת לשמיים, וכן כתוב בקהלת (יב, ז) "וישוב העפר אל הארץ כשהיה והרוח תשוב אל האלהים אשר נתנה".

ובספר נשמת ישראל (בן ישראל, מאמר ראשון פרק ראשון סוף ד"ה גם הרב) כותב, שמסקנת הפילוסופים כיון שהנשמה היא צלם אלקים, והאלקים הוא נצחי, מוכח א"כ שהנשמה שהיא חלק אלוה ממעל, היא נצחית.

ובספר שמן המור (שמים החדשים פרק י"ב ד"ה ודע כי וכן כתב בעיקרים מאמר ד' פרק כ"ט) כותב: "המופת הוא, שהגוף ככל שיזקין יחלש, לא כן הנפש, שהרי תלמידי חכמים, אמרו חז"ל במשנה (קנים פ"ג מ"ו) ש"כל זמן שמזקינים דעתם מתווספת עליהם", שהאדם יכול להיות זקן, וכוחו וגופו חלשים, אבל ברוחו הוא חזק ואיתן, ומכאן מוכחת השארות הנפש, שהנפש אינה קשורה לגוף.

הגלגול לא בא לתקן את הנשמה עצמה

והנה ביארנו שהנשמה היא חלק אלוה ממעל, וכאשר האדם נמצא בעולם הזה, הנשמה צריכה להיות בתוך הגוף, אבל באמת הנשמה לא יכולה לסבול את הגוף הנגוף והגשמי, ולכן יש לנשמה מלבוש הנקרא "צלם", ונקרא גם "נשמה", כיון שבזכות המלבוש, נמצאת הנשמה בגוף, וזה מה שכתוב (תהילים כט, יא): "ה' יברך את עמו בשלום" - 'בשלום' אותיות 'מלבוש', ונקרא אצל חכמי המקובלים ש"ע נהורין.

והנה באמת האדם אינו יכול לפגום בנשמה עצמה כלל! ואף אם אדם עשה עוונות, הנשמה לא נפגמת כלל, ומה שנפגם זה רק "מלבוש" הנשמה, ולפעמים גם הורס אותו לגמרי, וכל יום כשהאדם ישן נשמתו עולה למעלה ומתקנים לו שם את המלבוש, כי אחרת הנשמה לא יכולה לבוא לגוף האדם בבוקר, לכן כשהאדם קם בבוקר מברך "מלביש ערומים", שמודה על זה שמתקנים לו מלבוש חדש. ואם יש אדם שעשה עוון שרק החסיר מהמלבוש מעט, אבל לא קלקלו לגמרי, גם לו מתקנים את המלבוש, ועליו מברכים "הנותן ליעף כח". (נהר שלום כוונת ברכת מלביש ערומים והנותן ליעף כח)

והמלבוש הזה נמצא במוח יחד עם הנשמה שהיא במוח. שהרי יש לאדם מוח לב וכבד, וסימנם "מל"ך", וידוע שהאדם כלול מ"נפש רוח ונשמה", והנפש - נמצאת בכבד, הרוח - בלב, והנשמה - במח, "במחשבה איתבריר כולה". וממילא גם המלבוש של הנשמה הוא במוח. והנה מלבוש זה, אם אדם לא השלימו לגמרי, הנשמה חוזרת בגלגול, כדי לתקן את המלבוש.

ויש לפרש שכיון שהנשמה נמצאת במוח שהוא בגולגולת, לכן בספרים הקדושים קראו לגלגול בלשון זה, כי גלגול הוא מלשון גולגולת, ו"באה בגלגול" היינו באה בגולגולת אחרת.

ועוד כתבו בספרים הקדושים (ראה בני אהרן על שער הגלגולים תחילת הקדמה כ"א) שתיבת "גלגול" היא גימטריא "חסד" - שהוא שם ע"ב שהוא מוחין דאבא.

הסיבה שאדם בא בגלגול

אף על פי ש"כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא" (סנהדרין פרק י' משנה א'), אבל כדי להכנס לגן עדן צריך לתקן את מה שקלקל, ויש כאלו שהתיקון שלהם הוא בגיהנם, ויש כאלו שהקב"ה מחזיר אותם בגלגול במקום לתקן בגיהנם. [ולקמן נבאר בע"ה, מה העדיפות של עונש הגלגול על גהינם].

והנה נודע שיש לנו בתורה רמ"ח מצוות עשה, ושס"ה מצוות לא תעשה, והן כנגד רמ"ח איברים (מכות כג): ושס"ה גידים של האדם (זוהר וישלח, דף ק"ע ע"ב).

ודע שיש לאדם גם רמ"ח איברים ושס"ה גידים רוחניים (שער המצוות בתחילתו ושערי קדושה ז' ע"א), וכל מצוה היא כנגד אבר אחד או גיד אחד שלו, ועל ידי תרי"ג מצוות מתקן את רמ"ח אבריו ושס"ה גידיו, וכשעושה מצוה הוא מחיה את האבר או הגיד הרוחני שכנגד אותה מצוה שעשה, ואם חלילה החסיר איזו מצוה עשה או עבר על לאו, אותו איבר או גיד שכנגד אותה מצווה, הוא חשוך ופגום (ראה נפש החיים שער ד פרק כ"ט), ולכן, אומר האר"י הקדוש (תחילת שער המצוות), שחובה על כל אדם ואדם לקיים את כל תרי"ג מצוות ה'.

גלגול על שלא קיים מצוות עשה

אומר האר"י הקדוש (שער הגלגולים הקדמה י"א ד"ה ודע כי האדם) שאדם יכול לבא בגלגול לא רק בגלל שעבר על לא תעשה, אלא אף מי שלא קיים את כל מצוות ה', בא בגלגול, בגלל שלא קיים מצוות עשה, כדי להשלים את המצוות שחיסר. אמנם לא כל המצוות שוות, שיש מצוות שלא באים עליהן בגלגול, ויש מצוות עשה שבאים בגלגול בעבורן, ומ"מ מובטח לו שבגלגול לא יחטא בחטאים חדשים שלא חטא בגלגול הקודם, ויש מצוות שעלול לקלקל יותר מהגלגול הקודם. והכלל הוא, שרמ"ח מצוות עשה נחלקות לחמש חלוקות:

- א. מצוות אשר בזמננו אין אפשרות לקיימן, כגון: מצוות שהן תלויות בזמן שבית המקדש קיים כמו הקרבת קרבנות. על זה שלא קיים מצוות אלו אין האדם חוזר בגלגול [כי הרי גם אם יתגלגל הוא לא יוכל לקיימן].
- ב. מצוות שמחוייב בהן, והיה יכול לקיימן, כמו ציצית תפילין וכו', אם לא קיימן, יחזור בגלגול עליהם כדי שיקיימן, וחוזר אפילו כמה פעמים עד שיקיימן. ואין מבטיחים לו שלא יחטא בגלגול הבא, אלא אפשר שיבואו על ידו עבירות, אפילו כאלה שעדיין לא חטא בהם בגלגול הקודם.
- ג. מצוות שאין חובה עליו לרדוף אחריהן כדי לקיימן, אלא אם כן נזדמנו לפניו, כגון: תרומות ומעשרות ושילוח הקן, וזה היה יכול לקיימן ולא קיימן, גם לאלו מוכרח שיתגלגל, אמנם אם בא בגלגול רק בשביל מצוות אלו, מובטח לו שלא יחטא בגלגול זה.
- ד. מצוות שאינו יכול לקיימן רק אם הקב"ה יתן לו, כגון: פדיון הבן, חליצה, יבום, וגט, ולא יכל לקיימן, ולא קיימן, על אלו אינו חוזר בגלגול, אבל יבוא בסוד עבור.
- ה. בחלק זה יש מצוה אחת, והיא מצוות פריה ורבייה, שהאדם מחויב לרדוף אחריה ובידו לקיימה, וחמורה היא מאוד, וכשלא קיים אותה יחזור על זה בגלגול. [אבל הגלגול למי שלא קיים מצוה זו, הוא שונה משאר הגלגולים כמבואר שם].

ו. האר"י הקדוש (שם) מוסיף חלוקה שישית, והיא מצוות לימוד תורה, שאם לא למד תורה יחזור בגלגול, שתלמוד תורה כנגד כל המצוות, ואומר רבנו האר"י שכל אדם צריך ללמוד ולדעת את כל פרד"ס התורה שהם ראשי תיבות: פשט רמז דרש סוד, ואם אדם לא למד אפילו חלק אחד מארבעת חלקי פרד"ס התורה, חוזר בגלגול להשלים את אותו חלק.

וכל האמור הוא לעניין מצוות עשה שלא קיימן, אבל בודאי גם על מצוות לא תעשה אם חלילה עבר עליהן, חוזר בגלגול.

משל מהחפץ חיים להמחיש קושי הגלגול

החפץ חיים (שפת תמים פרק ד' בהג"ה) כותב: אל יחשוב האדם שגלגול זה דבר קל, אלא ידע כי גלגול הוא דבר קשה. משל לאדם שלא היתה לו פרנסה, אמרו לו, לך לחוץ לארץ באחד המקומות הנידחים, תפתח שם מפעל ותעשה עסקים וכך תהיה עשיר. הלך והתייעץ עם חבריו ואמרו לו שזה דבר טוב, שאל את אשתו, והסכימה לו, שאל את רבו ואמר לו לילך. יצא לדרך ארוכה ורק לאחר שבעה חדשים הגיע למחוז חפצו, פתח בית חרושת והצליח ונעשה עשיר גדול, אבל היה מאוד מתגעגע לבני ביתו.

לאחר חמש שנים שלח לבני ביתו מכתב וכתב להם, שהוא מוכר את כל רכושו, וחוזר לבית, כולם התכוננו וחיכו, ויהי בחזרתו לאחר שבעה חדשים של נסיעה, והוא כבר רואה את החוף ואת אשתו וילדיו, ועוד רגע כבר מגיע אליהם, והיה מוריד דמעות משמחה והם צועקים לו בשמחה, לפתע פתאום עוצרים אותו שוטרים ואומרים לו שבמדינה שממנה הוא יצא, הוא חייב לאחד מאה שקלים, אמר להם שמיד הוא ישלח לו, אמרו לו בשום אופן, החוק הוא שמי

שחייב כסף חייב לחזור למדינה לשלם את הכסף בידיו, התחנן לפניהם ואמר מה זה מאה שקל, אני אשלח את הכסף ואשלח פי מאה, אמרו לו לא, בשום אופן אינך יכול לרדת מהספינה אלא עליך לחזור! ביקש, אם כן תתנו לי לפחות לנשק לבני ולבנותי, אמרו לו, אין לנו רשות, אלא מיד מכאן עליך לחזור - שבעה חדשים לילך ועוד שבעה חדשים לחזור, לא היתה לו ברירה וחזר, ולנגד עיניו הוא רואה את כל בני משפחתו שמחכים ומצפים לו ובוכים עליו. ואומר החפץ חיים, כל זה הוא כאין וכאפס לעומת הצער שנגרם למי שחוזר בגלגול, שעובר יסורים נוראים בזה. **לפעמים אדם סובל בגלל עוונותיו בגלגול אחר**

לפעמים יש אדם שסובל בעולם הזה, ולא יודע למה הוא סובל, ואומר, הרי כל יום אני משכים להתפלל, עושה מצוות ה' כמו שצריך, ולומד תורה, ולא עובר על שום מצוה, לא מדבר לשון הרע, שקר, וחנופה וכו', אם כן למה מגיעות לי כל כך הרבה צרות?

והתשובה היא כפי שאומר הדברי יחזקאל משינווא, כתוב בפרשה: "ואלה המשפטים" - אם רואה אדם שבאים עליו יסורים ומשפטים ודינים קשים, ואינו יודע על מה באו לו כי יודע שלא חטא כל כך, "אשר תשים לפניהם" - ידע שהסיבה היא לכפר על גלגולים קודמים, וזה שכתוב "אשר תשים לפניהם" - יתלה שהיסורים הקשים הם למרק העוונות של גלגולים קודמים שהיו לפני גלגול זה.

קורות חייו של האדם הם תוצאה של הגלגול הקודם

ו**כתב** בספר קב ונקי (פרשת וישלח) וזה לשונו: יש לך אדם שהוא עשיר, אבל מצד אחר יש לו צער גידול בנים חלילה, ויש בהיפוך, והכל גלוי וידוע לפני השם יתברך, מפני שהוא הוא היודע לבדו כל תעלומות, ושורש נשמתו של כל אחד ואחד, והאיך לצרף סיגי נשמתו, הן בגלגול זה הן בגלגול אחר, ואין להרהר ח"ו אחר מדותיו יתברך שמו, רק לבקש רחמים מלפניו, ותשובה ותפילה וצדקה מעבירין את רוע הגזירה.

רבי עקיבא סבל בגלל הגלגול הקודם

ו**בחיז"ל** (מנחות כט:) איתא, בשעה שמשנה רבנו עלה למרום ראה את הקב"ה קושר כתרים לאותיות, ואמר הקב"ה למשה שעושה כן בשביל רבי עקיבא "שעתיד לדרוש על כל קוץ וקוץ תילין תילין של הלכות", שאל משה את הקב"ה: "רבנו של עולם כיצד אתה נותן את התורה על ידי הרי הוא ראוי יותר ממני?" אמר לו הקב"ה "זה ענין שלי, תסתכל עוד", הסתכל עוד וראה שסורקין את בשרו במסרקות של ברזל, שאל משה "זו תורה וזו שכרה?" אמר לו הקב"ה "שתוק כך עלה במחשבתך". כלומר, תראה במחשבה בגלגול מה עשה, ותראה בגלגול הקודם מה עשה, ותראה שהוא גלגול של זמרי בן סלוא נשיא בית אב לשמעוני [ושכם בן חמור], ולא סתם נהרגו לו עשרים וארבעה אלף תלמידים [שגם במגפה של בנות מדין נהרגו עשרים וארבעה אלף], כלומר כל זה הוא תיקון מגלגולים קודמים. (שער הגלגולים פרק ט')

ולכן הקב"ה אמר לו "שתוק" כי צריך שתיקה שתעלה לעולם המחשבה, ששם סוד הגלגול.

משה ויתרו היו גלגול קין והבל

עוד כתב רבנו האר"י ז"ל (ראה ליקוטי תורה פר' שמות על הפסוק ויבואו הרועים ושער הגלגולים הקדמה ל"ג והקדמה ל"ו) שמשנה ויתרו היו גלגול הבל וקין. שהנה במדרש (בראשית רבה פרשה כב, ז) מסופר, שקין והבל אמרו, בואו ונחלק את העולם, קין לקח את הקרקעות, והבל לקח את המטלטלים, ואז החלו להתווכח, קין אמר "הארץ שאתה דורך עליה היא שלי", והבל אמר "המלבושים שאתה לובש הם שלי". ואחר כך ראה קין שהבל שהיה רועה צאן, מאכיל את הצאן מגידולי הארץ, אמר לו קין "אתה גזלן שגידולי הארץ הם שלי, ויש לך דין מוות", הלך קין והרג אותו. וגם לקח את התאומה שנוולדה עם הבל. ואבד זרעו כולו במבול כדכתיב "וימח את כל היקום", היקום זה קין, אל תקרי "היקום" אלא "ויקם" שרומז לקין, שנאמר (בראשית ד, ח) "ויקם קין", וגם תיבת "היקום" הוא גימטריא "קין" עם הכולל.

וכאשר בא משה רבנו וראה את בנות יתרו שבאו לדלות מים מהבאר, "ויבואו הרועים ויגרשום" (שמות ב, יז), וכתב על זה האר"י ז"ל כי יתרו היה גלגול קין, ומשה היה גלגול הבל, וכיון שקין היה מונע מהבל מלרעות את צאנו והיה אומר לו "פרח באויר", לכן "ויבואו הרועים ויגרשום" - מידה כנגד מידה, שיתרו שהוא קין רצה לגרש את משה שהוא הבל, והרועים גרשו את בנותיו. עד שבא משה שהוא הבל ויושיען, שהבל מחל לקין על זה, ואז בא יתרו [קין], והתעורר לתקן מה שחטא ואמר קראן לו ויאכל "לחם" האכיל והשקה אותו והחייה אותו, וזה לתקן את מה שקין הרגו, וגם "לחם" זו בחינת אשה שהביא לו את בתו במקום התאומה שלו שלקח לו בגלגול הבל. ומאידך גיסא: "ומשה היה רועה את צאן יתרו", ועכשיו בגלגול זה לוקח אותם למדבר שלא להנות מן הגזל.

ולכן כתוב שיתרו אמר למשה (שמות יח, ו): "אני חתנך יתרו בא אליך" וכו', אני חתנך יתרו, ראשי תיבות אח"י, שהיה אחיו מגלגול קודם, ושני בניה עמה, תיקון על מה ששפך את דמי הבל, דמי אחיך זועקים אלי מהאדמה. "ואשתך" - ולא אמר בתי, לרמוז כי זאת התאומה שגזלתי ממך. "ושני בניה" הרי הזרע שהיה אמור להיות שלך.

גלגול ראשון נקרא "אב" ושני נקרא "בן"

ו**כתב** רבנו האר"י ז"ל (שער הגלגולים הקדמה ד', ספר הגלגולים פרק ו'), מי שבא בגלגול בפעם הראשונה נקרא "אב", ומי שבא בגלגול בפעם השנייה נקרא "בן", ועל פי זה פירש מה שכתוב בתורה (דברים ה, ט-י): "פוקד עוון אבות על בנים ועל שלשים ועל רבעים ועושה חסד לאלפים לאוהבי ולשומרי מצוותי", פוקד עוון אבות - מדבר על הרשעים שבאים בגלגול עד ארבעה פעמים, שמחסר עוון "אבות" זה בגלגול הראשון, על "בנים" - גלגול שני, ועוד מביאו על שלשים ועל רבעים פעם שלישית ורביעית. אבל "ועושה חסד לאלפים" מדבר על הצדיקים, ש"חסד" הוא גימטריא גלגול, שעושה גלגול לאלפים, אפילו אלפי גלגולים, למי ש"אוהבי ושומרי מצוותי".

מעשה נורא מזמן הבעל שם טוב

מעשה שהיה בימי הבעש"ט זי"ע (ראה הגהות מקור מים חיים על פירוש הבעש"ט פרשת משפטים אות א') שעשיר אחד הזדמן לו לנסוע למרחקים לזמן רב, והפקיד את ארנקו עם הון רב של כמה אלפים זהובים אצל ידידו הנאמן שהיה עני ואביון. כעבור זמן, אחר שנסע העשיר לדרכו, נפטר פתאום העני לעולמו והניח אחריו כמה בנים, וכשבאו לחלק ביניהם הירושה, דהיינו, החפצים המועטים שהניח אחריו, מצאו במקום מוצנע את המטמון, הנ"ל.

המה ראו כן תמהו מאין בא לאביהם אוצר רב כזה, והחליטו שבוודאי היה אביהם איש קמצן מאוד והטמין כל הונו בסתר וחי בעניות ודחקות, וחלקו ביניהם העזבון הגדול הזה, וכל אחד בנה לו בית נאה ומהודר כראוי לנגידים, והיה הדבר לשיחה בפי הבריות איך בין לילה נתעשרו...

בשוב העשיר לביתו, כשסיפרו לו את המאורע הנפלא איך שמת חברו העני והניח אחריו עשירות גדולה לבניו, התחיל לצעוק מרה ולבכות, אוי לי! הלא כל העשירות הלזה שלי הוא, כי קודם נסיעתי הפקדתי אצלו את רוב רכושי... וירץ תיכף אל היורשים, ויאמר להם שהארנק שלו היה אצל אביהם, ותבעם שיחזירו לו את פקדונו. ענו לו היורשים שאינם יודעים כלל מזה, ואין שום טענה ותביעה עליהם.

וכראות העשיר כי הפנו אליו עורף, הזמינם לדין תורה, ופסק הדין שישבעו היורשים שבועה על כך שאביהם לא ציוה אותם על פיקדון כזה, ויפטרם, וכן עשו, ופטר אותם מלשלם.

נעשה מזה רעש גדול בכל העיר והסביבה, כי בהכירם את העני המנוח, הרי האמת יעד לעצמו שהמעוה הללו לא היו שלו אלא הם של העשיר, ואם כן, איך יצא פסק מהבית דין שהיורשים אינם מחוייבים להחזיר לו כלום.

נסתבב הדבר שהמעשה הגיע לאזנו של המגיד ממעזריטש זי"ע שהיה אחד מתלמידי הבעש"ט זי"ע, ונכנס אל רבו ושאלו, הרי כתיב "דרכיה דרכי נועם" (משלי ג, יז), ואיך אפשר שעל ידי משפטי התורה יצא פסק דין מעוות כזה, שהרי הכל יודעים את האמת שהארנק היה בפקדון אצל העני, ואיך יצא הפסק דין שהמעוה היו שלו.

ענה לו הבעל שם טוב הקדוש, בוא ואסבירך, השכם מחר בבוקר מוקדם וצא מחוץ לעיר, והלכת אל מקום פלוני שנמצא באיזו פרשת דרכים, ותמצא שם אילן גדול ורחב עם ענפים גדולים, וסמוך לו יש מעיין עם באר מים חיים, ועלה על האילן ושב שם כל היום ותתכסה בין הענפים באופן שלא יוכלו לראותך, ולא יודע שאתה מסתתר שם, וכל מה שתראה שם שמור בלבך, ושתוק, וכשיפנה היום תרד מהאילן ותבוא אלי ותספר לי מה שראית... וכן עשה, השכם בבוקר התפלל, וילך אל המקום אשר אמר לו הבעש"ט, ועלה על האילן וישב שם בין הענפים טמיר ונעלם מעיני הבריות.

ויהי כחצות היום וחום גדול שלט על פני הארץ, וירא והנה בא סוחר אחד רוכב על סוסו והוא עייף ויגע, וכראות הסוחר את המעיין, ירד מן הסוס ושתה ממי המעיין להחיות את נפשו במים קרים על נפש עייפה, וישכב לנוח קצת תחת צל האילן, והסיר את חגורתו מעליו אשר בה היה טמון כל כספו כמנהג הסוחרים וישם מראשותיו וירדם. כעבור חצי שעה הקיץ משנתו ועלה בחפזון על סוסו וירץ לדרכו, ובהחפזו שכח חגורתו עם הכסף תחת האילן.

לא עברו אלא כמה רגעים והנה סוחר שני בא והוא רוכב על סוסו וגם הוא עייף וצמא, ובראותו את האילן והמעיין תחתיו קפץ מעל סוסו ושתה מהמעיין ובגשתו אל האילן לפוש מטורח הדרך, ראה את המציאה, ויפן כה וכה וירא כי אין איש, וילבש את החגורה עם המעות תחת חגורתו, וימהר וישיש לרוץ אורח...

כעבור זמן מה והנה עני אחד בא ומקלו בידו, ומחמת חום היום ועייפות הדרך, שם פניו אל המעין והרוה את נפשו מים לצמאון, והניח עצמו לישן תחת האילן.

בין כך ובין כך הרגיש הסוחר הראשון באמצע הדרך כי חסרה לו חגורתו אשר שכחה ועזבה תחת האילן, ותיכף חזר במרוצה דחופה אל המקום אשר היה שם בתחילה, ובקפצו מעל סוסו מצא שם את העני ישן. וכמוכן שחשדו שהוא בוודאי מצא שם את החגורה עם המעות ולקחה לעצמו, והקיצו ברגזה ואמר לו החזר החגורה אשר מצאת פה, כי שלי היא.

השיב העני בתמהון ואמר: על איזו חגורה אתה מדבר, ומה אתה רוצה ממני? וימלא הסוחר חימה ויך אותו במקלו מכות אכזריות, כי אדם בהול על ממונו, ובחפשו קרע את תרמילו ואת חלוקו אשר זה היה כל רכושו, וצעק עליו ככרוכיא, גנב! החזר לי את מעותי! ויוסף להכותו, ובראותו כי לא הועיל מאומה, הניחו וחזר לדרכו בפחי נפש. והעני נשאר בעירום ובחוסר כל, היה מוכרח לנוח תחת האילן עד ששב רוחו בקרבו, ואחר כך ליקט את בלאות סחבותיו אשר היו מפוזרות על פני השדה והלך לדרכו...

התלמיד אשר ישב שם כל היום בין ענפי האילן ראה את כל המאורעות התמוהים, ורק פקודת רבו - הבעל שם טוב - שמרה את רוחו להתאפק בכל כוחו לבלי להגיב על כל הנעשה. ובראותו שהנה היום פנה, ירד מהאילן והלך ישר אל רבו הק', וסיפר לו את כל אשר ראו עיניו.

או אז אמר לו הבעש"ט הסכת ושמע ואתן לך להבין דבר לאשורו: הסוחר הראשון שראית שאבד את כל מעותיו, בגלגול הקודם היה לו דין תורה כמו בסיפור שאתה סיפרת לי, וגם הוא נשבע שבועה שאביו לא פקד אותו ולא ציוה על פקדון כל שהוא, ועל ידי זה זכה בדין ונתעשר בהון רב ממה שאינו שלו. והסוחר השני היה בגלגול הקודם המפקיד שאבד את מעותיו בדין תורה על ידי שבועה הנ"ל, והוכרחו שניהם לבוא בגלגול, ומסבב כל הסיבות הזמינים לאותו מקום, כדי שיתוקן הדבר ויוחזר הממון לבעליו...

חזר התלמיד ושאל, מילא שני הסוחרים, אבל העני למה סבל. השיב לו הבעש"ט, העני היה הדיין בדין תורה הנ"ל בגלגול הקודם, ונענש על שהעמיד דבריו על דין תורה, שאם רואה הדיין שבא לפניו דין מרומה צריך לטכס עצה ולעשות פשרה.

וסיים הבעל שם טוב: שעל כוונה זו הסמיך הזוהר הקדוש עניין הגלגולים אל הפסוק ואלה המשפטים - "אלין אינון סדרין דגלגולא, דינין דנשמתין דאתדנו כל חד וחד לקבל ענשיה" - דהכוונה הוא, ליישב מה שלפעמים יוצא פסק בדין תורה שאינו מובן בעיני הבריות ונראה כעיוות הדין, אמנם ע"י סדרין דגלגולא נתקן ונסדר הכל...

מעשה גלגול נשמה עם מרן רבי יהודה צדקה

ראש הישיבה מרן רבי יהודה צדקה זצוק"ל סיפר על אחד מבני משפחתו שהיה צדיק גדול והיה משכים כל לילה בחצות, ואמו בקשה ממנו שכל בוקר יבוא ויאמר לפניו את ברכות השחר כדי שתענה עליהם אמן, וכך היה, שכל בוקר היה הולך במיוחד לאמו ומברך לפניו ברכות השחר.

והנה באחד מן הימים בחורף קשה הסיקו את התנורים, ונתפסה האש באותו חכם ונשרפו רגליו, ובאותו הזמן היה בית חולים בירושלים רק בהר הצופים והיתה עת מלחמה, ולקחו אותו לבית חולים. ובהיות הבוקר, אמו שרגילה שבנה בא אליה, לא הגיע, ואמו שאלה את הסובבים היכן בני? שתקו ולא אמרו לה שהוא נשרף ברגליו.

ולבינתים בבית החולים אמרו לו הרופאים שאי אפשר לרפא את הכוויות שיש לו, ועוד יום יומיים הוא הולך ח"ו מן העולם. כיון ששמע כך, הלך, וסיפר לאמו כל המעשה ומה שאמרו לו הרופאים. בכתה ואמרה, מה עשה בני שכך נהיה לו, שום עבירה לא עשה מעולם. בא אליה בחלום ואמרו לה וכי את יודעת חשבונות שמים, כך וכך עשה בשוגג בגלגול הקודם, ועכשיו הוא צריך תיקון לזאת.

התעוררה והלכה לראש הישיבה מו"ר רבי יהודה צדקה זצוק"ל ושאלה אותו מי שעושה עוון כך וכך מה דינו, אמר ראש הישיבה שריפה, ואז סיפרה לו את החלום שחלמה, מיד לקח ראש הישיבה ספר "לשון חכמים" והלך לקרובו הנ"ל ועשה עמו וידוי על אותו חטא, ואחרי יום יומיים יצא בריא מבית החולים, וחי עוד עשרים ואחת שנים.

רבי אברהם עדס גילה לחכם יהודה פתיה על גלגול בנו

עוד מסופר על מו"ר חכם יהודה פתיה זצוק"ל (בעל מחבר הספרים "בית לחם יהודה" ו"סבא דמשפטים", וכן ספר "עין הרקח", על האדרא רבא וזוטא) שאף אחד לא ידע עליו, וכשבא לארץ, נתגלה הרשב"י בחלום למקובל רבי אברהם עדס,

סבו של מו"ר רבי יוסף עדס זצ"ל, ואמר לו שיש לרבי יהודה פתיה ספר חשוב שהוא פירוש על האידרות, ותגיד לו שיפרסם ספר זה.

באותו זמן היה הרב בן ציון חזן זצ"ל גבאי של ישיבת פורת יוסף והרב של העיר העתיקה, ושאלו רבי אברהם עדס אם יש חכם אחד בשם רבי יהודה פתיה, אמר לו בודאי יש, עכשיו הגיע לארץ ישראל, הלך אליו רבי אברהם ושאלו על הספר עם פירוש האדרות, אמר לו חכם יהודה: איך כבודו יודע, אמר לו, רשב"י נגלה אלי בחלום ואמר לי להגיד לך שתוציא את הספר לעולם.

והנה תוך כדי שדברו שניהם, היה לחכם יהודה בן אחד צעיר שהיה עושה מעט הפרעות, ורבי יהודה נתן לו איזה מכה להשתיקו, אמר לו רבי אברהם עדס אל תרביץ לו שהוא בגלגול הקודם היה מלמד בחדר לילדים והרביץ להם, ולכן עכשיו בא בגלגול והרבה מרביצים לו, אבל באמת הוא כבר הולך לגמור את התיקון שלו.

לאחר זמן חלה בנו, בא חכם יהודה לבנו ואמר לו: "זוכר אתה שרבי אברהם עדס דיבר אתי? אתה יודע מה אמר לי? שאתה גלגול של רב לתלמידים שהיה מרביץ להם", עכשיו בא תעשה וידוי ותגמור את התיקון שלך, ואכן אמר וידוי והלך מן העולם.

תינוק שנפטר ביום שלאחר הברית

עוד מסופר שרבנו האר"י היה באיזו ברית, ומיד אחרי הברית לפתע מת הילד, בכתה האמא בכיות גדולות, אמר רבנו האר"י לאמא - יש לך זכות גדולה ואין לך מה לבכות, היות והילד הזה גלגול של רב גדול שבעבר עשו לו הברית מקודם יום השמיני, ולכן זה עתה בא בגלגול רק כדי לתקן ענין זה.

מדוע צריך גלגול ולא מספיק גהינם

בעל הראשית חכמה רבי אליהו דוידש זצ"ל מקשה בשער היראה (פרק י"ג אות פ"ב) בשם רבו הרמ"ק, וכמו שכתב בספרו שיעור קומה ערך "גלגול" דף פ"ג עמ' ב'. מדוע הקב"ה מביא אדם בגלגול, ולמה לא יכניס אותו ישר לגיהנם, ויזדכך שם? ומתריך כך:

כי טעם הגלגול הוא משתי סיבות: א. לחסרון מצוה שלא השלים וצריך לחזור ולהשלים כראוי, ולזה מוכרח לבוא בגלגול כי אין גיהנם אלא לטהרה בלבד, אבל לא להשלים חסרון.

ב. יש עוונות שהגהינם מטהר ויש שאינו מטהר. והמשל בזה לאדם המנוגע בגופו ובאבריו בנגעים גדולים ועצומים, והנה יש נגעים שיוכל הרופא לרפאותם בלי חתיכת אבר שלם אלא יחתוך ממנו מעט מן הבשר המעופשת ההיא עד שיבריא, אבל לפעמים יקרה שצריך לחתוך כל האבר כולו כדי שלא ימות ויגיע הנגע אל הלב אז חותך כל האבר ונמצא האדם שהוא בעל מום מאבר אחד, זרוע אחד או שוק אחד וכיוצא בו.

וכך הוא לענין פגמים של העוונות, שיש פגמים שאדם פגם באחד מאבריו שאם היה בגיהנם יזדכך ויבריא אותו האבר, אבל יש מי שפגם באבר אחד כל כך עד שאם יכנס בגיהנם יתבטל כל האבר ההוא מכל וכל, ואין הקב"ה חפץ שאדם ישאר בעל מום בגן עדן אלא יחזור לעולם לתקן, ואז אפשר שיהיה בעל מום כפי האבר שבו פגם בתחלה ואז צריך שבמותו יעשה תשובה ובזה מתקן על מה שעבר בגלגול הקודם.

אמנם הגהינם אינו אלא לטהר העוונות שאין בטהרתם כריתת אבר והוא מה שאמרו חז"ל (עירובין יט.) פושעי ישראל אין אור של גיהנם שולטת בהם ק"ו ממזבח הזהב. וזו היא ענין השליטה שתשלוט בהם מכל וכל לכלותם, אבל ודאי שאם הגהינם תטהר אותם מבחוץ את החשך והפגם ההוא שבאברי הנשמה, והוא כמשל הרופא שישים סם אחד על המכה כדי לאכול הבשר הרע ההוא. ובצאת הנשמה מגיהנם היא חסרה מבשר איבריה כמשל שהמשלנו וחסרונה ישתלם על ידי אור "שמש צדקה ומרפא בכנפיה" (מלאכי ג, כ).

נמצא שכל מה שה' יתברך מביא את האדם בגלגול לעולם הזה, זה לטובתו כדי שעל ידי תשובתו יתקן העוון, כי הגהינם הוא רק בבחינת תחבושת ורפואה כדי שתהיה הנשמה זכה וברה ותוכל לשבת עם הצדיקים.

ועוד אומר האר"י ז"ל, כי הגהינם זמנו קצוב רק י"ב חודש, ויש שמגיע להם עונשים גדולים של מאה שנה, או אלף שנה. כמו שמובא בשער הגלגולים (בהקדמה דף כ"א, הקדמה כ"ב, וכן בספר הגלגולים פרק ל"ה) שהרשעים אחר מיתתם נכנסים בגיהנם ומקבלים שם את עונשם ומתכפר להם ומשפטים י"ב חודש, ויש רשעים שכתוב בהם (שמואל-א' כה, כט): "ואת נפש אויבך יקלענה בתוך כף הקלע". ואינם זוכים ליכנס לגיהנם אחר פטירתם למרק עוונם. אמנם נפשם הולכת מדחי אל דחי בגלגולים משונים עד ימרק ענשו קצת, ויוכלו ליכנס רק אחר כך בגיהנם י"ב חודש להתכפר

לגמרי, ולאלו אין זמן קצוב כי לפעמים ילכו מדחי לדחי בגלגולים ההם, עשרים שנים או מאה ואלף שנים, והכל תלוי כפי ערך העוונות שעשו בעולם הזה.

למעט בדיבור כדי להינצל מאיסורים ומגלגולים

כתבו בספרים הקדושים (ראה שער הגלגולים פרק ל"ה) שהמדבר לשון הרע מתגלגל בכלב, וזה מה שכתוב (במדבר לב, מב): "ויקרא לה נובח" "לה" - ראשי תיבות: לשון הרע, שהמדבר לשון הרע מתגלגל בכלב שנובח רחמנא ליצילן. ולכן צריך להשמר מאוד מדיבורים אסורים, ובכל דיבור ודיבור שידבר בעולם הזה, אפילו לצורך עסקים וכו', יכול לבוא לידי פשע, או לשון הרע, או שקר, או כעס, שאי אפשר לאדם להינצל מעוון בשעה שפותח פיו, וכן רמוז בפסוק (שמות כב, ח) "על כל דבר - פשע", לרמוז שכל המרבה דברים מביא חטא. ואחר כך גם עלול להתגלגל בכלב. **וכתוב** (במדבר יט, טו): "וכל כלי פתוח אשר אין צמיד פתיל עליו טמא הוא", ויש לפרש על דרך הרמז: "וכל כלי פתוח" - כלומר הפה שהוא פתוח, "אשר אין צמיד פתיל עליו" - שלא צומד וקושר פיו מלדבר דברים בטלים. אז "טמא הוא" - אי אפשר שלא ידבר לשון הרע ושקר. וזה מה שאמרו בגמרא בברכות (דף סב:): "מצאו נעול בידוע שיש שם אדם", אם הפה נעול יש כאן אדם טוב, אבל - "בפתוח בידוע אין שם אדם".

וכן כתב הגר"א באיגרת לבנו: "על כל רגע שחוסם פיו בעולם הזה זוכה לאור הגנוז שאין כל בריה ומלאך יכולים לשער".

כיצד ידע האדם מה צריך לתקן

בספר "דעת ותבונה" (פרק מ"ט דף קי"ד ע"א) כתב הרב המגיה, כיון שאין עתה מי שיגיד לנו את הגלגול שלנו ומה באנו לתקן, אם אדם יש לו חשק ועושה תשובה ורוצה מאוד לילך בעבודתו יתברך. ה' יתברך ישים בלבו איך להתנהג, ויעשה דברים הנצרכים לתקון נשמתו ואז לא יצטרך יסורים וכו'. אבל אם אדם אין לו שום ידיעה וכו' נשלים התיקון ע"י יסורים ה' יצילנו. ואם כן בדור יתום הזה העיקר הוא כוונת הלב והכנעתו, וההתלהבות והשתוקקות שלו בעבודת ה' י"ת, ואז הקב"ה יחוס עליו ויגלה לו את הדרך אשר יעשה.

וכן כתב הרב שמן ששון כי אם אדם משתדל הרבה בדרך ה' וכו', יגלו לו מן השמים את הדרך אשר ילך בה ואת הגלגול והתיקון שלו.

והגר"א כותב (בביאורו לספר יונה ד, ג) כי במה שנכשל האדם בגלגול זה הרבה פעמים, ובאיזו עבירה שחשקה נפשו במאד, אלו הם הדברים שעליו להשתדל ביותר בתיקונם, כי עבורם נתגלגל עתה.

וכבר הקדימו הרמ"ק (אור יקר סבא סי' ז דף כז-כח) שכתב: הדבר שיש לו טורח בו, הוא הדבר שעליו נתגלגל ועליו לתקנו, כדוגמת מי שיהיה גלגולו מצד החסד [שהוא משורש חסד], לא ימשך ולא יחטא בעבירות מצד הטבע החם [כי יש לו חמימות לחסד וכיו"ב], אמנם יחטא שלא יהיה חזק בקידוש שם שמים ברבים שצריך לזה אומץ וגבורה, [כי בא לתקן את מידת הגבורה] ויהיה צריך להתחזק להמשך לקדש שם שמים ברבים, עכ"ל.

וכן כתב (בספרו שיעור קומה ערך גלגול דף פ"ג עמ' ב') וזה לשונו שם: "ואם תאמר במה ידע אדם את הדבר שעליו בא [בגלגול] אם מצוה או עבירה כדי שיהיה עצמו או יתקן עצמו בענין זה? ויש לומר דהענין הזה הוא מוטבע בסגולה באדם, בסוד רדיפת הנשמה וחשק הנשמה בענין המצווה [המסויימת], או שיצרו מפתהו על אותה עבירה שהכשילו [בגלגול ה] קודם, ומחתרת לגנב היא חתורה מ[גלגול] קודם, ובא לו היצר הרע באותו דרך, לכך יזהר ממנה ביותר".

וכתב בספר אור המאיר (שיר השירים דפוס וורשא דף טז ע"ב ד"ה אקומה) וזה לשונו בקיצור: אם האדם אינו יודע בעצמו מה שהוא חסר, ובאיזה ממחשבותיו יאחז ואל ירפנו, יתחיל לתקן מלא קומתו מראש ועד עקב, וזהו עצה היעוצה לדעת באיזה אבר מרמ"ח אבריו הוא מרוחק מעבודת הבורא, ובאיזה אבר הוא נפרד ונוטה לסטרא אחרא, והספרים נתנו עצה וסימן, אם בראות אדם שהתאוה גוברת עליו באחת מן המידות המגונות יותר, ידע נאמנה שבשביל זה נברא בעולם הזה, לתקן מה שעוית בגלגול ראשון, ואחרי זאת שבוחר ומסבב מלא קומתו להשכיל לדעת על מה אתא להאי עלמא שפלא לתקן, ומרגיש בעצמו באיזה מהן התאוה גוברת, יאחז במעוז שכלו לתקן זאת, ולא ירפנו, עד כאן דבריו.

מעשה נורא בתינוק שקרא קריאת שמע

הגאון חיד"א (שם הגדולים מערכת גדולים אות י' סעי' י"ד) מביא, שהגאון רבי יהודה אריה ממודינא, מספר על עצמו, שכאשר למד את ענין הגלגולים, לא הבין זאת ולא נכנס לו לראש. והיו לו שכנים שנוולד להם בן, והיה התינוק

בוכה כל הזמן, ראה את הוריו בוכים, שאל אותם למה אתם בוכים, אמרו לו, כל הזמן הוא חולה ובוכה, בירך הרב את אותו התינוק בלי שיכנס לביתם.

לאחר חמשה חדשים בהיות התינוק בן ששה חודשים, צעקה אמו שהוא גוסס, הלך רבי אברהם הלוי ונכנס לבית שהתינוק נמצא, וכשנכנס ר' אברהם הלוי ישב התינוק כמו אדם גדול וקרא קריאת שמע בקול גדול מילה במילה בדקדוק גדול, והלך לעולמו, אמר רבי אברהם כעת אני מבין מה שאמר האר"י ז"ל על סוד הגלגול, כי זה היה ודאי גלגול.

מפי עליון לא תצא הרעות

בספר שם עולם ל"חפץ חיים" (שם עולם ח"א שער שמירת השבת פ"ג) מובא וזה לשונו: "ואל יהיה לפלא בעיני האדם, אם כן שיש השגחה בעולם, למה זה עני וזה עשיר, הלא במעשים טובים מצוי כמה פעמים שעושה העני כמו העשיר, ולפעמים יקרה שהוא בעל מעשים עוד יותר מן העשיר.

זה דומה לאורח שבא לבית המדרש, וראה שהגבאי מחלק עליות, לכהן וללוי מן המזרח, לשלישי מן הדרום, לרביעי מן המערב, לחמישי וששי מן הצפון, ויתמה עליו ויאמר, למה ברר דוקא לאלו מן המזרח, הלא יש יפים מהם, ועוד למה בשלישי ברר לו את הדרום, והלא במזרח היה די לכולם, והם יפים מהם, וכן כהאי גוונא תמה על כל העליות, למה בכל העליות יחפש אחר אנשים שברוח אחר.

השיב לו פקח אחד על תמיהותיו, האורח בא לשבת אחת והוא רוצה לידע תירוץ על כל הקושיות שיש לו, אילו היה האורח פה כמה שבועות זה אחר זה, היה רואה את החלוקה של הגבאי איך שהכל הוא בסדר נכון, בשבוע ראשון של החדש נתן כהן ולוי לאיש פלוני ופלוני שבמזרח, וכן שלישי ורביעי לאיש פלוני שבמזרח, ובשבוע שני לפלוני ופלוני, על כן מוכרח עתה לדלג אותן האנשים, ולפעמים לאותו הרוח כולו, וליתן לאנשים אחרים שברוח אחר. **כן** הוא ממש בעולם הזה, האדם בא לפה לרגעים אחדים כי כמה ימי שנותינו, והוא רוצה לידע תירוץ על כל הקושיות שיש לו, מפני מה זה עני וזה עשיר, וכהנה קושיות אחרות שיש לו, אלו היה חי פה כמה מאות שנים יחד, היה רואה שלפני מאה שנה היה זה העני עשיר והעשיר עני, ונבחן אז בנסיון וכנ"ל, דהיינו שפגשו העני ובקשו שיפרנסו ולא רצה. וגם אולי חטא אז הרבה על ידי עשירותו, ומוכרח עתה בגלגול זה להבחן בכור של עוני אולי יעמוד בזה, וגם כדי לכפר על מעשיו הראשונים.

ולפעמים גורם החטא שמהפכין עליו הדבר בעודו בחיים, וכמו שאמרו חז"ל (תמורה דף טז.) בשעה שעני הולך אצל בעל הבית ואומר לו פרנסני, אם מפרנסו מוטב, ואם לאו (משלי כב, ב) "עשיר ורש נפגשו עושה כולם ה", מי שעשאו עשיר לזה עושה אותו עני, עני לזה עושה אותו עשיר.

אבל עתה שימי האדם קצרים מאד, ואינו רואה את העולם ועניו כי אם מעט מזעיר, כאכסנאי העובר ממקום למקום, ואינו מכיר אפילו את נפשו השוכנת בתוך גופו מי היא, ומאיזה שבט הוא, ועל מה בא לתקן עתה, אם הוא פעם ראשונה בזה העולם, או אפשר שכבר היה פה כמה פעמים ולא השלים עבודתו.

וכיון שדעת האדם מעוטה כל כך, אין לנו לחקור אחר הנהגתו של מלך מלכי המלכים הקב"ה, וצריך האדם להתהלך עמו בתמימות, ולהאמין שכל מה שהוא עושה הוא הכל לטובה, כי (איכה ג, לח) "מפי עליון לא תצא הרעות", ואז בודאי יזכה לראות בסוף באלו הדברים, שהיה הכל רב טוב וחסד", עד כאן לשונו הקדושה של החפץ חיים.

רשע וטוב לו

עוד כתב החפץ חיים (שם עולם ח"ב שער ההתחזקות פרק י"ב) וזה לשונו: "תשובה על מצוקותינו ומה שלרשעי העולם הזה נותנים הרבה טוב בעולם הזה, ענינו דומה לגביר אחד שהיו לו בעסקו כמה אכרים שהיו עובדים עבודתו, והגיע הזמן שהיה צריך לעשות נישואין לבנו, והתבונן בנפשו, הלא ודאי יבואו גם האכרים ביום שמחת נישואי בני ויעכרו שמחתו, כי אז הלא יתקבצו כל אצילי העם לכבודי, ואין מדרך הכבוד שיבואו גם הם בתוכם, ועל כן טוב לפני שאתן להם את חלקם קודם, כי זה הם מבקשים.

ויקראם ויאמר להם, הנה אתם משרתי אתן לכם חלקכם קודם שמחת בני, ויערוך לפניהם שלחן עם בשר וי"ש הרבה וכלי זמר, ויאכלו וישתו, וישמחו איש אל רעהו על הטוב שעשה עמהם, ובוה נפטר מהם, שלא היה להם מקום בשמחת בנו.

והנה כל הרואה אותם אוכלים ושותים ושמחים קודם כל, בזמן שאפילו אוהבי הגביר לא טעמו מאומה משמחת בנו, הלא יתמה על הדבר, ויחשוב האמנם האכרים האלה חשובים אצלו מכל. אבל היודע אחרית דבר וראשיתו לא יפלא כלל בזה, וידע כי כונתו רק לתת להם חלקם ולהפטר מהם. והנמשל מובן מאליו.

ובעין זה איתא בספרא פרשת בחקותי על הפסוק (ויקרא כו, ט) "ופנית אליכם", משלו משל למה הדבר דומה, למלך ששכר פועלים הרבה, והיה שם פועל אחד ועשה עמו מלאכה ימים הרבה, נכנסו הפועלים ליטול שכרם, ונכנס אותו הפועל עמהם, אמר לו המלך, בני אפנה לך הרובים הללו [היינו הצעירים שהם צעירים לעומתו] שעשו עמי מלאכה מועטת, ואני נותן להם שכר מועט, אבל אתה חשבון רב אני עתיד לחשוב עמך. כך היו הצדיקים בעולם הזה מבקשים שכרם מלפני המקום, והרשעים עושי רע כל היום גם הם מבקשים שכרם מלפני המקום, והמקום אומר להם לצדיקים, בני אפנה לכם, הרשעים הללו עשו עמי מלאכה מועטת ואני נותן להם שכר מועט, אבל אתם חשבון רב אני עתיד לחשוב עמכם, לכך נאמר ופנית אליכם, והיינו שאפנה מתשלום שכר של הרשעים ואז אפנה אליכם". עד כאן לשון החפץ חיים.

העולם הזה נמשל לאוטובוס

ראש הישיבה מו"ר רבי יהודה צדקה זצוק"ל היה אומר, כי העולם הזה הוא כמו אוטובוס, אחד יורד בתחילת המסלול אחד יורד באמצע, ואחד בסוף, כל אחד מתי שצריך, זה שצריך לרדת בהתחלה, לא אומר, גם אני שילמתי לנהג כמו כולם ולכן ארד בסוף, כיון שאם כן לא יגיע למקום שצריך, ויצטרך לקחת אוטובוס חוזר, כך יש אדם שנפטר מוקדם ויש אחד מאוחר, יש אחד סובל ויש שאינו סובל כל אחד לפי התיקון שצריך לתקן.

מעשה נורא באחד שחזר בגלגול בסוס

מעשה ידוע בזמן שהיה הבעל שם טוב (אהבת חיים פרשת ניצבים), שהיה אחד שהיה עובד בטחינת קמח, והיה טוחן על ידי סוס, שהיה קושר את עינו וקושר אחריו חיטה והיה רץ סביב וכך היה נטחן. והנה היה לו פועל שהיה מרמה אותו, והיה מרוויח במשך שנים על ידי שמרמה את בעל הבית.

וכתוב (ירמיה יז, יא) "עושה עושר ולא במשפט בחצי ימיו יעזבנו", וכך היה, שמת אותו פועל בעודו צעיר בחצי ימיו. בעל הבית הביא פועל חדש וראה שהתחיל להרוויח הרבה יותר... ולא זו בלבד, אלא נולד לו סוס חדש, הסוס החדש היה כל כך טוב, עד שהכפיל לו את ההכנסות, והיה בעל הבית שמח וטוב לב.

והנה הפריץ של העיירה שמע שיש ליהודי הזה סוס מובחר מאוד, הלך ליהודי ואמר לו שרוצה לקנות את הסוס, אמר לו תיקח כל מה שתרצה חוץ מהסוס, הוא מקור פרנסתי, אמר לו הפריץ, לכן אני רוצה אותו מפני שאין סוס כמוהו, ואם לא תתן לי אותו, אני אקח אותו בכוח! לא היתה ברירה ליהודי, ומכרו, ונקב סכום גבוה מאוד וקיבל את הכסף, והפריץ לקח את הסוס.

ויחי בלילה, והנה נגלה ליהודי בחלום אותו פועל שמת, ואמר לו: אני נמצא בתוך הסוס, שאלו למה, ואמר לו כי אני גנבתי אותך ורמיתי אותך כל השנים, ולכן הקב"ה החזיר אותי בגלגול בסוס שאני אעבוד אצלך, להשלים מה שגנבתי ממך כל השנים. אבל עכשיו מכרת אותי לפריץ ומה אני אשם, תמחל לי, אמר מחול לך, אמר לו זה לא מספיק, אתה צריך ללכת לסוס ותאמר לי מחול לך, וכך עשה הלך ולחש לו באוזן מחול לך, ונפל ומת. וזה נרמז במה שכתוב: "כי בא סוס, פרעה" אם בא סוס חזק, זה פרעון חוב.

גלגול בדומם וצומח וחי ומדבר

הנה אחר פטירת האדם נפרעים ממנו על חטאיו קודם שיכניסוהו בגהינם, וזה בהרבה מציאויות של עונש וכולם נקראים גלגולים, רוצה לומר, כי יתגלגל בדומם או בצומח או בחי [או אפילו במדבר, והם הרוחות והדיבוקים]. ודע, כי כמעט אין אדם בארץ אשר ימלט מגלגולים אלו. והטעם הוא, כי אינו יכול לקבל ענישו עד שיהיה מוגשם בגוף ונפש, ואז בהתגלגל שם סובל ומרגיש הצער ההוא, והוא לו לכפרה. (שער הגלגולים הקדמה כב ד"ה ונחזור אל הדרוש)

ואלו הגלגולים אינם כמו הבחינות הקודמות ששם הם מתגלגלים בגוף אדם מעת שנולד עד המיתה ונעשה חלק מהאדם הזה, אבל כאן מתלבשת נפש האדם באיזה דומם או צומח או חי [או אפילו באדם מדבר] לתקופה מסוימת כדי למרק עוונם, ומצטערת הנפש הרבה מאוד. [ואם איש ישראל מברך על הצומח או החי ההוא ואוכלה, על ידי זה יש עליה לנפש המגולגלת בו]. ואין לנפש שום שייכות לגוף שהיא בתוכה, ואף לא לגוף האדם שנכנסת לתוכו.

ודוגמא לזה מובא בליקוטי תורה לאריז"ל (פרשת ראה) וזה לשונו: פעם אחת ביום חמישי היינו יושבים לפני מורנו זלה"ה, ובא עז אחד, ושם את שני ידיו על השולחן, והיה מורי זלה"ה מדבר עמו בלשונו, ואחר כך ציוה לי שאלך ואקנהו, ונשחוט אותו לשבת, וציווה להר"ר משה סופינו שישחוט אותו בכוונה זו [וכתוב שם הכוונה], ושאלתי למורי זלה"ה על מה נענשה הנפש הזה שנתגלגלה בעז, ואמר לי על עוון וכו'.

ואם האדם אוכל בכוונה איזה מאכל שיש בו נשמה מגולגלת אז יכול לתקן הגלגול שיש בתוך המאכל ההוא, אבל אם אוכל בלא כוונה, אז לא די שאינו מתקן, אלא אדרבה יבוא לו היזק גדול, דהיינו אותו הגלגול שיש בתוך המאכל גורם לו לעשות כל החטאים שעשה אותו המגולגל בעצמו.

הטעם שלא מענישים מיד אלא רק בגלגול הבא

וכתב רב יבי (בפירושו על תהלים פרק נ) וזה לשונו: הנה יש כמה פליאות שעושה השי"ת, ויתורצו לעתיד לבוא. למשל אדם שנולד מחוסר אבר, מחוסר יד או רגל, או סומא או אלם, הוא בודאי בשביל שחטא בגלגול הקודם באותו אבר, או שנולד אצל עני ואביון, או שהוא מדוכא בצרעת ויסורין, הוא ודאי בשביל שחטא בגלגול הקודם, או שנולד אצל עשיר מופלג בעשירות והוא בן יחיד אצלו ומגדלין אותו בטובה כמו בן מלך, הוא בודאי בשביל שעשה מעשים טובים בגלגול הקודם.

ואם תאמר כיון שעשה עבירה בגלגול הקודם ונתחייב להיות מחוסר אבר, למה לא העניש אותו השי"ת באותה פעם שהיה בגלגול שעשה העבירה, או מי שעשה מעשים טובים בגלגול הקודם וזכה להיות לו טובה ועשירות, למה לא נתן לו השי"ת תיכף באותה פעם בגלגול שעשה מעשים טובים.

והתירוץ הוא, כמו שנאמר (קהלת ה, יא) "אשר אין נעשה פתגם מעשה הרעה מהרה על כן מלא לב בני האדם בהם לעשות רע". שאילו ה' יתברך היה מעניש תיכף לעושה עבירה ומשלם שכר טוב תיכף לעושה מצוה, לא היה שום אדם רוצה לעשות עבירות, והיו כל בני האדם רודפים לעשות מצות, ואם כן נתבטלה הבחירה, ולא ראוי להיות שכר ועונש.

ולכן השם יתברך שהוא חי וקיים לעולמי עד שופט סלה, יברא אותו בגלגול אחר, וישלם לו כמעשהו הן טוב והן רע. ועוד טעמים להשי"ת שאינו משלם לאדם כמעשהו באותו פעם בגלגול הקודם, מה שאין אנחנו יכולים להשיג בעולם הזה אותם הטעמים, ואפילו אותו הטעם שאמרנו למעלה, אין כל אדם יכול להשיג, ואפילו מי שמשגי הוא בשביל שמאמין שהשי"ת הוא א-ל-אמת, מאמין שמה שיש לאדם שכר או עונש, הוא בשביל גלגול הקודם, אבל אינו יודע הטעם על בוריו.

האם אשה באה בגלגול

כתב האר"י ז"ל (שער הגלגולים הקדמה ט) שהאשה לא תבוא בגלגול, שנאמר (במדבר א, כ) "כל זכר לגלגלותם". ועוד כתיב באיוב (לג, כט): "הן כל אלה יפעל אל פעמיים שלוש עם גבר", "כל אלה" עם האותיות, עולה בגימטריא קטנה "גילגול", "יפעל אל פעמים שלוש עם גבר" - דהיינו עם גבר דוקא.

וזה רמוז גם בפסוק (קהלת ז, כח): "אחת מאלף מצאתי ואשה בכל אלה לא מצאתי", דהיינו ואשה ב"כל אלה" דהיינו גילגול המוזכר בפסוק "כל אלה יפעל אל פעמים שלוש", שהוא ענין הגלגול, וכן "כל אלה" גימטריא גילגול (כנ"ל) "לא מצאתי" שתבוא בגלגול.

והטעם [שאשה לא תבא בגלגול] אפשר שהוא כיון שגלוי וידוע לפניו יתברך שהנשים לא תאמרנה במעשה העגל: (שמות לב ד) "אלה אלהיך", [ולכן אינן באות בגלגול]. וטעם זה גם הוא רמוז בפסוק "הן כל אלה וכו' פעמים שלוש" וכו', דתיבת "הן" רומזת לנשים ורומזת להשי"ת, שאותיות ה"א ונו"ן סימן לנקבה, [שתיבות בלשון נקבה מסתיימות על פי רוב באותיות אלון], וגם אותיות אלו רומזות להשי"ת כי לאלו האותיות אין להם זוג [כלומר, כל האותיות בגימטריא שלהם אפשר להרכיב בעשרות או במאות, לדוגמא אות א' יחד עם אות ט' עולה עשר, וכן אות ב' ואות ח' וכו' וכן במאות אות כ' עם אות פ' עולה מאה וכו', ואות ה"א אי אפשר לצרפה לאות אחרת, כדי להשלים לעשר, אלא היא עצמה ה' ועוד ה' שווה עשר, וכן באות נ'].

ולכן הנשים רמוזות במילת "הן" הרומזת להשי"ת, כי גם הנשים לא עשו זוג להשי"ת שלא עבדו העגל. ואפשר שלכן נתחדו אותיות ה"א ונו"ן לנשים.

ולפי זה "הן כל אלה יפעל אל פעמיים שלוש עם גבר", הכוונה, כל מי שעשה זוג להקב"ה, ואמר "אלה אלהיך" - יפעל אל פעמים שלש, הוא יבא בגלגול, דהיינו הזכרים, אבל הנשים לא תבואנה בגלגול. (ליקוטים מפרדס ערך גלגול)

גלות מצרים היתה בשביל כמה גלגולים

ולפי מה שכתב האר"י שנשים לא באות בגלגול, מבואר טעם נוסף במה שפרעה גזר דוקא על הזכרים דכתיב (שמות א, כב) "כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו וכל הבת תחיון" ולא גזר על הנקבות, ואדרבה על הנקבות היה לו לגזור, שאיש אחד מעבר נשים הרבה.

ויש לתרץ, שהרי אמרו רבותינו ז"ל (ראה ספר הגלגולים פרק מ"ה וחסד לאברהם מעיין הרביעי נהר נ"ד) ששעבוד מצרים היה בשביל שהיו שם כמה גלגולים, מארבעה דורות: דור המבול, דור סדום, דור הפלגה ודור אנוש. ולכך הוצרכו לסבול עינויים קשים ומרים.

כנגד דור המבול גזר "היאורה תשליכוהו" (שמות א, כב). וכנגד דור סדום שעשו עצמם סומים מלראות העני והאורה, הוכו בסנוורים, וגם מתו בשלשת ימי האפילה. ונגד דור הפלגה שאמרו "הבה נלכנה לבנים" (בראשית יא, ג) ונענשו "ויפץ ה' אותם" (בראשית יא, ח), לזה גם במצרים נגזר עליהם "ויפץ העם בכל ארץ מצרים לקושש קש לתבן" (שמות ה, יח). וכנגד דור אנוש שעבדו עבודה זרה, עבדו בהם בפרך (שמות א, ג).

ונמצא שאלו הארבעה דורות באו בגלגול במצרים כדי שיתקנו מה שפגמו בארבע אותיות של הוי"ה. ולזה הוצרכו גם כן לארבע לשונות של גאולה (שמות ו, ו-ז). וזה רמז הוצאתי אתכם מתחת סבלות (שמות ו, ו) ראשי תיבות אנוש הפלגה מבול סדום וסימנן אמס"ה. וכולם משה רבנו ע"ה תקנם, כנגד דור המבול הושלך ליאור (שמות ב, ג). וכנגד סדום הונח בתובה בחושך (שמות ב, ג). וכנגד דור אנוש לקח בת כומר לעבודה זרה ותיקן אותה ואת אביה (שמות ב, כב), וכנגד דור הפלגה שבלבל לשונם, גם הוא היה כבד פה וכבד לשון (שמות ד, י).

ומשה רבנו גם קיבל שכר כנגד כולם: כנגד דור המבול "כי מן המים משיתיהו" (שמות ב, י). כנגד דור אנוש ודור הפלגה "ועבדו בהם בפרך בחומר ובלבנים" (שמות א, יד) [עבודת פרך היא תיקון לדור אנוש וחומר ולבנים תיקון לדור הפלגה], והוא ושבו לא נשתעבדו. כנגד אנשי סדום רעים "והנה נער בכה ותחמול עליו" (שמות ב, ו). ואמרו המפרשים שבתיה היא גלגול חוה, ומשה גלגול הבל, ולכן נקראת בת-יה יצירת כפיו. ולזה ותחמול עליו שהוא הבל בנה.

וכן על שפת הים לפני קריעת ים סוף, אמרו במדרש (כל מאמר חז"ל זה מופיע במדרש הגדול על הפסוק) שהיו שם ארבע כתות, ובאמת הן היו כנגד ארבעת הדורות הנזכרים, וכמו שאמרו רז"ל שכת אחת אומרת נחזור למצרים, וזה דור אנוש שרצו לתקן עוון עבודה זרה באותו מקום, אמר להם הקב"ה "התיצבו" (שמות יד, ג) במקומכם. וכת שניה אמרו נפיל עצמינו לים, וזה דור המבול שרצו לתקן אשר פגמו, אמר להם "וראו את ישועת ה'" (שם). וכת שלישית אמרו נלחם עמהם, וזה דור הפלגה [לתקן את מלחמתם בה'], אמר להם "ה' ילחם לכם" (שם). וכת רביעית אמרו נצעק לפניהם וזה דור סדום שבאו לתקן את "הכצעקתה", אמר להם "ואתם תחרישון" (שמות יד, יד) שמשה רבינו ע"ה תקנם. וכיון ששעבוד מצרים היה תיקון לגלגולים, ונשים לא באות בגלגול, לכן לא נגזר עליהן אלא על הזכרים. (ליקוטים מפרדס ערך גלגול).

ובאגב אורחא נבאר בזה ג"כ מאמר חז"ל (סוטה יא:) בזכות נשים צדקניות שהיו באותו דור נגאלו אבותינו ממצרים שהנה מצינו במדרש שפרעה והמצרים שעבדו גם את הנשים, וזה היה שלא כדין, וכמבואר לעיל שהן לא היו צריכות לתקן. ואז בזכות זה שהנשים עבדו למרות שלא היו צריכות לתקן, לכן בני ישראל יצאו ממצרים קודם הזמן, וזה מה שאמרו חז"ל "בשכר נשים צדקניות נגאלו אבותינו ממצרים", ונקטו "בשכר" ולא "בזכות", כי היה מגע להם שכר על עבודתם כיון שלא היו מחויבות לעבוד מצד תיקונן. (ספר ויצבור יוסף דרוש ג' לשבת הגדול)

גלגולים ידועים שמהם ניתן ללמוד על הכלל

ר' אהרן ראטה זי"ע בספרו "שומרי אמונים" (מאמר שכר ועונש פרק ט') פותח לנו צוהר בענין אופן גלגול הנשמות ומטרתו:

"העיד רבנו הקדוש הרמ"ק ז"ל בספרו (שיעור קומה דף פד ע"א סי' פ"ד אות גלגול), וזה לשונו הקדושה: וכן יתגלגל לפעמים להביא לעולם נפש שהרג, וכמו שהוציאו מן העולם, כך הוא מביאו לעולם, או להביא אביו לעולם, כמו שהביאו יביאהו, וכיוצא בזה לשלם לחברו ממון שגזלו ויתן לו נכסיו, או ליתן כל נכסיו לבן בין הבנים, או ייטיב

לאדם זר בחשק נפשו בטובה ההיא, ואינו יודע בזה רק יודע כל הנסתרות, שהוא מגלגל את הענין, או משיא את בתו לו או מקנה לו נכסיו וכיוצא בזה במשפטי ה' והנהגתו הסתומה והדלת ננעלת מבני אדם.

זכר נמצא בזמננו ועינינו ראו ולא זר, נואף אחד שמת, ונתלבש בכלב והמית את הנואפת שנאף אתה, וכן הנואפת הרג את הכלב, שהוא אביו, ואחר כך מת בן הנואפת במשפטיו של הקב"ה להמית הממזרים בסתר. ובני אדם תמהו על המעשה ולא נתגלה המציאות כולה אלא לשירידים, ובלי ספק היה מעשה תימהון לבב לאותם שראו אותו כי נורא הוא, לזה ראינו בעינינו. אמנם זמן הרחבת הגלגול מהעתק להעתק הכל הוא בגזרת ה', יש שהוא מתגלגל בשעתו אחר קבורתו, ויש מתגלגל אחר כמה שנים, עכ"ל הרמ"ק.

וכן העיד כזה הקדוש האר"י ז"ל על אחד מגדולי עולם בזמן הגאונים, שיצא לתרבות רעה על ידי מעשה ידוע, ופעם אחת ראה רבנו האר"י ז"ל כלב שחור, ואמר לתלמידיו: ראו בני, הכלב הזה הוא אותו פלוני, וזה היה כמה מאות שנים אחר פטירתו.

והיה מעשה לפני רבנו האר"י ז"ל: פעם אחת בעת שישב יחד בשדה עם תלמידיו, בא ועמד לפניו עורב אחד, ושאל רבנו האר"י ז"ל לתלמידיו: הכרתם פלוני המוכן מצפת ומה היה מעשהו, וספרו לו שהיה רשע מעולם ואכזר גדול על עניים. וצעק רבנו ז"ל: לך רשע וברח לך, אין אני מתקנך, ותכף פרח והלך זה העורב.

ושמעתי שבזמן הקדוש רבנו מראפשיץ ז"ע, בא פעם אחת שער עזים אחד ונתקרב לשלחנו הטהור ונתן שתי רגליו על השלחן. ואמר רבנו הקדוש הנ"ל: ברוך השם, כבר זכה אותו צדיק להכנס בשער, בבהמה טהורה.

ופעם באה נפש אחד לרבנו מקאזניץ שהיה בדיבוק לא עלינו, והביאו אותו לפניו לתקנו, ושאל אותו מי היה בגלגול הקודם ובאיזה זמן. והשיב, כי זה יותר משני אלפים שנה שהוא בצער אחר צער וביסורים אחר יסורים, והוא היה הראשון שזרק האבן על זכריה הנביא, ומאז אין לו מנוחה והולך מדחי אל דחי, וברחמי השם על מעשיו נתקן על-ידי הקדוש הנ"ל.

וכמו שמובא מרבנו האר"י ז"ל בספר "שער הגלגולים" (הקדמה כ"ב) כי יש נשמות שנדונים ביסורים אלף שנה ויותר. ויש מי שמתגלגל בבהמה טהורה, ואם זכתה נשחטת בסכין כשר ונאכל על-ידי צדיק ועובד ה'. ויש שמתגלגלים בדגים שהוא גלגולי צדיקים הנשאר להם ענינים לצורך תיקון נפשם. ואם באנו לספר מה שידוע לנו מאלו ענינים ומה שמובא מזה בספרי קדושי ארץ קדמאי ובתראי, יצטרך לזה חיבור וספר גדול". עד כאן לשון בעל ה"שומר אמונים".

גלגול נורא בעוון גילוח בתער

מעשה בתלמיד חכם אחד מהעיר צפת, שמו רבי יעקב אבולעפייא, שרצה לנסוע לארץ מצרים לאסוף כסף מנדיבים למחיתו. לפני צאתו לדרך בא רבי יעקב אל האר"י להתברך מברכתו ולבקש ממנו כתב המלצה כדי שיקבלוהו בכבוד ויתנו לו בחפץ לב את מבוקשו.

בהכנסו אל האר"י, עוד לפני שפצה פיו, פנה אליו האר"י ואמר: לך לשלום, כיון שנחוצה ואף הכרחית נסיעתך לשם. תמה רבי יעקב ושאל: מה ההכרח שלי לנסוע לשם, הן אינני נוסע בשליחות של מצווה, על השאלה לא השיב האר"י הקדוש. הוא שוב ברח את האיש היוצא בדרכו והוסיף: כשתחזור משם תבין ותדע עד כמה חשובה היתה נסיעתך. לפני שיצא האיץ בו האר"י כי ימהר ויחיש את נסיעתו. נתן לו את כתב המלצה אשר בקש וברכו לשלום.

רבי יעקב אבולעפייא הגיע בשלום למצרים, הראה ליהודי המקום את כתב המלצה שהביא עמו וזכה ליחס של כבוד והערכה. עשירי הקהילה נתנו לו נדבה בעין יפה, ולאחר שהשלים את עניניו, שם פעמיו לשוב לביתו. לפי עצת יהודי המקום לא חזר על-גבי גמלים אלא קנה חמור והצטרף אל שירת רוכבי סוסים שעשו את דרכם לכוון ארץ ישראל.

לאחר מספר ימים של רכיבה במדבר, באחת משעות המנוחה שהקציבו הרוכבים לעצמם, נח רבי יעקב בצלו של אילן בודד ושקע בתרדמה. בהקיצו משנתו נדהם ונחרד למצוא את עצמו בודד במדבר השומם. בשנתו התירו חבריו לשירה את החבלים שקשר בהם רבי יעקב את חמורו לעץ, לקחוהו עמם והסתלקו.

פחד גדול נפל על רבי יעקב. מה יעשה במדבר ללא מאכל ומשקה, ומה יעשה בלילה החשוך כשהוא לבדו במקום של חיות טרף, הרהר בחרדה, והחל לרוץ לכל אשר נשאוהו רגליו, כשהוא קורא לעזרה בקול גדול.

שעות ארוכות של ריצה והליכה מיגעת עברו עליו, עד שראה לשמחתו כי איננו לבד. מרחוק נראה לו אדם חורש את אדמתו. ברגשת הקלה מהר רבי יעקב אל המקום והתישב על אבן אחת כדי לנוח ולהשיב את נפשו היגעה.

והנה רואה הוא כיצד מכה החורש את השור הרתום למחרשה מכות אכזריות. עודנו מתפלא על האיש שאינו חס על הבהמה העלובה, והנה התרחש פלא נוסף וגדול, האיש נהפך לנגד עיניו הנדהמות לשור והשור היה לאיש, והנה נשנה המחזה, האיש הכה את השור מכות אכזריות.

רבי יעקב קם ממקומו ובהלה והחל להתקרב אל מקום החזיון המפלא, ובאותו רגע קרה שוב הבלתי יאמן האיש הפך לשור, השור - לאיש, ולאחר שרתם האיש את השור למחרשה, החל להכותו מכות נמרצות. פעמים אחדות התחלפו השור והאיש, ובכל פעם הכה האיש את השור. לבסוף היו שניהם לאנשים, הבחינו ברבי יעקב ובאו אליו.

"ברוך הבא", ברכו אותו שניהם בשמחה, ושאלו: האם מצפת בא כבודו? כן, השיב רבי יעקב כשהוא עדיין נדהם ונפחד מהמראה אשר ראה. השניים שמחו לקראתו עד מאד ומיד שאלו: האם נמצא אצלכם הרב האשכנזי האר"י הקדוש, משהשיב להם כי אכן מתגורר האר"י בצפת, נפלו האנשים על רגליו ופרצו בככי מר. רק אז הבין רבי יעקב כי בצרה גדולה שרויים שני אנשים אלו, וכי נשמות אלו נתגלו לו כדי שיביאם לתקונם, ואף הוא בכה יחד עמם מגודל הרחמים אשר חש כלפיהם.

כאשר התאוששו מבכיים פנו אליו ואמרו, זה עתה ראה כבודו את גודל הצער אשר אנו סובלים, לפיכך מפילים אנו תחינתנו לפניך, חוס ורחם עלינו, כי בני ישראל אנחנו, וכאשר תגיע לביתך, לך מיד אל האר"י הקדוש ובקש רחמים עלינו כי יתקן אותנו, כדי שלא נסיף לסבול ולהתיסר כל כך, עד מתי נהיה עוד בצרה ובשביה. סיימו השניים את דבריהם בככי קורע לב. רבי יעקב הרגיע אותם במלים רכות והבטיח לעשות למענם כל אשר יצוה עליו האר"י הקדוש לעשות. לאחר שהשביעוהו לקיים הבטחתו, הביאו אותו שני האנשים כהרף עין אל השיירה אשר עתה יצאה לדרך.

בהגיעו לצפת מיהר רבי יעקב אל האר"י הקדוש, וכמו שהיה לפני נסיעתו, עוד בטרם פצה פיו לומר את דבריו, קדמו האר"י ואמר: באת אלי בגלל השוורים אשר ראית בדרך, יודע אני מה ראית ומה בקשו ממך, ועתה לך לביתך ומחר תתיצב לפני ואומר לך מה לעשות.

למחרת, כשעמד רבי יעקב לפני האר"י, שמע מפיו הסבר לנסיעתו המופלאה "דע לך", אמר האר"י, כי אתה הוא משורש נשמתם של האנשים אשר ראית. האר"י נקב בשמות האנשים ובשם מקום מגוריהם, ומשנשאל על-ידי רבי יעקב על מה ולמה סובלים הם כל כך, השיב: אנשים אלו נענשים מכיון שעברו הלאו של "לא תקפו פאת ראשכם". שאל רבי יעקב, מה ענין פאות הראש לשוורים, האם יש בעונש זה מדה כנגד מדה? האינך יודע, השיב האר"י בשאלה. ורבי יעקב השיב: דבר זה אינו כתוב בתורה, ולא בגמרא ואף לא במדרש, ענה רבי יעקב. ואז אמר לו האר"י הקדוש: טועה אתה! מקרא מלא הוא בתורה. ראשי תיבות של פאת ראשכם הוא פר, כלומר: כל המקיף פאת ראש, ענשו הוא שיתגלגל בפר (שור).

האר"י צוה על רבי יעקב להתענות ולכוון כוונות מסוימות ולהזכיר שמות אותם אנשים ושמות אבותיהם. הוא גם מסר לו את כל התיקונים עבורם, עד שהגיעו נשמותיהם למקומם בעולם העליון. (ס' הכוונות ומעשה ניסים קושטא ת"פ דף ז' ע"א ובעוד מקומות).

הרוח שבבחור הודיעה הטאי הנוכחים

בספר נשמת חיים (בן ישראל, מאמר שלישי פרק י') כותב: מעשה היה בבחור שנכנסה בו רוח, והשביעו את אותו הרוח, והזכיר הרוח מה שמו ושם עירו ושם אשתו, ובכל פעם שהיה מזכיר את שם אשתו היה בוכה ואומר שאשתו נשארה עגונה אחריו, בעבור שהוא טבע בים והחכמים אינם יכולים להתירה להנשא והיא מזנה. והיה מבקש מהחכמים העומדים שם שיתירוהו, ונתן סימנים הרבה לדבריו ואמרו לו שעם כל זה היא אסורה, ונשא ונתן עמהם על זה מדברי רז"ל וכו'.

ושאלו לו החכמים מה היה עונו שטבע בים ונתגלגל כך, ואמר שנכשל באשת איש בקושטנדינא ונהיה בו מה שאמרו חז"ל: דין ד' מיתות לא בטלו וכו'. אמרו לו: ומה שם האשה ההיא שנכשל בה, ולא היה רוצה לגלותה שכבר מתה גם היא, ואין תועלת במה שיגלה. ביו כך ובין כך קם על רגליו, ואמרו לו: למה קמת, אמר להם: בעבור שחכם פלוני בא עתה. וכן היה, כי תיכף אחר זה בא כאשר אמר.

אחר זה נכנסו כת של בחורים אצלו. אמר: למה באים אלו לכאן לראות אותי, הלא אלה עשו כמעשי והיו כמוני. ומיד נבהלו אותם הבחורים. ואחר כך אמר לעומדים שם: ומה אתם תמהים, וכי זה המלוכבש בבגד לכן, לא בא בקושטנדינא על אשת איש? וזה שאצלו לא עשה כך וכך? אז נבהלו יותר והיו מסתכלים זה בזה.

התחיל זה הלבוש בבגד לבן לבכות בכיה רבה ואמר: אמת הוא אומר, וכן כולם הודו והתוודו על מעלליהם. אז שאל אחד מהחכמים שהיו שם את הרוח ואמר לו: מנין אתה יודע מה חטאו אלה? התחיל לשחק ואמר להם: וכי אין הפסוק אומר (איוב לו ז) "ביד כל אדם יחתום"? אמרו לו: הלא ידיהם הם תחת כנפיהם, מנין אתה רואה מה בידיהם? חזר לשחק שניה ואמר: וכי אני איני רואה ואפילו בחדרי חדרים? אמר לו אחד מהחכמים העומדים שם, תאמר לי מה מעשי, אמר לו: על אדוננו אין לנו רשות לדבר דבר.

ושאלו לאותו הבחור שהיה הרוח בתוכו, למה ידבר זה הרוח עם פיך ושפתיך כאילו אתה המדבר, ידבר הוא בעצמו, וחזר לשחק, ואמר: וכי לא אמרו רז"ל (במסכת בבא מציעא צו.) "שלוחו של אדם כמותו", ואז שאלו לו שיאמר להם באיזה אופן נכנס בתוך זה הבחור, והשיב שהוא טבע בים במקום פלוני והדגים אכלו את בשרו, ורוחו היתה משוטטת בארץ, מחביא ומסתיר את עצמו מעין כל בריה, כי כולם היו מצערים אותו בכל מיני צער, עד שנכנס בפרה אחת, ואז נשתגעה הפרה. וכראות בעל הפרה את מעשיה, מכרה ליהודי אחד והיהודי שחטה, וכששחטה היה שם הבחור ההוא, ויצא מהפרה ונכנס בתוכו. וכן העידו רבים שכך היה המעשה ושתכף אחר שחטת הפרה הרגיש הבחור ברוח שהיה מצער, ובתוך שמונה ימים נפטר זה הבחור. על כן הירא את דבר ה' ישוב ונחם על חטאיו אשר עשה ויתחנן לקונו אולי ישמע ה', ושב ורפא לו, עד כאן. (באמונתו יחיה - נצח ישראל פרק ז' אות כ"ז)

הרמב"ן שולח את תלמידו להיכל העליון

מעשה היה בתלמידו של הרמב"ן ז"ל שחלה, ובא הרמב"ן לבקרו וראה שקיצו קרב. אמר לו הרמב"ן: שמע נא בני את אשר אצוך, דע שבעולם העליון יש היכל עליון ושמה כסאות למשפט, והשכינה נצבת בעדתם, הא לך קמיע, ודע שבקמיע זה יפתחו לך כל שערי ההיכלות שברקיע, עד שתגיע להיכל העליון הזה. ושם תשאל כמה שאלות עצומות שיש לי בנוגע לכלל ישראל. ואת השאלות נתן לו בכתב ובקשו שלאחר מאה ועשרים יבוא אליו בחלום ויגיד לו התשובות שישמע שם. והתלמיד נפטר לבית עולמו.

ויהי היום והרמב"ן היה יושב על-יד חלונו ולומד תורה, והנה דמות תלמידו הופיעה לנגד עיניו, אמר לו התלמיד ידע רבנו שבכל מקום שבאתי והראיתי את הקמיע נפתחו בפני השערים ונתנו לי רשות לעלות מעלה מעלה עד ההיכל הזה שאמר לי כבודו. וכשרציתי לשאול את הקושיות שהכין לי רבי ומורי נראה לי מיד שכל הקשיות אינן קיימות בעולם האמת, ששם עלמא דקשוט והכל בצדק ובמשפט יעשה. (שם אות כח בשם ילקוט מעם לועז שופטים עמ' פ"א)

התועלת למתבונן בענין הגלגול

כתב הרב פלא יועץ (ערך גלגול):

אמונת הגלגול היא תעורר את האדם הרוצה ליתן לב, ליראה את ה' יראת העונש, כי יתן אל לבו כי רבים מכאובים לרשע, ומר מאד ממות ומכל חבלי גהינם הוא רעת הגלגול שתתגלגל נפשו בדומם צומח חי מדבר, ומרעה אל רעה יוצא בגלגולים, מינים ממינים שונים כמבואר בספרי המקובלים.

ואפילו על עבירות שנראין קלות ודשו בהן רבים, כגון המדבר לשון הרע שמתגלגל בכלב נובח וסימניך (במדבר לב, מב) ויקרא ל"ה נובח ל"ה ראשי תיבות "לשון הרע", והמסתכל בעריות בא בגלגול עוף הנקראת ראה, שמזנה בראיה, וסימן לדבר (במדבר טו, טז): "ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם אשר אתם זונים אחריהם". והרב האר"י ז"ל ראה פעם אחת נפש חסיד שנתגלגל בעז על ששימש לאור הנר וגרם כפיה לבניו, וכהנה הרבה מיני גלגולים כמבואר בספרי המקובלים.

תסמר שערות אנוש ויחיש מפלט לו בעודו בחיים חיותו, עד אשר לא תחשך השמש, ולא יועיל חרטתו, כי אז נפשו תחיל תזעק בחבליה, כי מר לה לנפש היותה בגלגול בדומם צומח ובהמה וחיות ועופות ודגים טהורים וגם לא טהורים וכל רמש האדמה. ואף על פי שכשהוא בגלגול בן אדם אינו זוכר מהגלגול הקודם, אבל כשהוא בדומם צומח חי, זוכר ראשיתו שהיה שר וגדול ואחריתו היה נבל ונפשו עליו תאבל.

וכבר כתוב בספרים וגם באזינו שמענו מעשים נוראים מגלגולים שונים שניתנה להם רשות לגלות אוזן החיים בחלום, ובפרט לרבנו האר"י ז"ל שנראו לו מראות אלהים וראה אלפים ורבבות נשמות שכבו והתחננו לו להמציא מרגוע לנפשם. כדברים האלה החי יתן אל לבו, ויצייר בעצמו כאילו בא על ראשו ויחיש מפלט לו, עד אשר תשיג ידו גאולה תהיה לו.

וגם מתוך אמונות הגלגול למיחש בעי שמא בגלגול שעבר הרבה טומאה ואשמה, ועליו מוטל לתקן את אשר עוותו. ולכן יהא מפליג לעשות מצוות ומעשים טובים וסיגופים ותעניות ותיקונים, ואפילו כל העולם אומרים לו צדיק

אתה, וידע בנפשיה כי זך וישר פעלו יהי בעיניו כרשע, כידוע מהאריז"ל שכך אומרים לאדם בשעת יציאתו מרחם אמו, ואחד מן הטעמים הוא מחמת הגלגול, כי לא ידע האדם מה קדמו ומה עבר על ראשו בגלגולים שעברו. ומה גם בדורות הללו שכבר גילו לנו המקובלים שרוב בני אדם הם מגלגולים שעברו, והן מעט אשר המצא ימצא נשמה חדשה שבאה פעם ראשונה, ועל זאת ראוי שיכנע לבבנו כי דלוננו מאד ואין אתנו יודע מה אנו ומה באנו לתקן, כאשר היה בימי קדם בזמן האר"י ז"ל. ולכן ראוי לאדם שיהא מרבה להיות עושה, ולעולם יהיה בעיניו כנושה אולי ירצה.

ואף על פי שאין אתנו יודע ואין אנחנו מכירים בגלגולים הקודמים, אבל אחת ידענו מספר הזוהר הקדוש (בראשית דף צ"א ע"ב), שמי שמת בלא בנים בר מינן ונתיבמה אשתו, הבכור אשר תלד הוא בעצמו נפש הנפטר בלא בנים שנעשה לו אחיו אביו ואשתו אמו, וחובה לאביו ויודעיו של הנפטר, להגיד לילד הבכור הזה חסרונות הנפטר שהיו ידועים להם, כדי שיתקן כאשר יוכל.

וגם מתוך אמונת הגלגול ידע האדם כי משפטי ה' אמת, הצור תמים פעלו כי כל דרכיו משפט, ולא יתרעם על מדותיו יתברך כמנהג כמה בערים בעם שכאשר באים עליהם יסורים קשים פוערים פיהם כלפי מעלה ואומרים רבוננו של עולם מה פשעי ומה חטאתי, האם חטאי ופשעי גברו על כל העולם, למה תעשה כה לעבדיך.

ולו חכמו ישכילו כי הצור תמים פעלו וכל דרכיו משפט אל אמונה ואין עול צדיק וישר הוא, נותן לאיש כדרכיו וכפרי מעלליו ולו נתכנו עלילות. ואם בגלגול זה זך וישר פעלו, אלו היסורים הם לו על הגלגולים שעברו, כידוע מאמר המקובלים שגילו שייסורי איוב בהיותו תם וישר וירא אלהים וסר מרע, נתחייב בהם על הגלגול שעבר שהיה תרח אבי אברהם אבינו ע"ה.

וגם בזה יש לשוב לדעת על יסורים קשים שסובלים ילדים קטנים יונקי שדים או גמולי מחלב, ומיתת קטנים שעל חטאת נעורים, שלוקח הקב"ה, כי תלד אשתו נשמה שחייבת מיתה לתקן את אשר עותו, ואגב ימצא אביו ואמו כדי גאולתו בצערו שיצטערו במיתתו, וגם על ידי הגלגולים מתגלגלים ענייני הזיווגים ומיתות, וכל המקרים הכל הוא מפלאות תמים דעים, במדה במשקל ובמשורה כאשר הרואה בספרי המקובלים המספרים עניני הגלגולים, בעיניו יראה ולבבו יבין ויאמר מה רבו מעשיך ה' ומה נפלאות אהבתו לנו אשר חשב מחשבות לבלתי ידח ממנו נדח, יהי שם ה' מבורך ומרומם על כל ברכה ותהלה, עכ"ל.

הנה המתבונן יראה כי הרב פלא יועץ העלה שלוש תועלויות לעוסק ומתבונן באמונת הגלגול: התועלת הראשונה: שיתן מוסר השכל לנגד עיניו ולא יחטא והיא בחינת סור מרע. השנייה: שיוסיף אומץ בעבודת ה' להרבות פעלים בבחינת עשה טוב, כי שמא חטא או החסיר מצוה ונתגלגל לתקן ולהשלים. והשלישית: שיצדיק עליו את הדין בכל העובר עליו, כי אפשר שהוא תקון למה שקלקל, ובהצדקת הדין הרי הוא מתקן ומשלים את כונת גלגולו.

"וְאֵלֹהֵי הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר לִפְנֵיהֶם" (כא א)

רש"י: "כל מקום שנאמר "אלה" [בלי ו' החיבור] פסל את הראשונים, ואלה [עם ו'] - מוסיף על הראשונים, [ללמדנו] מה הראשונים [שנאמרו בפרשה הקודמת] מסיני, אף אלו מסיני"

לפניהם - לפני המצוות שבין אדם למקום

יש לפרש מה שאומר רש"י "מוסיף על הראשונים", שבפרשה הקודמת פרשת יתרו קיבלנו את התורה, ופרשת יתרו עוסקת בעיקר במצוות שבין אדם למקום כמו "אנכי ה' אלקיך" ו"לא יהיה וכו', וכעת בפרשת משפטים התורה הקדושה מוסיפה לנו מצוות של "בין אדם לחברו". וידוע מה שאמרו רבותינו (תנא דבי אליהו רבה פרק א') "דרך ארץ קדמה לתורה", דהיינו, דרך ארץ הן המצוות שבין אדם לחברו, קודמות ל"תורה" דהיינו מצוות שבין אדם למקום.

ולפי זה יש להסביר, שלכן אומרת התורה "ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם", ש"לפניהם" הכוונה, לפני המצוות שבין אדם למקום שנאמרו בפרשה הקודמת, שאת המשפטים של בין אדם לחברו תשים לפני המצוות שבין אדם למקום, שקודם כל הן המצוות שבין אדם לחברו, ורק אחר כך בין אדם למקום. (חיי משה, סוכת דוד, עטרת רש"י, אריה שאג, ישמח משה)

כל חלקי התורה ניתנו בהר סיני

רש"י מפרש: כתוב "ואלה" עם וא"ו החיבור, לחבר את הפרשה הזו עם הפרשה הקודמת פרשת יתרו שקראנו בה על מעמד הר סיני, זאת כדי ללמדנו שכמו שעשרת הדברות ניתנו בסיני, אף משפטים אלו ניתנו בסיני, שכל התורה כולה ניתנה לנו בהר סיני ולא רק עשרת הדברות.

ובאמת, גם התורה שבעל פה ניתנה בסיני ולא רק תורה שבכתב, כמו שכתוב בסוף הפרשה (כד, יב): "ואתנה לך את לוחות האבן, והתורה, והמצוה, אשר כתבתי להורותם" ומסבירה הגמרא (ברכות ה.): "אמר רבי שמעון בן לקיש, לוחות - אלו עשרת הדברות, תורה - זה מקרא, והמצוה - זו משנה, אשר כתבתי - אלו נביאים וכתובים, להורותם - זה תלמוד. מלמד שכולם נתנו למשה מסיני".

כל מילה בתורה כוללת את כל התורה

רבי אברהם אחיו של הגאון מוילנא (בתחילת ספרו מעלות התורה) מעיר, הרי מתחילת ספר בראשית עד פרשת בא יש רק כמה מצוות בודדות, ואיך זה יתכן, הרי התורה באה לצוות ולהדריך, ואם אין שם כמעט מצוות, מדוע זה נכתב?

מתרץ רבי אברהם בשם אחיו הגר"א, שבכל מילה ודיבור בתורה הקדושה, כלולה כל התורה, ויש בה את כל התרי"ג מצוות, ולכך נמשלה התורה לעץ כמו שכתוב (משלי ג, יח) "עץ חיים היא למחזיקים בה", כי התורה היא כמו עץ גדול שיש לו ענפים ופירות, וכמו שמכל גרעין של פרי אפשר לנטוע עץ שלם שיוציא גם הוא גרעינים וכו', כך התורה הקדושה בכל דיבור ודיבור כלול מצוות רבות.

"ואלה" ראשי תיבות "ליהודים היתה אורה ושמחה"

הסבר נוסף מסביר בעל האמרי חיים מוויז'ניץ (אמרי חיים ליקוטים תחילת משפטים) בדברי רש"י "אלה פסל את הראשונים" וכו', על פי דברי הגמרא (יומא פו:): שאדם העושה תשובה מיראה, זדונותיו נעשות לו כשגגות, ואם עושה תשובה מאהבה, זדונות נעשות לו כזכויות, והנה "אלה" ראשי תיבות "ליהודים היתה אורה", "ואלה" ראשי תבות "ליהודים היתה אורה ושמחה", וידוע מאמר חז"ל (מגילה טז:): אורה זו תורה.

וזה שפירש רש"י כל מקום שנאמר "אלה", היינו "ליהודים היתה אורה" שעושה תשובה ומקיים את התורה אבל בלי "שמחה" ואהבה לה' יתברך אלא מיראה, זה רק "פוסל את הראשונים", היינו שפוסל את העוונות, ואינם נחשבים כבר כזדונות אלא כשגגות. אבל "ואלה", היינו "ליהודים היתה אורה ושמחה", שעושה תשובה ומקיים את התורה מתוך שמחה ואהבה, אז "מוסיף על הראשונים", היינו שזדונות נעשות כזכויות, וזה מוסיף על העבירות הראשונות שלא רק שפוסל אותן מלהחשב עבירות, אלא מוסיף עליהם ומחשיב אותן כזכויות.

"כי תקנה עֶבֶד עֲבָרִי" (כא, ב)

כיצד נראה עבד לפי התורה

מדוע פתחה התורה והקדימה לכל משפטיה דוקא את ענין העבד?

מסביר רבי חיים שמואלביץ זצ"ל, שהואיל ורק עתה יצאו ישראל ממצרים, ועדיין חשים הם את עוצמת המכות שבהן נחבט גופם, זה הזמן המתאים ביותר לבאר את כל ענין העבדות, ולהורות להם כיצד נראה עבד על פי התורה הקדושה.

הסיבה שאדם ירצה לקנות עבד עברי

רבי אייזיק שר זצ"ל (לקט שיחות מוסר) מקשה, לכאורה צריך להבין את המצווה הזו של עבד עברי, הרי אדם שקונה עבד עברי הוא לכאורה חסר דעה, מדוע? כי הרי עבד עברי הוא בדרך כלל אדם שגנב ונמכר בגניבתו, משום שלא היה לו לשלם על הגניבה, ולמה שאדם יכניס גנב הביתה? ועוד יותר פלא, הרי אמרו רבותינו (קידושין כ.): "כל הקונה עבד עברי כקונה אדון לעצמו" עד כדי כך שאם יש רק כרית אחת לאדון, הוא נותן אותה לעבד! ומי צריך את הדבר הזה? מדוע בכלל שאדם ירצה לקנות עבד עברי? ולמה שלא יעדיף עבד גוי שיכול להשתמש בו ככל שיחפץ?

אומר רבי אייזיק שר דבר נפלא: יש כאן משהו עמוק יותר, צריך לדעת, שיהודי אינו חי רק לעצמו (ראה נפש החיים בהקדמה), יהודי לא יכול להתעלם מהסביבה שלו, אלא צריך לחשוב על השני ומה שאפשר לעזור לו, חייב לעזור. וזה מה שהתורה מבקשת לומר במצוות עבד עברי, שהאדון לא יקנה עבד רק בשביל עבודות משק בית, כי לכך זה באמת לא שווה, אלא מדובר כאן על אדון שרוצה לקיים חסד אמיתי עם יהודי מסכן שנכשל בגניבה.

והחסד הזה קורה, על ידי שיהודי מרגיש את היהודי הזה שהלך וגנב, ויורד לשורש נשמתו, ורואה שאולי לא היה לו מה לאכול, או שלא היתה לו חמימות, וככה ירצה לעזור לו ולשקם אותו, כי הריפוי שלו הוא, שיהיה לו בית-חם, ושיראה מהי דאגה ומסירות לשני, שיכיר אדון שמוכן לשלם רק כדי לעזור ליהודי, ואז הוא כבר לא ימשיך לגנוב.

ולכן אחרי שש שנים, התורה אומרת שהוא יוצא לחירות. מדוע? כי אחרי שלימדו אותך איך לחיות ואיך נראה בית יהודי חם, אז תצא לחירות. עכשיו לך אתה ותעזור לאחרים, אל תחשוב רק על עצמך!
נמצאנו למדים מדין עבד עברי, כמה צריך "לחיות" את השני, להאיר פנים לחבר, לשכן, "בוקר טוב" לשני עם חיוך, זה יעשה לו את היום, לראות את השני כאדם ולא כמו צל שעובר על ידך...

הנה דוד המלך עליו השלום אומר (תהלים לג, ה): "חסד ה' מלאה הארץ", העולם בנוי על חסד, הוא מושתת על עיקרון העזרה והערבות ההדדית. למקום כזה שאין בו גמילות חסדים - אין זכות קיום! המהר"ל (נתיבות עולם הצדקה פרק ו) אומר, שמציאות הבריאה היא שכל אחד נותן, ומאיך גיסא מקבל. ומוכיח כן מהמדרש (שמות רבה פר' לא סי' טו) שאומר: "כל בריותיו של הקב"ה לוויין זה מזה, היום לוויין מן הלילה והלילה מן היום, הלבנה לוויין מן הכוכבים והכוכבים מן הלבנה, האור לווה מן השמש והשמש מן האור". שיתוף הפעולה הזה פועל גם בין הצומח והחי: העצים, פולטים חמצן, ואנחנו, החיים, קולטים אותו ונושמים אותו. לאחר מכן אנחנו פולטים את דו תחמוצת הפחמן, והעצים קולטים אותו ומשתמשים בו לבניית התאים שלהם, שיפלטו חמצן וחוזר חלילה, הכל פועל בהדדיות, ובלי הדדיות זו - אין לעולם קיום.

לא להתעלם ממצוקת השני - משל נפלא

בספר בנועם שיח (כאן) כתב כי לעיתים אנשים עושים חשבונות מוטעים. הם סוברים שאם יתנו משלהם לשני, הם בעצמם יצאו נפסדים. אלו חשבונות מוטעים, כי ההיפך הגמור הוא הנכון: מחסד - לא זו בלבד שלעולם לא מפסידים אלא גם מרוויחים!

ובדבר זה יש משל נפלא הממחיש את הענין הזה: באחד הבתים התמקם עכבר במחילה משובחת שמצא בו, משם הגיח ואליה שב מבלי שבעלי הבית יכלו להרע לו. יום אחד, כשהציץ מחורו, חוורו פניו ורעד תקף את כל גופו: הבעל והאישה שבו הביתה עם שקית, הוציאו מתוכה מלכודת עכברים משוכללת, והניחוה במטבח... בצר לו הוא יצא דרך המחילה לחצר, כדי לשפוך את ליבו בפני דיירי החצר, דאגה בלב עכבר ישיחנה...

תחילה הוא פגש בתרנגולת ושח בפניה את מר ליבו. במקום להרגיע אותו, התרנגולת רק הוסיפה לו פחד באומרה שתי מילים: "אתה אבוד!". מבוהל ונפחד הלך אל הכבשה ושטח באוזניה אודות הצרה הבאה עליו. גם הכבשה, במקום לעודד אותו, שאלה אותו: "הכנת כבר צוואה? למי בדעתך להוריש את החור שבגבינה הצהובה...". לא נותר לו אלא לקוות שהפרה היא זו שתעודד אותו, הלך ושח לה אודות המלכודת המשוכללת שבעלי הבית הניחו, ו... גם הפרה לא היטיבה עימו, ואמרה: "כלום סבור אתה שהצרות שלך מעניינות אותי? די לי בצרותי שלי!"

כך הסתובב העכבר סחור סחור, מבלי שאף אחד יתמוך בו, ונאלץ לשוב לחורו עצוב ומיואש. לפתע הוא שומע קליק חזק מכוון המלכודת, משהו נתפס בה. הוא שמע את האישה צורחת: "תפסנו אותו...". היא מיהרה למטבח, אך להפתעתה לא עכבר נתפס במלכודת אלא קצה זנב של נחש נתפס בה.. לדאבונה כאשר היא הגיעה, הנחש שנותר כולו בחוץ היה זועם במיוחד, והכיש אותה בחרון אפו.

ארס הנחש התפשט בגופה, והיא אושפזה בבית חולים. לאחר שבועיים החליטו לשחררה, כשהיא עדיין סובלת מחום גבוה ומחסור בברזל. הרופאים המליצו לה לאכול מרק עוף, המועיל לסובלים מחום, וכבד בהמה, המועיל לחוסר ברזל. בלית ברירה נאלצו בעלי הבית לשחוט את התרנגולת, לצורך מרק עוף, ולשחוט את הכבשה לצורך כבד בהמה... מה לא עושים בשביל הבריאות...

האישה התחזקה ושבבה לאיתנה והיא ובעלה החליטו לערוך סעודת הודיה מפוארה. לצורך הסעודה המפוארה, הם שחטו את הפרה והגישו את בשרה...

את כל המחזה הזה רואה העכבר, שבזכות הנחש שתפס את המלכודת, המשיך לחיות חיים ארוכים וטובים. וכל אלו שלא רצו לעזור לו מצאו את מותם בדמי ימיהם... ללמדנו שלעולם לא כדאי לזלזל, או להתעלם, ממצוקתו של הזולת.

אדם לא יכול לדעת איך תהיה מצוקת הזולת קשורה אליו. יהודי לא יכול לומר: "לא ידעתי מכלום" במקרה וחלילה שכנו בבניין התמוטט מצרה ששקע בה! מה זאת אומרת "לא ידעתי"? אם היית מתעניין לא רק בעצמך, אלא גם במה שקורה סביבך, לבטח היית יודע! חייבת להיות ערבות הדדית לא רק מתי שנוח לך, אלא גם - ובעיקר - מתי שלא נוח לך. הודי צריך לתת ממה שלא כל כך נוח לו לתת ממנו! אנשים רבים מוכנים לתרום המון כספים כדי שאולי יזכו בלוטו... לטענתם הם הולכים רק על "גדול". אבל לתרום 52 שקל, שיש להם, לצרכי הזולת זה לא...

הפלא יועץ (ערך אהבת חסד) כותב: "חסד הוא עמוד העולם, שנאמר "עולם חסד יבנה" (תהילים פט, ג), והוא מהדברים שאוכל פירותיהם בעולם הזה והקרן קיימת לעולם הבא, והוא בכלל מצוות עשה דאורייתא של "ואהבת לרעך כמוך" (ויקרא יט, יח). והיום שאנו רואים שמידת הדין גוברת בעולם מידי יום בכמה מחלות ומיתות משונות וחסרון שפע, ואין לך יום שקללתו לא מרובה מחבירו, כמה צריך להרבות בצדקה וחסד, ובכך נזכה לכפות את כח הדין ויתמלאו רחמים בעולם".

"עַל כָּל דְּבַר פֶּשַׁע עַל שׁוֹר עַל חֲמוֹר עַל שֶׁהָעַל שְׁלֵמָה עַל כָּל אֲבֵדָה אֲשֶׁר יֹאמַר כִּי הוּא זֶה עַד הָאֱלֹהִים יָבֵא דְבַר שְׁנִיָּהֶם אֲשֶׁר יִרְשִׁיעַן אֱלֹהִים יְשַׁלֵּם שְׁנַיִם לְרַעְהוּ" (כב, ח)

פסוק זה רומז שבע עוונות שגרמו את הגלות

בספרים הקדושים כתוב, שהגלות היא בעבור [שבע עוונות] עוון אדם הראשון, ועוון מכירת יוסף ועוון העגל, ובעוון שמעון ולוי שהרגו בשכם, ועל עזיבת התורה, ועוון עבודה זרה, ועוון שלמה שלקח לבת פרעה.

וכל זה רמוז בפסוק זה:

"על כל דבר פשע" - עוון אדם הראשון, שעבר על "דבר" ה' ואכל מעץ הדעת "בפשע" ומרד, ובמקום "שפע" עשה "פשע" והביא מיתה לעולם.

"על שור" - זו מכירת יוסף שנקרא שור שנאמר (דברים לג, יז) "בכור שורו הדר לו", ושור גם רומז לעוון העגל כמו שכתוב (תהילים קו, כ) "וימירו את כבודם בתבנית שור אוכל עשב".

"על חמור", היינו ענין שכם בן חמור. והיתה מידת הדין מקטרגת על עוון זה, עד שמתו תלמידי רבי עקיבא באסכרה מפסח עד עצרת, בלילה קודם הנץ החמה, כמו שעשו שמעון ולוי שהרגו בסתר את שכם וחמור ואנשי עירו, כך הקב"ה מדד מדה כנגד מדה שמתו תלמידי רבי עקיבא באסכרה, ובלילה במקום נסתר. וחמור גם רומז על עזיבת התורה שתלמידי חכמים נקראים 'חמור' כמו שכתוב (בראשית מט יד) "יששכר חמור גרם".

"על שה" - "שה" [עם הכולל] עולה בגימטריא "כופר", שכפרו בה' ועבדו עבודה זרה.

"על שלמה" - אל תקרי שלמ"ה [בשי"ן שמאלית] אלא שלמ"ה [בשי"ן ימנית] שלקח את בת פרעה.

"על כל אבדה" - כלל מצות שאיבדו ישראל.

ולפי זה, המשך הפסוק יתפרש כך:

"אשר יאמר כי הוא זה עד האלהים יבא דבר שניהם" - שתיקון של העוונות הנזכרים הוא, שיניחו תפילין בכל יום, עד אחרי עלינו לשבח, שיש בו שתי פעמים ע"ד, כנגד שתי תפילין - תפלה של יד ותפלה של ראש. וזה מה שכתוב "עד האלהים" - אל תקרי ע"ד בפת"ח אלא בצר"י, "יבא" גימט' י"ד, מי שהגיע לתחילת שנתו הי"ד, חייב להניח תפילין בכל יום, שיש לו שם שד"י. והוא גם תיקון לפגם ברית, שיש בתפילין הוי"ה מבפנים ושד"י מבחוץ וזה מה שכתוב יבא דבר שניהם ראשי תיבות שד"י.

"אשר ירשעון" - גימטריא שמ"ש, דהיינו ברית שנקרא שמש, ובעתיד אין גיהנם אלא נידונים בשמש, כמו שכתוב (מלאכי ג, כ) "שמש צדקה ומרפא בכנפיה", וזה מה שכתוב "אשר ירשעון אלהים ישלם שנים לרעהו".

בכל דיבור שידבר האדם אי אפשר להנצל מאיסור

עוד נרמז בפסוק זה, מה שאמרו חז"ל באבות (פרק א' משנה י"ז) "כל המרבה דברים מביא חטא", וזה שאומר "על כל דבר פשע", כל דיבור ודיבור שידבר האדם בעסקי העולם הזה, אי אפשר שינצל מפשע דהיינו, שקר, לשון הרע, דברים בטלים, כעס, או שנאת חינם, באופן שאי אפשר לאדם להנצל אם פותח פיו בהפקר ודלתי פיו פתוחות.

ועל פי זה מפרשים את הפסוק: (במדבר יט, טו) "וכל כלי פתוח אשר אין צמיד פתיל עליו טמא הוא"

"כלי פתוח" - זה הפה.

"אשר אין צמיד פתיל עליו" - שלא צומד וקושר פיו, ומדבר בלי לחשוב מוצא שפתיו.

אז "טמא הוא" - שאי אפשר שינצל מלשון הרע וכעס ועוד.

וניתן להליץ על כך את מה שאמרו במשנה בתחילת מסכת תמיד (פרק א' משנה א) "מצאו נעול, בידוע שיש שם אדם. מצאו פתוח, יודע שאין שם אדם", רצונו לומר, אם אתה רואה מי שפיו נעול ושומר פיו ולשונו, בידוע שהוא בן אדם ירא שמים. אבל פתוח, זה לא בן אדם, וצריך להשמר ממנו.

זכתב הגר"א ז"ל באגרת ששלח לבנו, "על כל רגע שאדם חוסם פיו מלדבר מה שאינו הכרח לגופו. זוכה לאור הגנוז שאין כל מלאך ובריה יכולים לשער!"

"מְכַשְׁפָּה לֹא תִחַיָּה" (כב, יז)

מי הביא לעולם את הכישוף

איתא בזוהר הקדוש (ח"א דף יט ע"ב) שאחר שקלקלה נעמה עם עזא ועזאל, וראה הקב"ה שהמלאכים מטעים את העולם, קשר אותם בהרי החושך בשלשלאות של ברזל, למען לא יהיו לאבן נגף, וליצור מכשול להטעות את העולם כולו, ובני העולם שהיו יודעים את מקומם של עזא ועזאל, היו באים אליהם, והם היו מלמדים לבני אדם כשפים ונחשים וקסמים, ולבן ובלעם הלכו אצלם ללמוד מהם את חכמת הכישוף, עיין שם.

ובספר 'סדר הדורות' (שנת אלף תרנז) כתב, שחם בן נח, היה הראשון שלמד חכמת הכישוף. ותיכף כשנולד שחק, ואמרו שזה סימן לרוב חכמתו.

הסנהדרין גם היו בעלי כשפים

במסכת סנהדרין (דף יז.) איתא "אמר רבי יוחנן, אין מושיבין בסנהדרי אלא בעלי קומה, ובעלי חכמה, ובעלי מראה, ובעלי זקנה, ובעלי כשפים, ויודעים בשבעים לשון".

והטעם למה היו הסנהדרין צריכין להיות בעלי כשפים, כתב רש"י (ד"ה ובעלי כשפים): "להמית מכשפים הבוטחים בכשפיהם להנצל מידי בית דין, ולגלות על המכשפין המסיתין ומדיחין בכשפיהם. ובמסכת מנחות (דף סה.) כתב רש"י (ד"ה בעלי כשפים): "שאם יהא הנדון מכשף, והאור לא ישלוט בו, יעשו הן מכשפות ומיתתוהו בכל מיתה שיוכלו".

בנותיו של רב נחמן השתמשו בכשפים

במסכת גיטין (דף מה.) מספרת הגמרא על בנותיו של רב נחמן, שהיו בוחשות בידיהן בקדירה רותחת, ולא נכוו. והרואה שאין האש שולטת בהן, חשב מפני שצדקניות הן.

ומספרת הגמרא שגם רב עיליש התפלל על זה, והוקשה לו מן הפסוק (קהלת ז כח) "אדם אחד מאלף מצאתי, ואשה בכל אלה לא מצאתי". כלומר שמצאתי אדם אחד שהוא צדיק, אבל אשה בכל אלה לא מצאתי שתהא צדקת כל כך.

בסוף נתברר לרב עיליש שהן בוחשות הקדירה על ידי כשפים, ונענשו שנפלו בשבי.

האשה שנהפכה לחמור

עוד מסופר (סנהדרין סז.), שפעם הזדמן לפונדק איש ששמו ינאי, אמר להם 'השקוני מים'. בעלת הפונדק הביאה לו 'שתיתא' [מים שמעורב בהם קמח], וראה שמרחשות שפתיה והבין שהיא מכשפת. השליך מעט מעט ממנו, נעשו עקרבים. אמר לה: 'אני שתיתי משלכם, שתו גם אתם משלי', עשה גם הוא כישוף והשקה אותה, ונעשתה חמור, רכב עליה והלך לשוק. באה חברתה, והתירה לה את הכישוף, ואז ראו כולם שהוא רוכב על אישה בשוק...

איך להנצל מהכישוף

כתב הרב חסד לאברהם (מעין רביעי, נר נ"ב) וז"ל "מצאתי בספר כתב יד וזה לשונו: דע שיש סוד גדול בלכישת בגדי פשתן, שכל הלובש בגדי פשתן לבן, אין שולט בו לא עין הרע ולא רעה ולא שום מיני כישוף. אמנם סגולת בגדי פשתן זה דוקא כשלוש בגדי פשתן לבדו, בלא מין אחר עמו, אבל אם נתערב מין אחר עמו, אפילו חוט אחד, פוסל בו".

דרוש לשבת שקלים

באחד באדר משמיעים על השקלים

ד' פרשיות כנגד ד' מוחין:

פרשיות אלו שזוכים להם עם ישראל משבת מברכים של אדר ואילך, סימנם שזופ"ה שהם: שקלים, זכור ופרה, החודש. והם ארבע, כנגד ארבעה מוחין שיש בכל פרצוף ופרצוף בעולמות העליונים, וכנגד זה יש באדם ארבעה מוחין, והם: חכמה בינה, חסדים וגבורות.

פרשת "שקלים" היא כנגד מוח החסדים דדעת, שאותו מתקנים ע"י הצדקה והחסד שאנחנו עושים.

פרשת "זכור" היא כנגד מוח הגבורות דדעת, שאותו מתקנים ע"י הגבורות והדינים שאנחנו משתמשים בהם כנגד הרשעים, כגון מחיית עמלק והמן, שכידוע מכים אותם ע"י הגבורות הקשות הנרמזות בכרכת האל הרב את ריבנו והדן את דינו וכו', שיש שם חמש נ"ו, שכל נ"ו היא גבורה קשה כנודע, כנגד חמש גבורות מנצפ"ך.

פרשת "פרה" היא כנגד מוח הבינה, שמתקנים אותו ע"י הטהרה והקדושה, ופרשת פרה היא מטהרת את האדם, שהתשובה היא באמא העליונה המטהרת ומנקה את האדם מעוונותיו.

פרשת "החודש" היא כנגד מוח החכמה שמתקנים אותו ע"י ראש חודש, כמ"ש ראשית חכמה, כי החכמה היא בראש כנודע, כי חדשי השנה כולם הם כנגד אברי הראש, וכמש"כ רבנו האר"י ז"ל בדרושי ר"ה, תשרי כנגד הגולגולת, חשון כסלו כנגד ב' אזניים, טבת שבט כנגד ב' עיניים, אדר כנגד החוטם, והפה נתקן במה שמקדשים ישראל את החודש בפיהם. והם האברים המנהיגים את כל גופו של האדם לתורה ולמצוות, ה' יזכנו לתקן הכל.

כנגד ד' חושים:

עוד נודע שאלו הפרשיות ג"כ כנגד ארבע אותיות הוי"ה ב"ה, וכנגד ארבעה חושים שבאדם ראייה, שמיעה, ריח, דיבור, והם הכנה לקראת השנה הבאה עלינו לטובה המתחדשת בחודש ניסן ראש לחדשים.

ורמז נפלא רמזו בזה כי ד' החושים הנ"ל שמקומם בעי"ן, חוט"ם, אז"ן, פ"ה, גי' פור"ם כי פורים הוא הכריח התיכון שבין הפרשיות שכן ב' פרשיות לפניו וב' פרשיות לאחוריו.

טעמים לנתינת מחצית השקל

א. משמיעין על השקלים:

הטעם שנותנים מחצית השקל באדר וכבר מתחילים בקריאת פרשת שקלים קודם ר"ה, מפני שבזמן שבית המקדש היה קיים היו משמיעים על השקלים באחד באדר לשקול מחצית השקל לכל אחד מישראל, ולהביאם לבית המקדש כדי שיקריבו קרבנות מתרומה חדשה ממעות מחצית השקל החל מראש חודש ניסן, דאמר קרא "זאת עולת חודש בחדשו", אמרה תורה יש לך חודש שאתה צריך לחדשו בהבאת עולות תמידין ומוספין מתרומה חדשה, וגמרינן בגמרא (מגילה כט:): בגזירה שוה שחודש זה הוא חודש ניסן, וכיון דבניסן בעי להקריב מתרומה חדשה, לכך מקדימין ומשמיעין על השקלים באדר הסמוך לו. ואנחנו משלמים פרים שפתינו בקריאת הפרשה של "כי תשא" דכתיב בה ענין השקלים.

ב. להקדים שקליהם לשקלי המון:

עוד אמרו בירושלמי פ"ק דמגילה, אמר ר' שמעון בן לוי, צפה הקב"ה שהמן הרשע עתיד לשקול כספו על ישראל, אמר, מוטב שיוקדם כספן של בני לכספו של אותו רשע, לפיכך מקדימין וקורין בפרשת שקלים.

ג. כנגד עשרת אלפים ככר כסף ששקל המון:

בתוס' (שם דף ט"ז) ד"ה "ודחי" כתבו, ז"ל: שמעתי שעשרת אלפי ככר כסף עולין חצי שקל לכל אחד מישראל שהיו שש מאות אלף, ע"כ. ביאור דבריהם הוא כי כשנחשוב סכום כל חצאי השקלים אשר נותנים ס' ריבוא כל ימי חייהם שהם חמשים שנה, [כי שנות האדם שבעים שנה, צא מהן עשרים שנה, כי החיוב מבן עשרים ומעלה, ישארו

חמשים שנה], והרי כל אחד מישראל נותן במשך ימי חייו "מנה" למחצית השקל של קודש, [כי מחצית השקל הוא ב' דינרים, וחמשים פעם ב' דינרים הוא מנה], ולפי"ז ששים איש נותנים בחייהם ששים מנה שהם שוים לככר אחד כסף, א"כ ששים ריבוא מישראל עולה עשרת אלפים ככר כסף.

ד. זוקף את ראשם בכי תשא:

במדרש תנחומא, מובא: בפרשת שקלים אמר משה לפני הקב"ה: רבונו של עולם, משאני מת איני נזכר. אמר לו הקב"ה: חייך, כשם שאתה עומד עכשיו ונותן להם פרשת שקלים ואתה זוקף את ראשך, כך בכל שנה כשקורין אותה כאילו אתה עומד שם באותה שעה וזוקף את ראשך. ע"כ.

וצריך להבין מה עניין זקיפת ראשם של ישראל כאשר הם קוראים פרשת שקלים? נקדים לבאר את מאמר חז"ל (נדה ג) אמר רב אסי, אין בן דוד בא עד שיכלו כל הנשמות שבגוף, ופירש רש"י: כי "גוף" שם מקום המיוחד לנשמות העתידים להיות נולדים.

%לכל אדם יש למעלה כדוגמתו למטה

ראוי לדעת, כותב ה'בני יששכר', שאף על פי שהנשמה יורדת להתלבש בגוף האדם למטה בעולם הזה, שורש הנשמה נשאר למעלה במקורה, ששמו "גוף". ואותו חלק הנפש אשר בשמים ממעל מאיר לאשר בארץ בגוף האדם, והחלק אשר בארץ משתוקק למקורו אשר בשמים. ואם כך, נמצא שיש לכל אדם שני חצאי נפשות - אחד למטה, בתוך הגוף הגשמי, ואחד למעלה, בשמים. וזהו שפירש המגיד ממעזריטש על הפסוק "עשה לך שתי חצוצרות כסף" - "חצוצרות" - שתי חצאי עורות, שהם שני חלקי הנפש, למטה ולמעלה, "כסף" - שהם נכספים ומשתוקקים זה לזה.

על פי זה, מבאר הרב, את מאמר חז"ל (ברכות יח) "אמר רבי יוחנן הרוצה שיקבל עליו עול מלכות שמים שלימה, יפנה ויטול ידיו ויניח תפילין ויקרא קריאת שמע, וזו היא מלכות שמים שלימה". והנה, חלק הנפש אשר למטה בעולם הזה כלול מרמ"ח אברים, וכן חלק הנפש שלמעלה בשמים, גם הוא כלול מרמ"ח אברים רוחניים, וכאשר מוסר האדם את נפשו לה' באהבה, מאירים שני חלקי הנפש, וכך מתחברים רמ"ח אברים של מטה עם רמ"ח אברים שלמעלה, ומקבלים "מלכות" [496]. וזהו פירוש מאמר חז"ל: "הרוצה לקבל עליו עול מלכות שמים שלימה, יפנה ויטול ידיו, ויניח תפילין ויקרא 'קריאת שמע', [כתב השל"ה הקדוש בקיצור דיני קריאת שמע: ויארץ באחד ויכוין שהוא מוסר נפשו ורוחו ונשמתו על קדושת שמו הגדול. ומי שמכוין כן בשעת קריאת שמע נחשב לו כאילו נהרג על קידוש השם יתברך], שכן כאשר האדם מוסר את נפשו ב"קריאת שמע", הוא מחבר את שני חלקי נפשו, רמ"ח אברים שלמעלה עם רמ"ח אברים שלמעלה, שביחד הם בגימטריא "מלכות" - ולכן זוהי מלכות שמים שלימה".

לפי זה יתבאר מדוע ציוה הקב"ה לתת דוקא תרומה לה' מחצית השקל, לא יותר ולא פחות, הדל לא ימעיט והעשיר לא ירבה. שכן אותו חלק נפש של האדם אשר למעלה בשמים, אינו צריך תיקון, כיון שאינו נפגם מחטא האדם למטה. ורק החצי של הנפש, הנמצא בעולם הזה, שנפגם מחטא האדם, הוא שצריך תיקון. ולכן, עיקר עבודת האדם היא לתקן חלק זה של הנפש, הנמצא למטה, כדי שיוכל לחברו עם חלק הנפש שנמצא למעלה בשמים. וזהו שנצטוו ישראל לתת מחצית השקל, כי "שקל" בגימטריא ארבע מאות ושלושים, כמו גימטריא של "נפש", ומכאן שמחצית השקל שהצטרפו ישראל לתת הוא כנגד מחצית הנפש אשר למטה בעולם הזה, שצריך תיקון.

לפי זה יתבאר הכתוב "כי תשא את ראש בני ישראל" שהוא מלשון לרומם. כלומר, כאשר תרצה לשאת ולחבר את נפשות ישראל למטה עם החלק הנפשות שלהם למעלה בשמים, אז "ונתנו איש כופר נפשו לה' מחצית השקל" - צריך לתת מחצית השקל, שהוא כנגד מחצית הנפש, שנמצאת כאן למטה בעולם הזה וצריכה תיקון, ועל ידי כך ניתן לרומם את הנפש שנמצאת למטה ולחברה עם הנפש הנמצאת למעלה בשמים.

משה רבנו שורש הדעת וע"י פר' שקלים מעוררים בחי' הדעת:

ומוסיף ה"בני יששכר", שמשו רבנו הוא בבחינת הדעת הכללית של ישראל, לכן בזמן שהיה משה רבנו בחיים, השפיע הוא לכלל ישראל מבחינת הדעת, ולימד את בני ישראל דעת איך לחבר את חלקי הנפשות אשר בארץ לרא"ש בני ישראל, היינו שורשם העליון אשר בשמים ממעל.

ואולם חשש משה רבנו פן כשייגנו אורו, אור הדעת, שוב לא יהיה לישראל הדעת הזו, וזה ששאל את הקב"ה: רבונו של עולם, כשאני מת, אין אני נזכר, כלומר, לאחר פטירתו שוב לא היה מי שיחבר את נפשות ישראל לשורשם העליון. אמר לו הקב"ה: חייך, כשם שאתה עומד עכשיו, ונותן להם את פרשת שקלים, ועל ידי כך אתה זוקף את

ראשם, דהיינו - מחבר את חלק נשמתם שלמטה שם שורש נשמתם שלמעלה, כך גם לאחר פטירתך מן העולם, בכל שנה ושנה, כאשר ישראל קוראים לפני את פרשת שקלים, אני מחשיב לך כאילו אתה עומד שם באותה שעה, וזוקף את ראשם.

ובכל שנה מתעורר בכל עדת ישראל, נשמת משה רבנו בחינת הדעת, ללמדם דעת ותבונה והשכל, לקשר עצמם בדביקות צורם ויוצרים, ואיך יקבלו עליהם עול מלכות שמים שלימה, כי זה כל האדם. ולכן קוראים פרשת שקלים בהגיע חודש אדר, שבחודש זה קיימו וקבלו היהודים מחדש קבלת התורה מאהבה במסירות נפש, כי עד היום היה מודעה רבא לאורייתא, ובזמן הנס קבלו עליהם ועל זרעם באהבה את התורה (שבת פח). וזה שמוכא בזוהר הקדוש (ח"ב קצ"א): "וקבלו היהודים - זה משה רבנו, כלל היהודים שקיבל מגילת אסתר מסיני".

נמצא, כי תכלית קריאת פרשת שקלים היא לעורר על ידי הקריאה, את התחברות נפשות ישראל למטה עם שורש הנשמות שלמעלה, וזאת על יד שיקבלו ישראל על עצמם עול מלכות שמים שלימה למסור נפשם למען קונם, הבורא יתברך שמו. ולפי זה נבין מה שדקדק המלך אחשוורוש לומר לאסתר המלכה: "עד חצי המלכות וינתן לך", שלא רצה שתהיה מלכות שלימה, ולא רצה שתהיה עבודת ישראל במסירות נפש, שידע שעל ידי זה תהיה מלכות שמים שלימה, ימחק זרע עמלק, ואז תעבור ממשלת זדון מן הארץ.

ה. פדיון נפשנו מהס"א וגונדא דיליה:

ידוע מה שאמר רבנו האר"י זיע"א, כי כל שנה ושנה מתגברת אותה קליפת המן הרשע להשמיד להרוג ולאבד, והקב"ה הקדים את מצות השקלים לאבד את מחשבת המן לשקול עשרת אלפים ככר כסף. א"כ, כמו שבפעם הראשונה הקדושה התגברה על הס"א, וע"י מצות השקלים פדינו עצמנו ונפשותינו מיד המן וגונדא דיליה, כן בכל שנה ושנה כאשר קוראים בציבור פרשת שקלים, מכניעים את הס"א והמן הרשע, ופודים נפשינו מן הס"א ומקליפת המן, ומתעלים בקדושה. והוא מש"כ "כי תשא את ראש בני ישראל" וה' בראשם, ומתעורר ענין בנין ביהמ"ק, ויה"ר שנוכח לקיים מצות שקלים בפועל, אמן.

ו. להנצל מעין הרע של המן:

טעם נוסף לקריאת פרשת שקלים, משום שהמן הרשע בדק באיזה חודש ישים ויתן עין הרע על עם ישראל, והחליט שחודש אדר מסוגל לזה וכו', לכן נותנים בחודש אדר זכר למחצית השקל שזה הועיל בעבר נגד עין הרע של המן מעם ישראל.

ז. לכפר על נפשותיכם:

בירושלמי (שקלים פ"א) כתוב על הפסוק "זה יתנו מחצית השקל בשקל הקודש", כמין מטבע של אש הוציא הקב"ה מתחת כסא כבודו והראהו למשה ואמר לו כזה יתנו. ומבואר בתוס' חולין (מב.) שהראה הקב"ה למשה מטבע של אש לא משום שהיה קשה לו להבין מה הוא "מחצית השקל", אלא תמה משה כיצד מסוגלת מחצית השקל להיות כפרה על חטא זה. ואז הראה לו הקב"ה מטבע של אש שכידוע אומרים המפרשים שצריך לעשות המצוות ובפרט הצדקה בחמימות באש אהבת המצוה.

הבעש"ט המשיל ע"ז משל, לאחד שלמד מלאכת צורפות הכסף והזהב והמורה הראה לו את כל הפרטים הנצרכים למלאכה, אבל לא אמר לו שצריך לשים אש תחת הכסף או הזהב להתך אותם כי דבר פשוט הוא מאד. ולאחר מכן כשהתלמיד עשה כל פרטי המלאכה לא שם אש, וברור שלא נעשה דבר.

זהו שהראה לו הקב"ה למשה מטבע של אש, כלומר נתינת המטבע לבד לא תעזור לכפר על נפשותיכם אלא רק ע"י החמימות והאש, אז יכפר על האדם.

ח. שקלים מלשון משקל:

עוד ביאור נפלא מובא בכתבי הרי"ח הטוב, שענין השמעת השקלים הוא מלשון משקל מאזנים, כי אמרו רבותינו בניסן נגאלו ובניסן עתידין להגאל, ולכן צריך שישראל יעשו תשובה קודם, כדי שיהיו ראויים להגאל. וזו כונתם ז"ל כי באדר משימעים על השקלים, דהיינו שהאדם "ישקול" מעשיו מאשר חטא על הנפש, כמה מצוות יש בידו, וכן כמה עבירות יש בידו, כדי שיחזור בתשובה ויהיה ראוי לגאולה.

ט. והאלילים כרות יכרתון:

ועוד ביאר הרי"ח הטוב, כי שקלים גי' ת"ף, כמנין פלונית (לילי"ת), כדי שנשבור כחה וכל גונדא דילה, והאלילים כרות יכרתון, וזה ענין של מחיית עמלק בחודש זה.

י. מדת הענוה:

עוד רמזו בענין הבאת השקלים בשוה העשיר והעני, להורות חיוב הענוה כי גדול וקטן שם הוא, על כן העשיר לא ירבה והדל לא ימעט, כולם שווים בחובתם וזכותם בעבודת הבורא.

טעמים לנתינת 'מחצית' ולא שקל שלם

הנה יש לדקדק מדוע צוה הקדוש ברוך הוא את עם ישראל שיביאו מחצית השקל ולא שקל שלם, והלא דבר שלם יש בו יותר חשיבות, כמצות לקיחת אתרוג דדוקא בשלם ולא בחסר, וכן בשבת מקפידים לקחת שני ככרות שלימות וצ"ב למה נשתנה ענין מחצית השקל. במפרשים הובאו כמה טעמים לכך.

א. לכפר על מכירת יוסף:

מצות מחצית השקל באה לכפר על עוון מכירת יוסף, וסכום מכירת יוסף היה עשרים גרה כסף, כמוכא במדרש (ב"ר פ"ד ס"ו ח"י): א"ר יהודה בר סימון אמר הקב"ה לשבטים אתם מכרתם בנה של רחל בעשרים כסף, לפיכך יהיה כל אחד ואחד מגיעו בקע לגולגולת, הה"ד (שמות לח) בקע לגולגולת מחצית השקל. ומפרש המתנות כהונה ע"פ הירושלמי, שעשרים כסף הם חמשה שקלים, וא"כ מגיע לעשרה אחים מחצית השקל לכל אחד ואחד, ולזה כתוב מחצית השקל בה' הידיעה, לרמוז על אותו מחצית השקל שהגיע לכל אחד מהשבטים במכירת יוסף.

ב. במקום שעבוד מצרים:

עוד מבארים, ע"פ הידוע שיש חמש גבורות קשות והם חמשה שמות אלהים, ושם אלהים גי' פ"ו, וחמש פעמים פ"ו יעלה ארבע מאות שלושים, כמנין שקל. ומכיון שהיינו בשעבוד מצרים רק חצי מהזמן, לכן החצי השני צריך לתקן אותו ולכפר עליו ע"י מצוות מחצית השקל. והענין הוא, כי חצי מארבע מאות שלושים עולה כמנין מאתים חמש עשרה, ועם הכולל עולה רי"ו, כמנין "גבורה", וכידוע שהגבורות הם עיקר הדינים. והנה אדם יחיד לבדו אינו יכול לבטל את כל הגבורות הקשות, אלא צריך את האחדות של כלל ישראל, ורק עי"ז יתבטלו כל הדינים ויתמתקו ה' שמות אלהים, ואז נזכה לגאולה שלימה בקרוב.

ג. רמז לאחדות:

עוד יבואר דמצות מחצית השקל שמביאים דוקא מחצית, לומר כי כל אחד מישראל בפני עצמו אינו אלא מחצית, ורק כאשר יתחבר עם רעהו באהבה ובלב שלם, אזי הוא מקבל השלמתו, ושניהם כאחד הם שלם. ובזה רמזו הרמז הנודע אשר בחרו כל מדפיסי הספרים לכתוב כינוי לשם השם הנכבד בצורת שני יודין כזה [י-י] כי בהתחברות שני יהודים יחדיו שורה שכינה ביניהם. אמנם אם הנקודות אחד מעל השני הרי זה כסימן סוף פסוק.

ד. לכפר על חטא העגל:

טעם נוסף יש בו, הנה נודע כי עם ישראל חטאו בחטא העגל חצי יום, וכמו שאמרו חז"ל (שבת פרק ר' עקיבא) על הפסוק (שמות לב, א) "וירא העם כי בושש משה" לשון בא שש, לאחר שעברו שש שעות שראו שמושה לא בא אז עבדו עבודה זרה, לכן נצטוו זה כנגד זה להביא מחצית השקל לכפר על המעשה הרע שעשו בחצי יום.

ה. הנשים לא חטאו בעגל:

ועוד יש לומר שמכיון שהנשים חטאו בחטא העגל ולא הנשים, שהרי הנשים לא רצו לתת מתכשיטיהן לעשיית העגל. והרי איש ללא אשה נחשב לחצי גוף, נמצא שרק חצי גוף עבד עבודה זרה לכן נצטוו לתת רק מחצית השקל.

ו. כל ישראל ערבים:

עוד ביאור על פי מה שמובא במדרשים שבחטא העגל לא חטאו ישראל קדושים, ורק הערב רב שעלו עמם הם עשו את העגל. אבל כל ישראל ערבים זה לזה, ולכפר על חטא זה שלא מיחו ישראל בידי הערב רב, וחטאו בסיבת הערבות, לפיכך נתחייבו במחצית השקל.

ז. לכפר על עשרת הדברות:

עוד פירוש יש בזה, שהרי השקל עשרים גרה, נמצא שמחצית השקל שוה לעשר גרה לכפר על עשרת הדברות שעברו עליהם [דעת זקנים מבעלי התוס'].
ח. לכפר על נפשותיכם:

עוד יבואר לפי הא דמחצית השקל הוא לכפר על נפשותיכם, יובן דדוקא מחצית, לפי חשבון דרביעית דם היא הנפש. ומשקל רביעית דם הוא כ"ה סלעים, ואם נחשב מספר מחצית השקל של חמשים שנה יעלה בדיוק כ"ה סלעים. ועבודת המקדש היתה עד גיל חמשים כמו שנאמר: "ומבן חמשים שנה ישוב מצבא העבודה". [או שחשבון חמשים שנה יחשב מבן עשרים עד בן שבעים, דימי שנותינו שבעים שנה].

ט. להכריע העולם לכף זכות:

איתא בגמ' קידושין (דף מ'), ונפסק ברמב"ם הל' תשובה (פ"ג ה"ד): לעולם יראה אדם את העולם כולו, חציו זכאי וחציו חייב, עשה עבירה אחת הכריע את עצמו ואת העולם כולו לכף חובה, עשה מצוה אחת הכריע את עצמו ואת העולם כולו לכף זכות. רמז להכרעת העולם כולו לכף זכות היא מחצית השקל.

י. משמיעין מלשון כינוס (אחדות):

על ידי שכל איש יהודי נותן מחצית, מתחברים כל המחציות להיות שלם אחד, ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ. וזהו תשובת המשקל לקטרוגו של המן "ישנו עם אחד מפוזר ומפורד בין העמים", היא אחדות ואהבת ישראל. ולפיכך אמרו חכמים "משמיעין על השקלים" ולא מכריזין, כי משמיעין הוא לשון כינוס והתאספות כמו שכתוב (שמואל-א טו) "וישמע שאל את העם".

מעשה על ר' חיים מוולוז'ין בענין הנ"ל:

מעשה אשר פלש המצביא הגדול נפוליאון קיסר, מצרפת לרוסיה, עם צבא אדיר שהיו בו למעלה מחצי מיליון אנשי חרב מלומדי מלחמה, היה זה בחודש תמוז תקע"ב אחרי הצלחות מרשימות ביותר, רוב מדינות אירופה כבר נכנעו למרותו של נפוליאון, אולם החלטתו של נפוליאון אם להסתער על לב הממלכה הרוסית לוותה בהתלבטויות רבות. שמע נפוליאון על גדלותו וחכמתו הרבה של הגאון רבי חיים מוולוז'ין זצ"ל, וכאשר הגיעו נפוליאון וצבאו לחניית לילה סמוך לוולוז'ין ביקש נפוליאון להפגש ולהתייעץ עם רבי חיים. הוא פנה אליו ושאלו: "מה דעתך על עתיד מלחמה קשה זו שפתחתי בה, האם תסתיים אף היא בניצחון כביר, או חלילה אסון נורא מוכן לי אי שם בדרכי".

השיבו רבי חיים, אמשול לך משל למה הדבר דומה, לנסיך אחד שעשה פעם את דרכו במרכבה אדירה רתומה לארבעה סוסים אבירים ומשובחים. והנה בהגיעו לתוך יער עבות מעדו רגלי אחד הסוסים לתוך ביצה טובענית, ומשך אחריו גם את שאר הסוסים, והמרכבה התהפכה על צידה, כל מאמצי העגלון והמשרתים לחלצם מן הבוץ עלו בתוהו. עברו שעות אחדות והנה איכר פשוט מתקרב עם עגלתו הרעועה, רתומה לשלשה סוסים כחוישים ודקים מאד, ואף הם החלו מועדים ושוקעים בביצה, אולם האיכר שלף מיד את שוטו, הצליף על הסוסים אחת ושתים, אלו אזרו את שארית כוחם, נעו לכאן וזו לשם, ופתאום משכו את העגלה אל מחוץ לביצה, ויהי הדבר לפלא בעיני הנסיך ומשרתיו. **ניגש** הנסיך אל האיכר ותמה באזניו, לי יש ארבעה סוסים אבירים ומיוחסים ולך שלושה צנומים ודקים ולפלא הוא איך דוקא הסוסים שלך נחלצו ברגע אחד מן הבוץ, ואילו שלי כבר שעות מתבוססים בבוץ ולא יודעים איך להמלט מצרה זו. הסביר לו האיכר, הסוסים שלך מיוחסים המה, כל אחד מהם נטלת מהטובים מדינה, ממדינות שונות, לפיכך כשאתה מצליף על גבן, מושך כל סוס והמובחרים שבכל לרוח אחרת ואינם מצליחים להתאחד למען המטרה. מה שאין כן הסוסים שלי הדלים והכחוישים, כולם ממשפחה אחת, אמא ושני בניה, לכן כשמכה אני את האחד גם השנים האחרים נחלצים מיד לעזרתו.

והנמשל, אמר רבי חיים: כיוצא בזה בענין שאנו דנים בו. אתה המלך נפוליאון דומה לנסיך ההוא, לרשותך צבא אדיר מחומש ומאומן היטב, אלא שאינו עשוי מעור אחד, מורכב הוא מצבאות אוסטריה, פרוסיה, ספרד ואיטליה, שנלוו אל הצבא הצרפתי אשר תחת פיקודך, לפיכך מתאמץ כל אחד מהם להסב לעצמו את תהילת הניצחון, ועוד ששמח בנפילת עמיתו בן ארץ אחרת. מה שאין כן צבא רוסיה, אף כי דל וצנום הוא באמצעים, כיון שמאוחד הוא, בנוי הוא כמקשה אחת, מבני עם אחד הלוחמים להגנת ארץ אחת ארצו שלו, הרי כל אחד חש בסכנה המשותפת עליו ועל חברו גם יחד, ועושים יד אחת לחרף נפשם על הצלחתם וניצחונם. "מכאן הוד מלכותו נובע הפקפוק שלי

בניצחונכם" סיים רבי חיים מוולוז'ין את פרשנותו על עתיד המלחמה. ואכן התברר שצדק, וחכם עדיף מנביא. [אבי הישיבות]

עניני צדקה

מטבע דומה לאש:

כתב הנועם אלימלך, כי בשעת נתינת מעות יש לזכור כי כל מטבע דומה לאש שכמו האש בכוחה לשרוף ולהשמיד, או לחילופין להשתמש בה לתועלת, כגון לבשל בה אוכל וכדומה, כך גם הממון אם נותנים אותו למטרה רצויה, לשם צדקה וגמילות חסדים, הרי הוא מביא תועלת מרובה לאדם, ואם משתמשים במטבע זו דברים אסורים אזי היא עלולה לשרוף ולגרום נזקים גדולים. לכן כשאדם נותן צדקה ידע כי זוהי ההשתמשות הכי טובה בכסף שעל ידה הוא מקבל שפע של טובה בעולם הזה ובעולם הבא. [נועם אלימלך]

וצדקה תציל ממות:

מובא באבות דרבי נתן (פרק ג') מעשה בחסיד אחד שטבעה ספינתו בים. רץ רבי עקיבא לבית דין להעיד על אותו חסיד שטבע כדי להתיר את אשתו להנשא ולא תחשב לאשת איש. והנה עוד לא הספיק רבי עקיבא להעיד, ראה שהחסיד הזה הגיע לבית הדין ואמר לו ידעתי שאתה תלך להעיד עלי, לכן מיד הגעתי לכאן שידעו שאני חי. שאלו ר' עקיבא מי הציל אותך, ענה צדקות שהייתי רגיל לעשות, הם שהצילו אותי, כי כשנכנסתי במצולות הים שמעתי שגל אחד אמר לחבירו רוצו ונעלה אותו, משום שעשה צדקה כל ימיו. באותה שעה פתח רבי עקיבא ואמר ברוך אלוקינו שבחר בתורתו שעומדת לעד, וצדקה תציל ממות.

בזכות הצדקה:

ידוע דעל ידי שאדם מפריש מכספו לצדקה בזה הוא מונע מעצמו מללכת לרופא חלילה עבור איזה טיפול וכדו', בפרט כשהטיפול כרוך בהוצאות מרובות. ולכן טעות חמורה היא לחשוב שבמקום לתת כסף לצדקה היה אפשר לקנות סלון יפה לבית, כי האדם לא יודע מה נגזר עליו בשמים.

מעשה על רבנו מרדכי שרעבי בענין הנ"ל:

ומסופר על מו"ר ועט"ר המקובל האלקי רבי מרדכי שרעבי זצוק"ל, שיום אחד פנה אליו יהודי בדמעות שלישי ואמר לו שיש לו גידול בגוף ב"מ, וצריך לעבור ניתוח בעוד שבועיים. הסתכל הרב על הצילום ואמר לו, בעזרת ה' לא תצטרך לעשות ניתוח, רק תתן שתים עשרה אלף לירות עבור התיקון שנעשה. למרות שבדרך כלל היה הרב מבקש ששים לירות אבל במקרה הזה למרבית הפלא ביקש הרב סכום גדול. באותו יום הלך החולה, לווה את הכסף ונתן לרב את כל הסכום הנדרש.

מיהר הרב לחלק למוסדות ולאברכים את כל הכסף, ועשה תיקון. לאחר שבועיים אמר לו הרב תאמר לרופאים שאני מבקש שלא יעשו ניתוח לפני שעושים צילום חוזר. הלך ואמר לרופאים כדברי הרב ולא הסכימו, וטענה בפיהם - יש לנו צילום ברור מפעם שעברה, ושום דבר לא ישתנה. לאחר הפצרות רבות הסכימו הרופאים לצילום חוזר ואכן נדהמו למראה עיניהם כשראו שאין שום דבר בגופו ושלחוהו לביתו לחיים ולשלום.

נסע האיש שוב לביתו של הרב, להודיעו על הבשורה הטובה, אמר לו הרב דע לך שנגזר עליך בשמים להוציא סכום של שתים עשרה אלף לירות. התפללתי להקדוש ברוך הוא שהסכום הזה תוציא למקומות טובים ולא עבור טיפולים ורופאים, ובחסדי ה' נענתי בתפילה.

רמז במילה 'מחצית':

ידוע שבחודש זה המן הרשע רצה להשמיד ח"ו את עם ישראל. וצוה אותנו הקב"ה ליתן מחצית השקל כדי להקדים לשקלי המן ולבטל את המיתה מעל עם ישראל ע"י מצות מחצית השקל, ויש רמז לצדקה זו שמצלת מן המיתה במילה "מחצית", דהנה הצ' שבאמצע תיבת מחצית היא צדקה. וע"י הצדקה מרחיק את המות, שהרי האותיות הרחוקות מהצ' הם מ' בתחילה ות' בסוף, אותיות מ"ת, והאותיות הקרובות הם ח"י הסובבים את הצ' הרומזת לצדקה, ובזה רמז שהצ' שהיא מצות הצדקה מרחיקה את המות ומקרבת את החיים אליה, ע"י מצוה יקרה זו של מחצית השקל.

מעות במקום מות:

בגמ' מגילה אמרו: אין מדקדקין במעות פורים, אלא כל הפושט את ידו נותנים לו. ומבארים מאמר זה ע"פ מש"כ בתהלים (לג): "הנה עין ה' אל יראיו למיחלים לחסדו, להציל ממות נפשם ולהחיותם ברעב". דהנה כאשר נגזר

ח"ו על האדם גזר דין מות, יש כח ע"י תפילת הצדיקים לבטל הגזרה הזו, וכן ע"י מצות הצדקה יש כח לבטל את הגזרה. דהנה גזר הדין היורד מן השמים הוא אותיות מות, וע"י תפילת הצדיק והצדקה זוכים להמשיך אות ע' ומכניסים אותה באותיות מו"ת ונעשה "מעו"ת. וזה רמזו בפסוק הנ"ל 'הנה עי'ן ה' אל יראיו', כלומר אות עי'ן היא אצל הצדיק יר"ש 'להציל ממות נפשם' של הרשעים, ולהכניס אות העי'ן בין אותיות מו"ת, ונעשה מעו"ת. וז"ש אין מדקדקין במעו"ת פורים, כל הפושט נותנים לו אות עי'ן ומצילים אותו מן המות, אמן. [המגיד מקוונין]

צדקה קודם התפילה:

גם מעו"ת גי' תפלה (ע"ה), שקודם התפלה יתן מעו"ת בסוד "ואני בצדק אחזה פניך", ואז יזכה שתשמע תפילתו ויבטלו מעליו כל גזירות קשות ורעות.

וגם את המת יחצון:

עוד רמז במחצית השקל על ענין הצדקה, דהנה 'מחצית' הוא אותיות מת-חצי. כלומר אותיות חצי מהמילה מחצית מפרידים בין אותיות מת. והוא על דרך הפסוק "וחצו את כספו וגם את המת יחצון". כי צדקה תציל ממות, ולכן ע"י "וחצו את כספו" לצדקה, זוכה הוא שגם "את המת יחצון", כלומר יחלקו ויפרידו אותיות מת, ויהפך למחצית השקל, ויזכה לחיים ארוכים.

וזהו שאמר הכתוב "זה יתנו מחצית השקל... ולא יהיה בהם נגף", כלומר ע"י הצדקה יהיה כופר לנפשו ולא יהיה בהם נגף, כי אם חיים ארוכים מלאים ברכת ה'.

מצות מחצית השקל מכפרת על חטא העגל וכתוב בו כי תשא את ראש ב"י לאחר אותיות רא"ש באים אותיות שב"ת וזה שאמר כי תשא את רא"ש וא"כ היא מרמזת לשבת וזכות השבת ושמירתה מכפר על על חטא העגל חז"ל (ירושלמי שקלים ט:). גילו לנו, שמצוות מחצית השקל תרומה לה', באה לכפר על חטא העגל: לפי שחטאו במחצית היום יתנו מחצית השקל... רבי יוחנן בן זכאי, לפי שעברו על עשרת הדברות יהיה נותן כל אחד ואחד עשרה גרה.

ו**כתב** בעל חידושי הרי"ם בספר "הזכות" מפרש: "כי תשא את ראש בני ישראל", שהוא רמז על שבת קודש, כי אם מנשאים אותיות רא"ש לאותיות שלאחריהן מקבלים אותיות שב"ת אחרי ר' היא ש', אחרי א' היא ב', אחרי ש' היא ת', הרי אותיות שב"ת.

נ**מצינו** למדים, כי מצות מחצית השקל היא רמז על שבת קודש, ואם נצרף לכך מה שמבואר בירושלמי ובמדרש כי מחצית השקל הוא כפרה על חטא העגל, הרי מבואר כי שמירת שבת היא כפרה על חטא העגל. וכן כתב השל"ה הקדוש בפרשתנו לבאר הטעם שהקהיל משה את ישראל לצוות להם על השבת, כי היא כפרה על מה שחטאו בעגל. ומבאר הטעם לכך על פי מה ששינינו בגמרא (שבת קיח:): "כל המשמר שבת כהלכתו אפילו עובד עבודה זרה כדור אנוש מוחלין לו.

ו**הרי** זה מצטרף לפסוק הראשון בפרשתנו: "כי תשא את ראש", שהוא רמז על שבת קודש, ולמצות מחצית השקל שהיא גם כן רמז על שמירת שבת, כדי לכפר בכך על חטא העגל.

ו**כתב** ה"בני יששכר" (שבתות מאמר א סימן י) לבאר מאמר חז"ל (שבת קיח:): "אלמלי שמרו ישראל שבת ראשונה לא שלטה בהן אומה ולשון, שנאמר (שמות טז-כז) ויהי ביום השביעי יצאו מן העם ללקוט, וכתוב בתריה (שם יז-ח) ויבא עמלק". וצריך להבין הקשר בין שמירת שבת ראשונה ובין שליטת אומות העולם בישראל.

ו**ביאר** ה"בני יששכר" על פי הקדמה מדברי ה"מגלה עמוקות" (פרשת לך לך דף טז.), לבאר מה שהראה הקב"ה לאברהם בברית בין הבתרים (בראשית טו-י): "ויקח לו את כל אלה ויבתר אותם בתוך", על פי הידוע שישנם שבעים אומות העולם, והנה הם נחלקים לשני חלקים, ל"ה אומות הם משמאל של הקדושה, ושרו של עשו הוא סמא"ל ממונה ועומד עליהם, ולעומת זה ישנם ל"ה אומות מימין של הקדושה, ושרו של ישמעאל הוא רח"ב ממונה ועומד עליהם.

נ**מצא** לפי זה כי שבעים אומות הם אל"ה מול אל"ה, כלומר ל"ה אומות מימין עם א' העומד עליהם וכן ל"ה אומות משמאל עם א' העומד עליהם, ואמנם ישראל עם קודש נמצאים בתוכם באמצע בין שני אל"ה, וזהו רמז הכתוב: "ויקח לו את כל אלה" - הם שתי פעמים אל"ה של שבעים אומות, "ויבתר אותם בתוך", שבתר אותם לשני חלקים והכניס את ישראל בתוכם בין שניהם. וזהו רמז הפסוק (תהלים כ-כח): "אלה ברכב ואלה בסוסים", היינו אל"ה מול אל"ה שהם שבעים אומות, "ואנחנו בשם ה' אלקינו נזכיר.

מוסיף על כך ה"מגלה עמוקות" דבר פלא, כי מטעם זה יום המנוחה של ישראל עם קודש הוא בשבת קודש, ואילו להבדיל אלף הבדלות יום חגם של הישמעאלים הוא ביום ו' שהוא צד ימין של שבת קודש, ויום חגם של בני עשו הוא אדום הוא ביום א' צד שמאל של הקדושה, וישראל שהם באמצע ניתן להם למורשה יום שבת קודש. וזהו שכתוב (ויקרא כב, לב): "ונקדשתי בתוך בני ישראל" - "בתוך" דייקא, כי בני ישראל נמצאים באמצע בין עשו וישמעאל, עד כאן.

נמצינו למדים מזה, כי קדושת שבת באמצע מבטלת קליפות ישמעאל ועשו שהם מצד ימין ושמאל של הקדושה וממונים על ע' אומות. הנה כי כן זהו שאמרו חז"ל: "אלמלי שמרו ישראל שבת ראשונה לא שלטה בהן אומה ולשון". כי אם היו שומרים שבה הראשונה היו מבטלים קליפות עשו וישמעאל שמצד שמאל וימין של שבת קודש, שהם השורש של כל, השבעים אומות, ושוב לא היתה כל אומה ולשון יכולה לשלוט בהם.

ומוסיף ה"בני יששכר" על כך רמז נאה שב"ת בגימטריא זרזי"ר עור"ב, והביאור בזה על פי מאמרם בגמרא (ב"ק צב): על הפסוק (בראשית כח, ט): "וילך עשו אל ישמעאל, לא לחנם הלך זרזיר אצל עורב אלא מפני שהוא מינו". ומפרש ה"מגלה עמוקות" על ואתחנן (אופן מ) כי קליפת עשו נקראת "עורב" וקליפת "ישמעאל" נקראת זרזיר והתחברו יחד כי הם בני מין אחד להילחם כנגד הקדושה, על כן שב"ת בגימטריא זרזי"ר עור"ב ללמדנו ששבת בקדושתו מבטלת שתי הקליפות של עשו וישמעאל.

וכותב ה'מגלה עמוקות', "וילך עשו אל ישמעאל ויקח את מחלת בת ישמעאל". כי ישמעאל בהיותו הזוהמה של אברהם בעל החסד, הנה הוא חסד מצד הקליפה שהיא קליפת חמור, ועשו שהוא הזוהמה של יצחק בעל הגבורה, הרי הוא גבורה מצד הקליפה קליפת שור. והנה שתי קליפות הללו עשו וישמעאל הן קליפות קשות הממונות על שבעים אומות העולם, כי שרו של עשו ממונה ועומד על ל"ה אומות שהם מצד שמאל גבורה דקליפה, ושרו של ישמעאל ממונה על ל"ה אומות מצד ימין חסד דקליפה, ולכן אסרה תורה לחברם יחד: "לא תחרוש בשור ובחמור יחדיו", כי יש סכנה גדולה לחבר שני כוחות הללו, שהם שורש הטומאה של שבעים שרי אומות העולם.

מעתה נבין דברי נעים זמירות ישראל במזמור: "מזמור שיר ליום השבת", המבוסס כל כולו בשבח קדושת יום השבת: "כי הנה אויביך ה' כי הנה אויביך יאבדו יתפרדו כל פועלי און". ויש לדקדק במה שבחר להכפיל לשונו להזכיר פעמיים: "כי הנה אויביך" - "כי הנה אויביך ה' כי הנה אויביך יאבדו", והיה יכול לומר בקיצור: "כי הנה אויביך ה' יאבדו יתפרדו כל פועלי און".

אך לפי האמור יש לומר כי דוד המלך רמז בכך, על הכוח הגדול של קדושת שבת להפריד בין שתי בחינות של אויבי ה', ל"ה אויבים מימין שתחת קליפת ישמעאל ול"ה אויבים משמאל שתחת קליפת עשו, וזהו שאמר: "כי הנה אויביך ה', הם ל"ה אומות מימין עם ישמעאל העומד עליהם, שכן כי הנה אויביך יי ראשי תיבות בגימטריא ל"ה עם עוד א' שהוא ישמעאל. והוסיף לומר: "כי הנה אויביך יאבדו", הם ל"ה אומות משמאל עם עשו העומד עליהם, שכן כי הנה אויביך יאבדו ראשי תיבות גם כן בגימטריא ל"ה עם עוד א' שהוא עשו, ועל שניהם יחד אמר: "יתפרדו כל פועלי און", בכוח שבת העומדת בתווך ביניהם הם נפרדים ומתבטלים.

הנה כי כן יאירו עינינו להבין מדוע שמירת שבת היא כפרה על חטא העגל, כי בחטא העגל התחברו שני כוחות הטומאה של עשו קליפת שור וישמעאל קליפת חמור, שהרי מטעם זה יצא העגל בצורת חצי שור וחצי חמור. אולם על ידי שמירת שבת הרי אנו מפרידים בין שני כוחות הטומאה, בין ישמעאל קליפת חמור מימין ובין עשו קליפת שור משמאל, ובכך יש תיקון נפלא לחטא העגל כי יתפרדו כל פועלי און.

קריאת התורה לפרשת שקלים

קודם קריאת פרשת שקלים אומרים זה

לְשֵׁם יִזְוֹד קוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא וְשְׂכִינְתֵיהּ

זו"ן יאהדונהי

בְּדוּזִילוֹ וּרְזִימוֹ וּרְזִימוֹ וּדְזִילוֹ

יאההויהה איההויהה

לִיזְוֹדָא שֵׁם י"ה או"א בו"ה זו"ן

בְּיִזְוֹדָא שְׁלִים

יהוה

בְּשֵׁם כָּל יִשְׂרָאֵל, הִנֵּה אָנַחְנוּ בָּאִים לְשִׁמֵּעַ קְרִיאַת פְּרֶשֶׁת שְׁקִלִים כִּמוֹ שֶׁתִּקְנוּ לָנוּ חֻכְמִים
וּבְרוּנָם לְבָרְכָה לְתַקֵּן שָׂרֵשׁ מִצְוָה זוֹ בְּמָקוֹם עֲלִיוֹן לַעֲשׂוֹת נַחַת רִוַח לְיִזְוֹרְנוּ
וְלַעֲשׂוֹת רְצוֹן בּוֹרְאָנוּ, וְלַעֲוֹרֵר שְׁקַל הַקֹּדֶשׁ הָעֲלִיוֹן לַפְּהוֹת נַפְשֵׁינוּ וְנִשְׁמַתֵּינוּ מִן קְלַפַּת
הַמֶּן וְגוֹנְדָא דִּילֵיהּ. וּבַסְּגֻלַת קְרִיאָה נְאֻמָּנָה זֹאת, גִּזְכָּה לְהַכְנִיעַ בּוֹחוֹת הַסְּטֵרָא אַחֲרָא
וּקְלַפַּת (לִילִית) הָעוֹלָה גִּימ' שְׁקִלִים, וְלִמְחוֹתָם מִן הָעוֹלָם. וְתָרוּם וְתִגְבִּיהַ קַרְנֵנוּ לְמַעְלָה
עַל יְדֵי מִשְׁחָה עֲבָדָךְ כִּמוֹ שֶׁהַבְּטַחְתָּנוּ כִּי תִשָּׂא אֶת רֹאשׁ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, וּבְחַסְדְּךָ תִּבְנֶה
בַּיִת מִקְדָּשֵׁנוּ וְתַפְאֲרֵתֵנוּ בְּמַהֲרָה בְּיָמֵינוּ, לְאַשֵׁר וּלְקַיֵּם מִצְוֹת שְׁקִלִים בְּפִעֵל. וַיְהִי נָעַם
אֲדֹנָי אֱלֹהֵינוּ עָלֵינוּ וּמַעֲשֵׂה יְדֵינוּ כּוֹנֵנָה עָלֵינוּ וּמַעֲשֵׂה יְדֵינוּ כּוֹנֵנָהוּ:

וַיְדַבֵּר יְהוָה יאהדונהי אֶל-מֹשֶׁה לֵאמֹר: כִּי תִשָּׂא אֶת-רֹאשׁ
בְּנֵי-יִשְׂרָאֵל לַפְּקָדֵיהֶם וְנָתַנוּ אִישׁ כְּפָר נַפְשׁוֹ לַיהוָה
יאהדונהי בְּפָקֹד אַתֶּם וְלֹא-יִהְיֶה בָהֶם נֶגֶף בְּפָקֹד אַתֶּם: זֶה א | יִתְּנוּ
כָּל-הָעֵבֶר עַל-הַפְּקָדִים מִזֹּצִית הַשֶּׁקֶל בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ עֶשְׂרִים גֵּרָה
הַשֶּׁקֶל מִזֹּצִית הַשֶּׁקֶל תְּרוּמָה לַיהוָה יאהדונהי: כָּל הָעֵבֶר
עַל-הַפְּקָדִים מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וּמַעְלָה יִתֵּן תְּרוּמַת יְהוָה
יאהדונהי: הָעֵשִׂיר לֹא-יִרְפָּה וְהַדֹּל לֹא יִמְעִיט מִמִּזֹּצִית הַשֶּׁקֶל
לְתֵת אֶת-תְּרוּמַת יְהוָה יאהדונהי לְכַפֵּר עַל-נַפְשׁוֹתֵיכֶם: וְלְקֹזֶזֶת

אֶת-כֶּסֶף הַכֹּפָּרִים מֵאֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְנָתַתְּ אֹתוֹ עַל-עֲבֹדַת אֹהֶל מוֹעֵד וְהָיָה לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל לְזָכְרוֹן לְפָנַי יְהוָה יֵאָהֲדוּנְהוּ לְכַפֵּר עַל-נַפְשֹׁתֵיכֶם:

ביאור ההפטרה

תוכן ההפטרה

יהוידע הכהן כרת ברית עם המלך והעם שיעבדו את ה', וכן כרת ברית בין המלך והעם שיהיו העם נאמנים למלכם. אחר כך ניגשו כל העם לבית הבעל שברו והרסו את הצלמים הרגו את מתן כהן הבעל, את עתליהו המיתו בחרב, והושיבו על כסא המלוכה את יהואש, שעשה את הישר בעיני ה' כפי שלימד אותו יהוידע הכהן.

יהואש הציע בתחילה לכהנים שהם יקחו לעצמם את השקלים שתורמים בני ישראל, וכן כספי ערכים וחרמים, והם יחזקו את בדק הבית. אך כשראה שהכהנים לא חזקו את בדק הבית, הציע יהואש לכהנים שלא יקחו יותר את הכסף, אלא יתנו אותו לבדק הבית, הכהנים הסכימו לדבריו.

ולכן יהוידע הכהן לקח ארגו אחד, עשה חור במכסה והציב אותו ליד המזבח, ואז כל מי שבא לבית ה' שם בארגו את תרומתו. וכשראו שהכסף בארגו רב, באו לקחו את הכסף ונתנו אותו לעושי המלאכה לגודרים ולחוצבים ולכל תיקון הנחוץ בבית, הם בחרו אנשים נאמנים ולכן לא חישבו איתם אלא סמכו עליהם.

מכסף זה לא קנו כלים לבית המקדש כגון מזרקות, חצוצרות כלי זמר וכדומה, אלא השתמשו בו לבדק הבית בלבד. אך כסף אשמות וחטאות, שהוא כסף שאדם הפריש לקנות אשם או חטאת ונותר לו כסף, ניתן לכהנים וקנו בו עולות, את הבשר הקריבו על המזבח ולעצמם לקחו את העורות.

מלכים ב פרק יא פסוק יז - פרק יב פסוק יז.

וַיִּכְרֹת יְהוֹיָדָע חכהן שהיה בזמן יואש מלך יהודה, והוא כרת בתחילה **אֶת-הַבְּרִית בֵּין יְהוָה וּבֵין הַמֶּלֶךְ וּבֵין הָעָם לְהִיזֹת** המלך והעם **לְעִם לַיהוָה** שיהיו כולם נאמנים לעבודת ה' ולהסיר הבעלים, ואח"כ כרת ברית **וּבֵין הַמֶּלֶךְ וּבֵין הָעָם** שיהיו העם נאמנים למלכם (רש"י): יח וכנגד הברית הראשונה אומר **וַיָּבֹאוּ כָּל-עַם הָאָרֶץ בֵּית-הַבַּעַל וַיִּתְּצוּהוּ** נתצו והרסו אותו ו **אֶת-מִזְבְּחֹתָו (מִזְבְּחֹתָיו קָרִי) וְאֶת-צִלְמֹתָיו שִׁבְרוּ הַיָּטָב** בחוזק (רש"י) **וְאֵת מִתְּנֵן** כך שמו **כִּתְּנֵן הַבַּעַל הָרְגוּ לְפָנַי הַמִּזְבְּחוֹת וַיִּשְׂם הַכֹּהֵן פְּקֻדֹת מְמוֹנִים עַל-בֵּית יְהוָה** כפי שתיקן דוד, כי עתליהו ביטלה סדר משמרות הבית (רש"י): יט וכנגד הברית השניה בין המלך ובין העם אומר **וַיִּקַּח אֶת-שָׂרֵי הַמֵּאוֹת וְאֶת-הַכֹּהֲנִים הַגְּבוּרִים הָאֲדִירִים וְאֶת-הָרָצִים הַמוֹשְׁלִים (מַלְבִּיִּים) וְאֵת כָּל-עַם הָאָרֶץ וַיִּרְדּוּ אֶת-הַמֶּלֶךְ מִבֵּית יְהוָה וַיָּבֹאוּ דָרֶךְ-שַׁעַר הָרָצִים אֶל בֵּית הַמֶּלֶךְ וַיֵּשֶׁב עַל-כֶּסֶף הַמְּלָכִים: כ** וַיִּשְׁמַח

כָּל-עַם-הָאָרֶץ וְהָעִיר שָׁקְטָה נחה, ולא נתעוררה עוד מלחמה בעבור זה [על הריגת כהן הבעל וניתוץ העבודה זרה].

כִּי וְאֶת-עֵת־לֵילָהּ שהייתה לב בעלה יהורם מלך יהודה אחרי תועבות אביה ואמה איזבל **הֵמִיתוּ בַחֶרֶב בֵּית מֶלֶךְ (הַמֶּלֶךְ קָרִי)** והעם שמחו בהריגת עתליהו ולא היה עוד מי שיעורר מלחמה (מ"ד).

יבא בֶן-שֶׁבַע שָׁנִים יְהוֹאָשׁ בְּמֶלְכּוֹ [א]: בַּשָּׁנָת-שֶׁבַע לַיהוָה מלך ישראל **מֶלֶךְ יְהוֹאָשׁ** בן אחזיה מלך יהודה **וְאֶרְבָּעִים שָׁנָה מֶלֶךְ בִּירוּשָׁלַם וְשָׁם אִמּוֹ צְבִיָּה מִבְּאֵר שֶׁבַע: וַיַּעַשׂ יְהוֹאָשׁ הַיֵּשָׁר בְּעֵינָי יְהוָה כָּל-יָמָיו אֲשֶׁר [ב] הוֹרָהוּ לְמַדּוֹ יְהוֹיָדָע הַכֹּהֵן** ואחרי מות יהוידע השחית דרכו (מ"צ ומ"ד) **[ג]: דַּרְךְ הַבְּמֹת יָחִיד לֹא-סָרוּ** לא בוטלו שהקריבו עליהם לשם

ה' עוֹד הָעַם מִזְבָּחִים וּמִקְטָרִים בְּבָמֹת ונאסרו משנבנה הבית (מ"ד) וענשם כרת: **ה וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ יְהוֹאָשׁ אֶל-הַכֹּהֲנִים כָּל-כֶּסֶף הַקִּדְשִׁים אֲשֶׁר-יֹבֵא בֵּית-יְהוָה כֶּסֶף עֹזֵר** הוא מחצית השקל שנאמר בו כל העובר על הפקודים וכן **אִישׁ כֶּסֶף נַפְשׁוֹת עָרְפוּ** שהתנדב ואמר ערכי עלי, וכן **כָּל-כֶּסֶף אֲשֶׁר יַעֲלֶה עַל לֵב-אִישׁ לְהָבִיא בֵּית יְהוָה** נדבה **בֵּית יְהוָה** כגון האומר הרי עלי מנה לבדק

הבית (ר"ש"י): **ו כל הכספים הללו יקָחוּ לָהֶם הַכֹּהֲנִים** לעצמם **אִישׁ מֵאֵת מִפְּרוֹ** ידירו ומיודעו **וְהֵם תְּמֹרֵת זֶה מִהַכֶּסֶף שֶׁלָּהֶם יַחֲזִקוּ אֶת-בְּדֶק הַבַּיִת** יתקנו כל מקום הצריך תיקון **לְכָל אֲשֶׁר-יִמָּצֵא שָׁם**

עיונים והארות

הסוד (מעם לועז).

ב. אבל משמות יהודע, אז באו שרי יהודה להשתחות למלך, ועשאוהו אלוה, אמרו לו: הנכנס לבית קדש הקדשים שעה אחת מסוכן למות, ואתה נחבאת בו שש שנים, כדאי אתה להיות אלוה, אז שמע המלך אליהם (רש"י).

ג. ויעש יהואש הישר בעיני ה' כל ימיו אשר הורהו יהוידע הכהן - אמר הכתוב "כל ימיו אשר הורהו יהוידע הכהן", לשון הוראה ולא לשון לימוד, שהוראה פחותה מלימוד, ולכן במות מורוהו סטה מן הדרך.

ויש מפרשים "הורהו" מלשון "הורים", כמו שאמרו: "אשא עיני אל ההרים" - אל ההורים, שהמלמד בן חבירו תורה כאילו ילדו.

ונראה שתיבות "כל ימיו" מוסב על יהודע, שכל ימי חייו של יהוידע הורהו ללכת בדרך הטובה, אבל בסוף ימיו החמיץ, שקבלוהו לאלוה.

והטעם שקיבלוהו לאלוה, אמרו לו: אלולי שאתה אלוה לא היית יוצא לאחר שבע שנים מבית קדשי הקדשים. אמר להם: כן הוא, וקיבל על עצמו ליעשות אלוה והשחית לנפשו, שנאמר: "ייהי לתקופת השנה עלה עליו חיל ארם", וכתוב: "ואת יואש עשו שפטים", אל תקרי "שפטים" אלא "שפוטים" דהיינו עונשים כבדים. וזה כדי להראות שאיננו אלוה. ואנו רואים מכאן עד כמה יכול היצר לבלבל את האדם (מעם לועז).

א. בן שבע שנים יהואש במלכו. בשנת כ"ג ליואש בדק את הבית, הרי קנ"ה שנים משבנאו שלמה עד שבדקו יואש. משנולדה קלה בימי שלמה נולד יהוידע המתקן. רבי אלעזר אומר בעליית בית המקדש היה טמון, ר' שמואל בר נחמן אמר בתאים היה טמון, א"ר נראין דברי ר' אלעזר בימות החמה ודברי ר' שמואל בימות הגשמים. אמר דוד כי אתה תאיר נרי ביהושבע, וה' יגיה חשכי ביהוידע (סדר עולם).

בן שבע שנים יהואש במולכו. כידוע יהושבע בת המלך יורם אחות אחזיה, כאשר ראתה את מעשיה האכזריים של אמא שלה (עתליה) שהשמידה כל זרע המלוכה (כמסופר בפרק יא פסוקים א-ג) נכמרו רחמיה על יואש בן אחזיה וגנבה אותו מתוך בני המלך המומתים, והחביאה אותו בבית קודש הקודשים במשך שבע שנים.

בן שבע שנים יהואש במלכו - הכתוב מספר כאן שלאחר שהחביאו את יואש בבית קדש הקדשים במשך שבע שנים, הכתירוהו להיות מלך. והטעם שהמתינו עד שהיה בן שבע, כיון שקודם לכן אין עדיין לתינוק דעת, ואפילו לענין מקח וממכר, וכמו שאמרו במשנה (גיטין ה, ז): "הפעוטות מקחן מקח וממכרן ממכר", וזה דוקא משהיה בני שש ובני שבע, וכאן למלוכה המתינו עד שיהיה בן שבע.

ועוד טעם שהמליכוהו בהיותו בן שבע, שאחת לשבע שנים היו מפנים את קדש הקדשים והיו משלשלים את האומנים בתיבות, ולכן לא יכלו עוד להצפינו שם, שלא ידעו האומנים ויגלו

בְּרֹךְ שבור או רעוע (ע"פ מ"ז) שנתגלה ע"י בדיקה: **ז וַיְהִי בַשָּׁנָה עֶשְׂרִים וְשָׁלֹשׁ שָׁנָה לַמִּלְחָמָה יְהוֹאָשׁ** ראה המלך ש **לֹא־חִזְקוּ הַכְּהֻנִּים אֶת־בְּרֹךְ הַבַּיִת:** ה **וַיִּקְרָא הַמֶּלֶךְ יְהוֹאָשׁ לַיהוֹדָע הַכֹּהֵן וּלְכַהֲנָיִם וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם מִדּוֹעַ אֵינְכֶם מְחִזְקִים אֶת־בְּרֹךְ הַבַּיִת וְעַתָּה אֶל־תִּקְחוּ־עוֹד כֶּסֶף לַעֲצֹמְכֶם מֵאֵת מִכְּרֵיכֶם** מידידכם, ואל תחזקו הבית משלכם, אלא כִּי־לְבָרֶךְ הַבַּיִת תִּתְּנֶהוּ תתנו את הכסף של התרומות והנדבות במקום מיוחד ומוכן לבדק הבית: ט **וַיֹּאמְרוּ הַכְּהֻנִּים** (מ"ז) **לְבַלְתִּי קָחַת־כֶּסֶף מֵאֵת הָעָם וּלְבַלְתִּי חִזַּק אֶת־בְּרֹךְ הַבַּיִת** מהכסף שלהם: י **וַיִּקָּח יְהוֹדָע הַכֹּהֵן אַרְזוֹן אַחֶר** ארגו (מ"ז) **וַיִּקַּב חָר נֶקֶב צַר בְּדַלְתּוֹ** בדלת הארון **וַיִּתֵּן אֹתוֹ אֵצֶל הַמִּזְבֵּחַ בַּיְמִין (מִיְמִין קְרִי) בְּבוֹא־אִישׁ בֵּית יְהוָה וַנִּתְּנוּ־שָׁמָּה** מיד כשמוקבלים הכסף **הַכְּהֻנִּים שֹׁמְרֵי הַפֶּה** מזווות שערי העזרה (מ"ז) **אֶת־כָּל־הַכֶּסֶף הַמּוּבָא בֵּית־יְהוָה: יא וַיְהִי כִּרְאֹתָם** יום יום (רש"י) **כִּי־רַב הַכֶּסֶף בְּאַרְזוֹן וַיַּעַל סֵפֶר הַמִּלְחָמָה וְהַכֹּהֵן הַגָּדוֹל וַיִּצְרוּ** עשו בכסף צורת מטבע (מ"ד) **שִׂיחָא עוֹבֵר לְסוּחָר וַיִּמְנּוּ** [ה] **אֶת־מַטְבְּעוֹת הַכֶּסֶף הַנִּמְצָא בֵּית־יְהוָה: יב וַנִּתְּנוּ אֶת־הַכֶּסֶף הַמֵּתָפֶן** המנוי וספור (רש"י) **עַל־יַד (יְדֵי קְרִי) עֲשֵׂי הַמְּלָאכָה** הם האומנים הגדולים **הַפְּקָדִים (הַמְּפָקְדִים קְרִי)** הממונים (מ"ד) **בֵּית יְהוָה וַיּוֹצִיאֵהוּ** את הכסף בשכר האומנים **לְחַרְשֵׁי** לאומני (מ"ז) **הָעֵץ וּלְבַנִּים** האדריכלים שעל פיהם נעשתה מלאכת הבנין (רש"י) **הָעֹשִׂים בֵּית יְהוָה: יג וּלְגִדְרֵים** לבונים גדרות וחומות, והם תלמידי האדריכלים **וּלְחֻצְבֵי הָאֶבֶן מִן הַהַר (רש"י) וּלְקַנּוֹת עֲצִים וְאֶבְנֵי מַחֲצֵב** כי הוצרכו עוד אבנים חצובות **לְחִזּוֹק אֶת־בְּרֹךְ בֵּית־יְהוָה וּלְכֹל** שאר הדברים הנצרכים **אֲשֶׁר־יֵצֵא עַל־הַבַּיִת לְחִזּוֹקָה** לחזק אותו (מ"ד): **יד אֵךְ לֹא יַעֲשֶׂה** בתחילה מהכסף הזה לצורך **בֵּית יְהוָה כְּלֵי שְׂרָת (מ"ד), כְּמוֹ סִפּוֹת כֶּסֶף** כלים

עיונים והארות

תורה והם מכספם החזיקו בדק הבית אך אח"כ בעו"ה נדלדל כבוד התורה כתי' וישכח ישראל עושהו ויבן היכלות ע"כ לא נתנו למחזיקי התורה ולא קבלו כהנים נדבות ולא יכלו לחזק ע"כ העמידו ארון ונתנו לבדק הבית (תורת משה לחת"ס)

ה. ויהי כראותם - סוד הענין הוא, כי בהיות נמשך החסד בריבוי אל המלכות אז מתגלה ומתחלק על ידי "סופר המלך" שהוא יד הגדולה כי הכתיבה ביד ימין. ועל גביו "הכהן הגדול" שהוא סוד החכמה מקור החסד. והכל במנין, וגם בלבוש הראוי לו, כי אין דבר יורד מלמעלה אלא במספר ובלבוש המגין הגונז והמגביל, וז"ס "ויצורו וימנו את הכסף הנמצא בית ה'". (רמ"ד וואלי).

ד. ויאתו הכהנים לבלתי קחת כסף מאת העם - בתחילה רצו שלא יקרא בנין ובדק הבית על שם המתנדבים בעם כי עדיין היו הרבה שלא שבו בתשובה מע"ז בכל לב ע"כ לא יאה לקרוא בנין ב"ה על שמם לא לכם ולא לנו לבנות בית אלקינו (כמבואר שם בפסוקים בעזרא ששלחו לאמור כך לכותים) ע"כ בנו הכהנים על שמם אך אח"כ כשהי' לבבם שלם יאותו הכהנים שיקרא על שם כל ישראל ולא על שם הכהנים לבד כמ"ש מג"א בשם ס' חסידים בה' בית הכנסת שיותר זכיה וטובה איש שיקרא מעשה טוב שלו על שם הציבור ויזכו רבים על ידו וזכות הרבים תלוי בו ע"כ ויאתו הכהנים שנהנו ושמחו בו:

ו. ויאתו הכהנים - נ"ל בתחילה היתה תורה חביבה עליהם יותר מבדק הבית ע"כ הי' נותנים נדבותיהם לכהנים מחזיקי

העשויים כצורת כדים (מ"ז) לקבל הדם או היין והנסכים **מוֹפְרוֹת** כלי שיר (רש"י) **מוֹרְקוֹת** ספלים לזרוק בהם הדם (מ"ז) **הַצִּצְרוֹת** לתקוע בהן על המזבחות **כָּל־כְּלֵי זָהָב וְכָל־כֶּסֶף מִן־הַכֶּסֶף הַמּוֹבָא בֵּית־יְהוָה** רק אחר שהשלימו והיה נותר עשו בכסף זה כלי שרת (מ"ד) **טו כִּי־בכסף הנאסף לְעֵשִׂי הַמְּלֹאכָה יִתְנָהוּ וְחִזְקוּ־בּוֹ אֶת־בֵּית יְהוָה: טז וְלֹא יִחְשְׁבוּ** לא עשו חשבון **אֶת־הָאֲנָשִׁים [1]** עם העובדים **אֲשֶׁר יִתְּנוּ אֶת־הַכֶּסֶף עַל־יָדָם לְתֵת לְעֵשִׂי הַמְּלֹאכָה** הבונים והגודרים **כִּי יָדוּעַ הוּא שֶׁבְּאִמְנַתָּהּ הֵם עֹשִׂים** כי לכך בחרו בהם מתחילה (רש"י) **יז כֶּסֶף אֲשֶׁם** מי שהיה מפריש ממון לאשמו **וְכֶסֶף חֲטָאוֹת** או כסף לחטאתו ונשאר כן הממון, הכסף הנשאר **לֹא יוֹבָא בֵּית יְהוָה** לבדק הבית כי אם **לְפָנֵיהֶם [2] יְהִי** לקחת מהם עולות, הבשר לעולה והעורות לכהנים (רש"י).

עיונים והארות

פשוטו כבר ידוע, שהמפריש מעות לחטאתו ולאשמו ולקח את הבהמה ונותרו מן המעות, המותר הזה לא יובא לבדק הבית, אלא הכהנים יקחו ממנו עולות לקיץ המזבח. והסוד הוא, כי החסר שנמשך לתיקון הפנימיות שהוא נר"ן של אדם, אינו מן הדין שיקחו ממנו לתיקון החיצונית והכלים שהוא סוד "בדק הבית" כי מעלין בקדש ולא מורידין, ולכן יקחו עולות, כי העולה היא לתיקון הפנימיות היותר חשוב שהוא סוד המחשבה, דהא כלא לגבוה סלקא. (רמ"ד וואלי).

1. הנה מאחר שהתיקון הזה היה לשם שמים ולצורך גבוה, לפיכך היתה עליו השראת השכינה שהיא סוד ה"אמונה" ועל כל העוסקים בו, וזהו הטעם שלא היו מבקשים שום חשבון מן האנשים שהכסף היה מתחלק על ידיהם לעושי המלאכה, לפי שהם דוגמא של מעלה בענין התחלקות החסדים והשכינה שורה עליהם, ואם היו מבקשים חשבון מהם כאילו מבקשים מן השכינה עצמה וחושדים אותה ח"ו שלא תהיה השפעתה כפי קבלתה. (רמ"ד וואלי).

2. כסף אשם וכסף חטאות לא יובא בית ה' לכהנים יהיו -